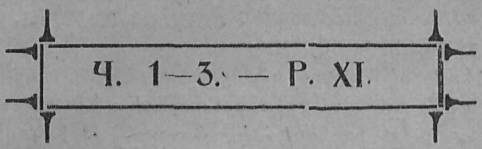
НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

ЛЬВІВ З друкарні Ставропигійського Інституту під зарядом М. Рефця. 1914.

НИВА

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця в обємі двох аркушів друку.
Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.
Адреса Редакції і Адмінїстрації:
Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 1—3.

ЗМІСТ:

Андрій Іщак: Православний чи правовірний. 1
о. Ів. Щепанюк: Із Ваших уст даю Вам відповідь. 8
о. О. Гнатишак: Церква в Сурохові пов. Ярослáського. 27
Д-р Іван Демянчук: Найстарші християньскі апольґети. 34
о. Ник Садовський: Ратуймо молодїж. 43
Ignorantia militans 54
Съвятоюрський парафіянин з российской Украйни: Тáко да просвѣтúть ся свѣтъ предъ человѣки. 57
Д р. Іван Копач: Промова на ювилейній Академії в честь подвижника Унії Іпатия Потія дня 8/12. 1913. 61
М. К.: Перетяганє на латинство. 63
Бібліоґрафія: 66
о Мих Лада: З чужих журналів. 69
Всячина (Від Видавництва. — Відозва до П. Т. орґанїзаторів і членів кружків Товариства св. Ап. Павла. — Великопостні реколєкциї. — Звіт здїяльности Видїлу Товариства св. Ап. Павла від 26/XII—8/XII 1913. — Примірні реколєкциї. — Чия вина. — Річні збори Тов. Катехитів. — Здибали ся Яким з таким. — Відозва до ВП. членів Тов. св. Ап. Павла. — З Товариства св Ап. Павла. — Згіршаюче непошанованє гр. кат. сьвят. — О доповненє конґруи). 72

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 1—3. Львів, 15. лютого 1914. Рік XI.

Андрій Іщак.

Православний чи правовірний?

На перший погляд і само по собі видає ся поставлене питанє маловажним і непригожим, щоби його публично порушувати, бо „православний“ і „правовірний“ суть слова синонїмні і однозначні; оба означають чоловіка, що має правдиву віру і право славить Бога; оба віддають вірно грецьку назву ὀρθόδοξος, яка після етимольогії слова (ὀρθῶς δοκέω) означає: мати правдивий суд в річах віри. Однак маловажним видає ся се питанє лиш само по собі in abstracto. В самій же річи, беручи його в конкретній формі і розглядаючи його в світлї церковної історії взагалї і в світлї нашої історії унії специяльно, є рішенє сього питаня на сю чи иншу сторону незвичайно великої ваги. Именно події послїдних кількох лїт в історії нашої церкви кажуть трактувати се питанє дуже обережно. Схизматицька пропаґанда на Лемківщинї і в пограничних з Росиєю околицях, нахабне душехватство схизматицьких опікунів в Америцї виказує, що переважна часть сих сумних для католицької церкви успіхів, опираєсь на грубо-демаґогічнім надуживаню слова „православний“ для схизматицьких цїлий. Нагоду до православної аґітациї дає в нас головно сама Служба Божа, де поминаєсь на Великім Входї „православних“ християн. І се для народу, що не входить в змисл слова, а більше є привязаний до зовнїшної форми — так сказати — до самого звуку слова є правдивий „ка́мень претыка́нїя и ка́мень соблаз́на, ѽ не́мже и претыка́ютсѧ сло́вꙋ противлꙗ́ющїисѧ“ (1 Пет. 2, 7).

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ Ип-50836

Супроти сього повстає цїлком слушне питанє: Що робити зі словом „православний“? Чи усунути його цїлковито? Чи заступити його яким иншим словом пр. правовірний або католицький?

В розвязаню сих питань лежить цїла трудність. Тому відповіди на сї питаня можуть бути ріжні. Кожда з них буде мати свої рациї, оперті на душпастирській практиці і на власнім переконаню, кожда з них може бути в меншій або більшій степени авторитативна. А преціньріч ясна, що правдива відповідь на сї питаня може бути лиш одна. Вона не може залежати від партикулярних і особистих поглядів на справу, вона не сьміє бути диктована вузким утилїтаризмом, вона не може бути навіть рішена самими історично-лїтургічними доказами. Відповідь на повисші питаня може бути рішена виключно зі становища історично-правничого і теольогічного. І хотяй слово „православний“ переважно приходить в лїтургії і обрядах, то ту власне обовязує засада папи Келестина I: ut legem credendi lex statuat supplicandi.

З історично-правничого становища одиноко церкві католицькій прислугує право звати себе православною. Вона є тою церквою, якій Христос поручив беречи свою науку, яку Христос обварував автентичним учительством та яка до нині задержує правдиву і цїлу віру так як її передали Христос і Апостоли. Тому католицька церков є тою церквою, яка одиноко має правдивий суд в справах віри або є ортодоксною, православною. Инші церкви, які з ходом часу відлучили ся від сеї правдивої церкви, будьто через схизму, будьто через єресь, суть позбавлені автентичного учительства, сеї остаточної підстави в неомильнім розсуджуваню справ віри. Се відносить ся передовсїм до всїх протестантських зборів, які виразно признають, що не мають автентичного учительства а лїберальїзм і свободу в справах віри вихвалюють, як свого рода позитивну ноту своєї церкви. Се відносить ся також до всїх східних схизматицьких церков, які вправдї признають в теориї і в абстрактї автентичне учительство, однак не мають і не признають його в практиці. Хто не знає, що инше автентичне учительство визнає патриярхальна церков царгородська а инше петербурський синод з оберпрокуратором на чолї. Кому не звісно, що і в самій російській церкві, яка залюбки називає себе церквою перших сїмох соборів (отже признає автентичне учительство сїмох перших соборів) заходить груба ріжниця між наукою тих перших сїмох соборів а наукою пізнїйшою, між наукою перед Петром Великим а наукою по Петрі Великім. Що більше, в російській церкві заходить нині груба ріжниця в найосновнїйших правдах віри між наукою синода а наукою поодиноких академій, між наукою монахів і епископів а наукою сьвітського духовенства. Досить вказати на пару примірів, щоби переконати ся, як російська „православна“ церков, не маючи автентичного учительства, право судить в справах віри. Віроісповіданє Петра

Могили, яке тїшило ся великою повагою на цїлім Сходї і представляло в цїлости — крім догматичних блудів піднесених Фотієм — досить чисту науку, вважали за потрібне братя Лїхуди очистити в 50 лїт опісля від латинських „новшествъ“. Науку Дмитра Туптала Ростовського про епіклєзу і Непорочне Зачатє Пр. Д. Марії заступив в короткім часї опісля Теофан Прокопович своїми протестантськими доктринами, взятими живцем з протестантських підручників. Просторий катехизм Філярета, якому признано в росийській церкві місце серед символїчних книг, вважає Антонїй волиньський за переповнену латинськими блудами.

Отсе приміри, які сьвідчать, що росийська синодальна церков скорше може називати ся кривославною як православною. Нема в неї нї сеї незіпсутої і ненарушеної науки, яку передали своїй церкві Апостоли, нема в неї нї сеї непохитної підстави, на якій держить ся ненарушено наука Христа і Апостолів, автентичного учительства, нема в неї єдности в науцї, якої так бажав Христос і за яку молив ся: ѩкѡ є҆дино в҃д҃ѧтѫ: ѩ҆коже ты, ѻ҆́че, ко мнѣ и а҆́зъ къ тебѣ (Ів. 17, 21.), нема правдивого суду в справах віри або щирого православя.

Понадто піднесли ся в послїдних часах зі сторони самих схизматицьких теольогів голоси, що остро критикують уживану рѳсийською церквою назву „православний“. Ось як каже презвітер М. Цельзов: „Названіє „православіе“ ужасно растяжимо по своему содержанію и ничего опредѣленнаго, извѣстнаго для каждого не говоритъ“. Подібно Молойський признає, що назва „православний“ не віддає правдивого змісту східних церков, бо всї релїгії і секти уважають себе за православних т. є. посїдаючих і передаючих правдиву Божу науку. Понадто церкви, які хвалять ся православєм, не мають єдности в найважнїйших догмах християнської віри. Нїхто не може твердити, що церков росийська, яка є під властию свїтською, є в такій самій мірі православною, як церков грецька, якою рядять патриярхи. Основні права одної і другої церкви цїлковито ріжнять ся і сьвідчать, що православні не годять ся між собою в справах віри *). Сї зізнаня зі сторони самих православних суть для нас дуже цїнні, бо про них дасть ся сказати: ѽ ѹ҆̀стъ твои́хъ с҃в҃ждѫ тѧ. До сих зізнань ми потрібуєм лиш долучити меншу премісу, вже в горі доказану, що лиш католицька церков посїдає автентичне учительство, на підставі котрого неомильно судить в справах віри, а конклюзия ясна: Лиш церков католицька має право називати ся православною.

Тому відповідь на поставлені повисше питаня випадає негативно. Слова „православний“ анї не належить усувати цїлко-

*) A. Palmieri, Theologia orthodoxa I, 5—6.

вито з уживаня анї не треба його заступати иншим словом пр. правовірний або католицький.

Однак всї попередні виводи що до понятя „православний“ можуть стрінути ся з закидом, що вони суть занадто теоретичні і наукові а за мало практичні. І хоть вони суть правдиві, то все таки не усувають самої трудности в практицї, не кладуть кінця тій аґітациї на користь схизми, до якої дає нагоду слово „православний“. Тут, здає ся декому, треба радикальнїйшого средства. Коли нагоду до аґітациї проти католицької церкви дає переважно слово „православний“ уживане в Лїтурґії, то проста льоґіка диктує: Усуньмо причину, а не буде наслїдку! Усуньмо слово „православний“ а тим самим усунем нагоду до аґітациї за православєм! Преціньне розходить ся о саме слово, лиш о річ, яка може бути рівно добре репрезентована рівнозначним словом „правовірний“, або цїлковито не репрезентована, коби лише сама річ була правдива.

На щастє можу звільнити себе від відповіди на сї закиди. Відповідь вже давно є на них дана з компетентної сторони в даний є також примір до наслїдуваня. Від коли схизматицькі затії почали у нас щораз більше виходити на яв, від тодї нема нї одного „Пастирського Листа“, деби не було зверненої уваги також на властиве значінє уживаного в нашій Лїтурґії слова „православний“. Именно в „Посланїях“ до духовенства читаємо припорученя, щоби поучувати нарід про правдиве значінє сього слова. В послїдних часах появилась книжочка Їх Екц. Митрополита Шептицького, призначена для народу п. з. „Божа Сїйба“, де на першім місци перед викладом правд віри і перед иншими практичними вказівками християнського житя широко обговорюєсь значінє слова „православний“ *). Отже дані суть вказівки

*) Якомусь „treu an Rom haltenden Ukrainer“ не подобав ся виклад Митрополита про чотири роди „православних“ і він виступив в віденськім тижневнику „Sonntagsblatt“ зі статею п. з. Die grosse religiose Gefahr in Galizien, в котрій називає „Сїйбу божу“ Митрополита „кукілем“ (розумій: диявола) та посуджує о прихильність до православя. Найбільше можуть болїти слова: Die Broschüre wurde von einem eifrigen kirchlichen Orientalisten verfasst, welchem alles, was nur immer bei den Orthodoxen zu finden ist, ganz einerlei, ob es für unseren ruthenischen Ritus und unsere religiöse Verhältnisse passt oder nicht, im schönsten Farbenlichte erscheint. Seines Erachtens soll man den von den zwei letzten Synoden (Zamość 1720, Lemberg 1788) eingeführten und vom hl. Stulle bestättigten Ritus umändern und einen anderen dem russischen ähnlichen einführen. So soll man Glöcklein abschaffen, das Sakrament der Taufe per immersionen durch Untertauchen spenden und andere Neuigkeiten, die bei den Katholiken Galiziens nicht gebräuchlich sind, einführen. Сї послїдні слова треба назвати просто інсинуациєю, за котру „treu an Rom haltender Ukrainer“ повинен бути потягнений до відповідальности. Бо прошу подати хоть один факт, де і коли висказав Екск. Митрополит публично думку, яку автор Йому підсуває. Вільно авто-

і даний примір, як в душпастирській практиці розвязувати сю трудність, яку з приводу слова „православний“ робить ворожа католицькій церкві аґітация. Не сьмілим рубанєм ґордийського узла, не одним донкіхотським замахом, не самим усуненєм слова „православний“ з лїтурґічного уживаня, а щирою працею в напрямі католицького усьвідомленя дасть ся усунути те лихо, яке коїть нам схизматицька пропаґанда.

Коли вже стоїмо при відповіди на питанє, чи не лучше було би для усуненя схизматицької пропаґанди усунути з лїтурґічного уживаня само слово „православний“, то мусим собі здати справу з сього, які наслїдки викликало би таке усуненє. Чи не було би воно причиною єще гіршої аґітациї зі сторони тих, в яких інтересї лежить боротьба проти церковної унії в Галичинї? Чи таке усуненє не означало би лиш доливаня оливи до огню? Слово „православний“ не є причиною, лиш нагодою до схизматицької пропаґанди. Хто заручить, що усуненє його не буде більшою нагодою до аґітациї і не принесе противникам пожаданого успіху?

Отсї дуже правдоподібні наслїдки треба зважити в практиці, заки можна би згодити ся на усуненє слова „православний“ з лїтурґічного уживаня. Те саме менше більше можна би віднести до випадку, наколиб „православний“ заступлено иншим словом пр. правовірний або католицький, бо сама зміна слова була би так само доброю нагодою до завзятої протикатолицької аґітациї, як його цїлковите усуненє.

Для заокругленя питаня не можу поминути мовчанкою сього, що вже в нас писало ся на сю тему. Маю на гадцї статю о. М. Галущиньского Ч. С. В. В. в „Ниві“ ч. 11 за рік 1910 п. з.: Як поминати вірних на Великім Вході? Автор застановляє ся виключно над словом „православний“ уживанім на Великім Входї зі становища історично-лїтурґічного, виказує на підставі Одинцева, Муретова і Дмитрієвського, що поминанє вірних на Великім Входї є взагалї дуже пізного походженя (не скорше 16 віка) а поминанє „православних християн“ ввели доперва виленські православні видавцї Служебника, Мамоничі, в 1617 або може вже при першім виданю в 1582 роцї, хотячи в той спосіб помочи православній пропаґандї між Унїятами. На підставі сього доходить автор до слїдуючих конклюзий: 1) слово „пра-

---

рови бути противної гадки що до поділу православних на чотири кляси, але не вільно йому уживати брехнї в тій цїли, щоби представит и цїлу брошуру Митрополита п. з. Божа Сїйба, як новий замах на католицьку церков, звязаний орґанїчно з цїлим рядом схизматицьких експериментів, доконаних в історії нашої Унії. Впрочім першим услівєм кождого Українця і католика, що є направду „treu haltend an Rom“, є, щоби був „treu haltend an seinen Bischof“. Перков католицька не знає таких „католиків“, що суть вірні Римови а калюмнїями обкидують своїх епископів.

вославний“ має пятно акатолицьке, схизматицьке 2) народ гіршить ся сим словом, а звідси колїзия між правом природним а правом позитивним людським 3) о слові „православний“ на Великім Входї можна те саме сказати, що думають католики Нїмцї о слові: евангелик. Нарештї ставить автор постулят, щоби власть церковна замінила слово „православний“ на католицький, або усунула се слово цїлковито, ідучи за практикою давнїйших часів, коли поминало ся вірних словами: Да помянетъ Господь Богъ всѣхъ васъ въ царствіи своемъ *).

Не без рациї застерегла ся була редакция „Ниви“, що і для відмінних поглядів і заключень радо відступить місця. А що доси не виринула публична дискусия на сю тему, сього не треба брати за кепський знак. Не значить се навіть, що тема ся не є нинї актуальною. Противно, про її актуальність є кождий переконаний, а повздержливість в дискусиї сьвідчить лиш, що питанє се є занадто поважне, щоби над ним зараз розпалювала ся пристрасть противних поглядів. Она вимагає дуже обережного трактованя і може лучше надає ся до приватних нарад в тїснїйшім кружку, нїж до публичних дебат.

Що до історично-лїтургічних доказів о. М. Галущинського, які промовляють за усуненєм слова „православний“, то самим доказам не можна відмовити рациї, вони всї суть правдиві. Лиш застеречи ся треба проти погляду, що історично-лїтургічні рациї одиноко вистарчають, щоби усунути слово „православний“ з лїтургічного уживаня. Дальше заключеня о. М. Галущинського треба в части приняти з застереженями а в части відкинути. Щоби дискусию над заключеними трактувати більше академічно нїж полємічно, ограничу ся до слїдуючих відповідий: Ad 1) слово „православний“ має пятно схизматицьке. Відп.: Наколи його берем в перекрученім і невластивім значінню, тодї має пятно схизматицьке; наколи його берем в правдивім і властивім значінню, тодї не має схизматицького пятна. Дальше, воно є впроваджене в Службі божій в 16 віцї в цїлях схизматицької агітациї, се правда; воно осягнуло сю замірену цїль, се неправда. А від себе додати треба: воно не осягне заміреної цїли, коли будем противдїлати сему дорогою католицького осьвідомлюваня після даних з гори вказівок. Ad 2) народ гіршить ся сим словом, а звідси колїзия між правом природним а правом позитивним людським. Відп.: Перечу се твердженє так що до першої, як що до другої части, доки не буде фактами доказане. Ad 3) о слові „православний“ на Великім Входї можна те саме сказати, що думають католики-Нїмцї о слові: евангелик. Відп.: Можна те саме сказати з причини незнаня річи і ігноранциї або зі злої волї, яка ту і там знайде ся між людьми, але не можна сього сказати, коли наступить потрібне

*) „Нива“ 1910, 322—4.

в тій справі осьвідомленє. Рівнож можна се сказати de facto, але не можна сього сказати de iure. А що католицька церков не повинна уступати зі свого права, отже і не повинна згодити ся на усуненє слова „православний“ з уживаня.

Що до постуляту, що власть церковна повинна змінити слово „православних“ на „католицьких“, вистарчить відповідь: Повинна се зробити, наколи би її спонукували до сього причини єще инші, нїж лїтургічно-історичної натури, не повинна сього зробити з виключно лїтургічно-історичних причин. А до сього часу нїхто не має права зміняти собі на власну руку тексту церковного богослуженя.

о. М. Щепанюк.

Із Ваших уст даю Вам відповідь.

В 24 ч. журнала Roma el' Oriente з минулого року, призначеного з'єдиненю православних з католиками, поміщена інтересна з певного згляду статя д. Вол. Забугіна, росийського католика, під наголовком „XXIII. міжнародний евхаристийний з'їзд у Відни і представителї Сходу".

В статї Автор передає свої вражіня, які відніс з участи католиків східних обрядів в конґресї. З окрема посьвячує більше слів унїонїстичній секциї, якої засїданя відбували ся в Schottenkirche. Між иншим про реферат архиеп. д-ра Нецґаммера про історию способу хороненя Найсв. Тайн д. З висказуєть ся так: „Нїмецький знаток в богослужебних дїлах із змислом передовсїм артистичним може справедливо дорожити достопамятними ґотицькими ковчегами, з їх вежами і прикрасами, які стрічають ся в середновічних нїмецьких храмах; може в своїм серци цїнити їх більше від „золотої храмини" (domus aurea), висячого голуба і взагалї романсько візантийських видів кивота: навіть досї ми йому не противимо ся. Но коли він зробить заключенє, що від VIII. столїтя Схід не здїлав нї одного кроку вперед в розвитку способів хороненя св. Тайн, і таке твердженє заострить не одним строгим словом на рахунок евхаристийного богопочитаня на нинїшнім Сходї, відповімо йому з всьою братньою любовю і смирностю: Почитанє, котре ми східні приносимо св. Тайнам по побожним переданям наших вітців, воно зовсїм внутрішне, містичне, укрите, личне. Його поступ криєть ся в глубинї душі і християнської сьвідомости, і тому не може хлопотати ся внїшним розвитком способів хороненя св. Тайн. Одиноким зовнїшним, всенародним проявом евхаристийного богослуженя є у нас лїтурґія, де кождий раз після Причастия одержуємо благословенє св. Тайнами, і де всякий раз, коли править ся лїтурґія Преждеосьвящених Дарів, відбуваєть ся великий і торжественний евхаристийний обхід. Так, даруйте, також і тут виключуєть ся всякий розвиток або дїйсний поступ. Вистарчає нам чаша і дискос наших далеких попередників, самий давнїйший голуб, цїнна „золота храмина". Наше внутрішне почитанє може поступати в перед, розвивати ся, усовершувати ся внутр нас: нїхто того не помітить тут на земли крім одного самого Бога, укритого в сьвятім кивотї, в олтарі непристуoption для мірян, — Бога, на присутність котрого вказує вірним тільки тихе сьвітло лямпадки висячої у царських врат. Так учили нас наші вітцї, так ми будемо учити наших дїтий. Коли хочете

строго судити наших відпавших східних братів в їх евхаристийнім житю, то запрошуємо всякого обійти монастирі Росиї, великі храми сходу і видїти, з якою вірою і жаром народ сповідаєть ся і причащаєть ся, як молить ся перед і після того, як постить, навіть до полудня тому, що у нас торжественна лїтургія править ся довго, а внї лїтургії причастия не допускаєть ся"...

Передаючи статю д. Забугіна до відома своїх читачів „Церковный Востокъ" розвиває далї думку автора додаючи в замітці: „Нїкому тоді і на ум не приходить звертати увагу на те, що безпосередно перед ним хтось инший причащав ся із тої ж чаші і тою ж ложочкою: ум східного християнина тоді цїлковито погружуєть ся в небесних розважанях, для таких земних „мудрованьˮ (знаки наведеня автора) він тоді прямо недоступний. Не то наші поклонники св. Тайн..., вихованї в західній атмосфері. Їх увага скуплена на зовнїшнім блеску, яким вони окружають св. Тайни, і в тім напрямі вони готові по силам співубігати ся з культом західного обряду: но в момент принятя св. Тайн вони не свобідні думати і о других дїлах, на примір о тім, що хтось уже перед ними причащав ся тою-ж ложочкою, ба й тим дуже заняти ся (Ц. В. 1913 II. стор. 119. — від с. автора). Коли возьмемо під розвагу оба способи евхаристийного богослуженя осібно, не з'єднюючи одного з одним, новий західний з його розвитим зовнїшним блеском, і старо-церковний, до нинї задержаний на Сходї, більше зосередоточений в душі, і коли поспитаємо, котрий з них лїпший сам по собі..., такі переконані знатоки (?) „духаˮ східного обряду як о. Щепанюк (гл. Ц. В. 1913. II. стор. 111 слїд.)*), відповідять не запинюючи ся, що новий спосіб лїпший, що на Сходї

*) Признаю ся щиро, що пишучи статю „Чи справдї облатинщенє нашого обряду" я сам відчував великі недостачі знаня в тих річах, про які я брав ся писати тому, що не маю ні часу ні спроможности дане спірне питанє як слїд прослїдити. З уваги на те я анонїмному авторови відповіди, даної менї під наголовком „Жалкая защита облатиненія" (Ц. В. 1913 стор. 93 слїд.) дуже вдячний за те, що він своїм читачам пригадав на мій характер архикатедрального сотрудника і тим мене в певній мірі оправдав з мойого незнаня, яке я в моїй статї виявив. Проте помимо сьвідомости, що може в многих річах понимаю наш обряд ошибочно, я вважав за свій обовязок забрати в тій справі голос тому, що автор сс. оборонюючи чистоти грецького обряду поробив такі заключеня, яких послїдовне застосованє в практицї моглоб по моїй думцї відорвати нас від католицької церкви а що найменше відгородити китайським муром від її впливу на нашу віру і релїгійне житє.

Той слабий бік становиска, яке заняв криптонїм сс. відчував мабуть його оборонець анонїм. Замість виказати в порядку, що мої докази є безосновні, і як сам обіцює, „постарати ся зовсїм точно привести всї мої мисли", він старає ся ослабити їх в той спосіб, що на вирывки закидує

навіть нема правдивого евхаристийного поклоненя; одначе — одначе можна єще спорити о тім, котрий з тих способів ліпший сам собою, то є що ліпше: проникати ся в душі совершенно почестю св. Тайн навіть забуваючи о всяких земних понятях, або-ж окружувати св. Тайни всяким можливим блеском, а при тім в момент причастия думати о тім, хто безпосередно передше причащав ся з тої ж чаші.... Можна поспорити о тім: тільки доконче потреба дійсно і автентично, а не іно у своїй уявї знати і понимати духа східного обряду" (Ц. В. 1913. V. і VI. стор. 262 слід.).

Референт думок Забуґіна очивидно хотїв би зі мною „поспорити" думаючи, що я і подібні менї не зможуть на його мудрованя для оборони своїх застережень в тій квестиї нї словечком відповісти. Та кинену менї рукавичку я радо підоймаю особливо там, де йде о розяснене такого важного питаня, як почитане найсв. Тайн.

Д. Забуґін на заміт архиеп. Нецгаммера, що на Сходї від VIII. в. нема поступу в почитаню найсв. Тайн тому, що після нього не слїдно там розвитку зовнїшного способу хороненя їх, відповідає, що так не є, бо помимо первісних видів хороненя найсв. Тайн на Сходї заховав ся дух внутрішної побожности до пресв. Евхаристиї, отже було щось, що ту побожність піддержало. І тут залишає ту квестию без дальшого досліджуваня так, як йому яко референтови думок архиеп. Нецгаммера о полєміку з ним неходило, тільки о занотованє його хибної думки.

І доти річ осталаб без заміту, колиб не референт з „Церковного Востока". Той побіжну замітку Забуґіна бере вже за рішену справу і яко знаток без знаку запитаня ріжниць обох обрядів думає зовсїм поважно, що почитанє найсв. Тайн на

менї брак льоґіки, послїдовности, невірного передаваня думок криптонїма се; місцями збуває мене кпинами і насьмішкою. В той спосіб здаєть ся йому, він збив мій закид, що криптонїм в своїх поглядах є на хибній дорозї, ведучій до запереченя розвою обявленя для нас а навіть до єреси. Зате-ж моїх доказів, що криптонїм в своїх поглядах станув в суперечність тому, чого нас учить істория розвитку нашого обряду і потреби практичного душпастированя, анонїм навіть не ткнув або згадав про них мимоходом.

Не час на те, щоби невірність метода анонїма виказувати у всїх його проявах тому, що се до розясненя спірного питаня не довело би. Менї остає дати відповідь на найголовнїйші його закиди, а проче оставити судови читачів; дати відповідь іно о стільки, о скільки се є потрібне для оборони моїх застережень.

1. Анонїм знаходить „странное заключеніе" в такім моїм висказї: „Коли культ найсв. Серця або більше почитанє Пресв. Богородиці є латинщенєм обряду вже тим самим, що вони введені хочби навіть в найчистїйшім видї грецького обряду, то так само зазначенє инших правд св.

Сходї є „більше зосередоточене в душі“, а на Заходї полягає на „зовнїшнім блеску“ і те вважає, як видно з тенору його бесїди, за сущні ріжниці обох обрядів. Ото ж я приймаючи його виразний визов скажу йому, що він ошибаєть ся яко референт і яко знаток обряду, за якого хоче уходити. Ошибаєть ся яко референт, бо Забугін тої квестиї не торкає, заперечує іно вислів архиеп. Нецгаммера, що будьтоби на Сходї внутрішного почитаня найсв. Тайн від VIII. в. не було, а про характер почитаня у латинників нїчого не говорить. Ошибаєть ся далї яко знаток обрядів, бо східні і західні обряди ріжнять ся не тим, що перших характеристична цїха булаб внутрішна побожність в душі, а других змаганє до зовнїшного блеску. Ріжниця полягає іно в способі пониманя і розвитку зовнїшного блеску, якого східному обрядови так само не можна відмовити, як західному внутрішного почитаня. І наш і латинський обряд є в рівній мірі в можности побудити до внутрішного почитаня пресв. Евхаристиї. Адже-ж нїхто иньший, тільки римська Церков видумала технїчні терміни на означенє того, що д. Забугін висловлює реченєм: „Почитанє, котре ми східні приносимо св. Тайнам по

віря приміром первенство і неошибочність св. Вітця, Непорочне Зачатє і т. п. (Під тим і т. п. анонїм повинен був понимати такі правди віри, які еще нам неясні, але які в наслїдок розвитку обявленя і неошибочної учительської поваги св. Церкви колись в будучности можуть нам прояснити ся) в грецькім обрядї буде латинщенєм обряду, а з того дальше заключенє, що щирий любитель свого рідного грецького обряду за нїяку цїну не може бути щирим католиком“. Добачуючи в тім висказї відсутність льотіки у мене анонїм дає менї вперед науку, як виглядає перший ключ льотіки, як називаєть ся перше заложенє а як друге, і що вони мусять бути правдиві, коли хочемо, щоби і заключенє було правдиве. Те все очивидно на те, щоби мене яко штубака перед читачами осьмішити. Після тої науки він так каже: „Въ предлежащемъ случаѣ отцу Щ. слѣдовало цѣлое преніе свести къ слѣдующему заключенію: I. Каждый догматъ долженъ быть непремѣнно выраженъ въ обрядѣ, мнѣніе другое въ этомъ дѣлѣ ведетъ къ ереси; II. авторъ сс. противится тому, чтобы догматы о Непорочномъ Зачатіи и о главенствѣ папы были выражены въ богослуженіи: изъ этого III. заключеніе: мнѣніе автора сс. ведетъ къ ереси“. (Ц. В. 1913. 100). Так анонїм кінчить свій виклад, щоби вкінци сказати, що оба заложеня є неправдиві, отже і заключенє є хибне.

Я однак остаю ся на далї недотепним учеником, а навіть осьмілюю ся свого учителя спитати: Чому він не придержуєть ся того, що сказав криптонїм сс. а у відповідь йому я, тільки зводить спірне між нами питанє на иньший предмет? Чому він, як хоче дійти до пізнаня правди при помочи ключа, хоч він не все є потрібний особливо там, де правда сама в собі є очивидна, не укладає його на основі тих даних, що крюють ся в моїм висказї? Анонїм не знає того, що висказ, в якім він добачує „странное заключеніе“, є тільки так зв. argumentum ad hominem, більш нїчого.

побожним переданям наших вітців, воно зовсім внутрішне, містичне, укрите, личне. Його поступ криєть ся в глубині душі і християнської сьвідомости"... То, що східний католик мусить висловлювати цїлою хмарою слів і речень, західний католик назве коротко духовим причастієм або адорацією найсв. Тайн, а тим відразу замкне уста кождого, котрий упевнює, що сущною ріжницю латинського обряду від східного є іно зовнїшний блеск. Чи ви оба способи Евхаристийного богослуженя возьмете разом, чи кожде з них осібно, то все їх остаточною цїлию буде внутрішне почитанє. Покликувати ся на те, що вірні, приналежні до східних обрядів, постять навіть до полудня ждучи св. Причастия, не є нїяким доказом, бо так само ми, у котрих допускаєть ся св. Причастиє поза лїтурґією, можемо вказати на сотки вірних, котрі добровільно постять навіть до самого вечера, щоби щойно після вечірнї приняти св. Причастиє. Сього д. Забуґін міг не знати, але добре знає референт з „Церковного Востока". Чомуж бере се за цїху розріжнюючу оба обряди чи способи почитаня найсв. Тайн?

Не можна також казати, що „розвитий зовнїшний блеск" в почитаню найсв. Тайн є іно на заході а на сході його нема.

Криптонїм у всїй своїй статї высказав ся противником почитаня найсв. Серця Христового у нас тому, що вважає його введенє у нас латинщенєм обряду, отже не признає йому нїякої вартости нї цїли. Я противно є тої думки, що почитанє найсв. Серця є випливом живої віри а не розвитку спеціяльно латинського обряду, отже його введенє у нас не є латинщенєм нашого обряду, як думає криптонїм, тільки зовнїшним висловом внутрішної віри. Ту саму думку высказує о. пралат Кобилянський у своїх статях оголошених в „Церковнім Востоцї". Сю думку заступають сучасні богослови, котрі в підручниках доґматики осібно обговорюють культ найсв. Серця. Колиж криптонїм сс. нїяк не хоче сього признати анї не старає ся противної думки доказати, то з тої самої причини повинен і зазначенє Непорочного Зачатия та первенства папи в обрядї вважати за облатинщенє, бо вони рівнож є випливом живої віри а не специяльно розвитку обряду у латинників, отже із свого становиска не може навіть в части годити ся на їх зазначенє в обрядї. Колиж на те в певній мірі годить ся, як того хоче анонїм, то він сам собі є непослїдовний.

Теж, що хтось може знайти ся на дорозї до ереси, коли він виключає всякий вплив католицької Церкви на себе, се так очивидне, що тут не потреба нїякого доказу. Се знають дуже добре ті, що приміром викидають образи Спасителя і Божої Матери з публичних заведень, що хотїлиб усунути научуванє релїґії зі школи. Не ходить о те, чи якась доґма мусить бути зазначена в обрядї чи нї, але о те, чи з предметом віри мусимо познакомлювати вірних чи нї. Що до першого можна сказати так і нї, отже можна спорити, що-ж до другого мусимо сказати так а противна думка є блудна, бо противить ся виразному приказови Господа нашого Ісуса Христа і постановам св. Церкви. Само устне научуванє правд св. віри не

Він є так само на сході як на заході, тільки що один від одного ріжнить ся чинним висловом тої думки, яка лягла основою для розвитку обох ріжних способів хороненя найсв. Тайн. Коли західний католик досить скоро покинув давного голуба завішеного на золотім ланцушку над престолом або уміщеного на урядженій до того вежі а хранилище для найсв. Тайн почав строїти у виді шафки із замиканими на ключ дверцятами, то він тим самим скермував свою думку на инший спосіб понимання евхаристийного Христа. Голуб, скриваючий у своїм нутрі правдивого Ісуса Христа в евхаристийнім виді, нагадував йому

вистарчає, бо природа чоловіка домагаєть ся того, щоби він свою віру і потребу почитаня не іно пізнав, але практично виконав, а се дієть ся через відповідне устроєне житя і при помочи обрядів. Протестанти, котрі учать противно, зістали осуджені. І справедливо, бо „право моленя ся є правом віри“ як каже папа св. Келестин. І хоч теоретично нїде не сказано, що доґма чи якась побожна думка, яка не є доґмою, мусить бути зазначена в обрядї, то з уваги на практику Церкви треба би над тим питанєм добре застановити ся. Анї криптонїм нї анонїм не моглиб сього заперечити, що на основі приміром наших богослужебних книг і обрядових *приписів та дїйств ми моглиби відтворити пїлий систем нашої віри* у всїх її тонкостях навіть тодї, колиб і св. Письмо і инші жерела віри пішли в непамять. Так з огляду на практику св. Церкви треба сказати, що кожда доґма бувае в якийсь спосіб зазначена в обрядї. Тільки для поясненя ключа, який собі уложив анонїм, щоби доказати нельоґічність моїх заключень. Те-ж, що криптонїм сс. в своїй оборонї чистоти нашого обряду пішов за далеко так, що заперечив потребу впливу католицької Церкви на наше релїґійне житя взагалї, не потреба доказувати. Він осуджуе не тільки всякі новости, без яких наш обряд безперечно міг би обійти ся прим. дзвінки, фіолетову краску фелонів і т. п., але такі, що обрядови не можуть шкодити як прим. нові осьвячені часи в честь Богородиці і найсв. Тайн або такі, *що з обрядом не мають нїчого спільного а радше є орґанїзациею* релїґійного житя прим. брацтва найсв. Тайн. Він нїяк не може собі уявити, що питанє найсв. Серця Христового і брацтва найсв. Тайн або св. Йосифа Обручника можуть і у нас єствувати а попри те ненарушувати чистоти обряду. Словом не тільки з уваги на обряд, але з уваги на инші прояви релїґійного житя криптонїм сс. бажав би нас відгородити від впливу католицької Церкви, а то мотивуе він своїм привязанєм до рідного обряду. Таке його становиско дае повне право заключувати, що воно є для нас сполучене з небезпекою віддаленя ся від правдивої науки св. віри і духового житя тому, що неошибочною речницею і учителькою віри і духового житя може бути іно кат. Церков.

2. *Нема нїякої непослїдовности в висказї, що в росийській* церкві затратив ся дух первісної грецької Церкви, хоч заховали ся многі зовнїшні обрядові звичаї, знані вже в первісній церкві а тепер у латинників прим. вервиця. Так само дїйсно що инше є вводити якесь нове богослуженє, непрактиковане досї в обрядї, тому, що сього домагаєть ся внутрїшний розвій релїґійного житя, а що инше старі, повагою Церкви затвер-

чудесне воплоченє Божого Сина від Духа св. і пресв. Дїви Марії, а вежа, на котрій той голуб спочивав, Її материне лоно. Слїд сього пониманя остав ся прим. в льоретанській лїтанії, де Божа Мати є названа turris eburnea (вежа з слонової кости). Таким способом той непомітний голуб побуджував християнина до застанови над величностию Божих таїнств скриваючих ся в пресв. Евхаристиї, а відвертав його увагу від нескінченого упокореня, якому Ісус Христос добровільно піддав ся приймаючи на себе вид хлїба. Та одначе первісна думка у західного католика затратила ся з тою хвилею, коли на місце голуба увійшов

джені обрядові види Богопочитаня реформувати тому, що комусь здаєть ся, що воно повинно бути не так, а инакше. Новоуведені види богослуженя у своїх початках мають характер приватний прим. молебен до найсв. Серця тому, що їх відправляємо не в імени всьої Церкви, тільки в імени прим. Брацтва найсв. Серця. Зате-ж приняті цїлою Церквою види богослуженя прим. св. лїтурґія мають публичний характер, бо правлять ся в імя всьої Церкви. Против приватного богослуженя Церков нїколи не виступала; наглядала іно на те, щоби в нїм не було чогось такого, що противило би ся правдивій її науцї тому, що видїла в тім еволюцию якоїсь нової побожности, а може навіть доґми. Від хвилї-ж, коли Церков позваляє якесь нове богослуженє правити в імени всьої Церкви, воно стає ся публичним. І як до того часу вона позволяла на всякі поправки а наніть зміни в приватнім богослуженю, так від тепер вона рішучо застерігаєть сь, щоби хтось поправляв або змінював те, що вона вже раз узнала, тому, що такі зміни чи поправки вважає вже справедливо буренєм старого або революциєю. Так дїйсно, що инше є вводженє у нас з низу служби найсв. Серцю Христовому, розуміть ся за відомостию найблизшої церковної власти то є епископа, а що инше по „своїому почину, з низу, без порученя начальства брати ся за очистку нашого обряду". Перше є користанєм з норми, яку в розвою нових богослужень і обрядів узнає кат. Церков, друге є вдиранєм ся в права самого апостольського престола або що найменше провінционального собора. Перше не є заборонене нїяким собором, друге може стати ся іно за дозволом собора тому, що собором введені облатинщеня іно собор може знести. Се говорю загально не торкаючи справи привернення у нас рипіди, що до якої я ошибав ся, не знаючи того, що у нас усунено її не рішенєм собора, іно через неуживанє її. А що було знесене через неуживанє, се вільно привернути через уживанє, розуміть ся все за попередним дозволом епископа. Отже під тим зглядом я скривдив духовенство Преображенської церкви, за що його на сїм місци з найбільшою приємностию перепрошую. То одначе загальної норми не змінює і анонїма не управнює до кпин з мене іззя добачуваної ним непослїдовности у мене. Додати треба, що поклонники Христовому Серцю оправдують своє поступованє принайменше потребами внутрішнього релїґійного житя вірних і се є готові в кождій хвилї доказати, затеж ані криптонїм ні анонїм сих причин не можуть навести яко мотив бажаної ними очистки обряду духовенством з низу від дїйсних або мнимих облатинень.

в уживанє новий вид кивота. Вид замиканої на ключ шафки чи комнатки, в яку Ісус Христос з любови до нас зволив Себе замкнути, насував роздумуючому християнинови понятє вязниці і вязня, замешкуючого її. Дальший розвій тої думки — се бажанє ту добровільну вязницю Ісусу Христу упріємнити, що викликало змаганє сам кивот як найбільше украсити і вірним уможливити як найсвобіднійший приступ до нього і до Ісуса Христа, отже найсв. Тайни відслонювати при помочи монстранций і обходів з найсв. Тайнами.

---

3. Анонїм несправедливо робить менї кілька разів закид, що я передав думки криптонїма невірно. Так каже, що криптонїм не бачить для нас духовної користи іно в латинських видах опростительних молитов, коли я по його думцї підтягаю під той суд криптонїма инші західні новости. Я раджу анонїмови ще раз уважно прочитати статю криптонїма а пересьвідчить ся, що криптонїм так само не бачить духовної користи для нас в майських богослуженях, в брацтвах найсв. Тайн і почитаню св. Йосифа а почитанє найсв. Серця у нас (у нас, не у латинників) осуджує до того степени, що не знаходить в нїм не тільки користи, але шкідний вплив, заключуючи, що від часу заведеня у нас брацтв найсв. Серця змогла ся у нас ненависть до людий инших переконань. Се говорить він не тільки мимоходом, але посьвячує тій справі цїлі уступи.

Де є вид (species), там буде сущність (substantiae) то є предмет, на який вид вказує; деж є сущність, там мусить бути вид. Одно без другого в природнім і реальнім порядку єствувати не може. Кожде з осібна може єствувати з уваги на природний порядок іно в умі, а з уваги на надприродний порядок одно з них єствує реально в пресв. Евхаристиї. З того слїдує, що воно в природнім порядку рівнодушне, чи я вказуючи на кришку хлїба скажу: „тут нема вида хлїба“ або простїйше: „тут нема хлїба“. Стало ся, що чи то через мій власний недогляд чи ізза неуваги складача в цитатї із статї криптонїма пропущено слово „в и д а“. З сього скористав анонїм, щоби менї закинути зглядом криптонїма злу волю. „О. Щ., каже він, наводить ту замітку автора сс. в перекладї, одначе з сущними неточностями“.

Службу Непорочному Зачатию криптонїм виразно зачислює до облатинень в самій статї а тільки в увазї додає пояснене, що для нас моглаб вистарчити для зазначеня тої доґми давна служба празнику Зачатия св. Анни, і що нова служба не була затверджена апостольским престолом. З того виходить, що криптонїм дїйсно вважає нову службу Неп. Зач. за непотрібну. Тут одначе він повинен був доказати, що служба Зачатию св. Анни пояснює достаточно і ясно доґму Неп. Зачатия. Я тої справи на сїм місци не можу рішати; зазначую тільки, що тропар Зач. св. Анни, з природи свойого призначеня поясню ючий значінє празника, вказує на те, що „днесь безчáдїа ѻ҃зы разрѣшáются“ і що Бог вислухав молитов Йоахима і Анни. Св. Церков головно радує ть ся ізза того, що скінчила ся бездїтність родичів Марії а не має на думцї самої доґми Неп. Зачатия. Звертає хиба на неї увагу о стільки, о скільки прим. через празднованє Рождества св. Іва-

Хотячи відгадати закони розвитку зовнїшного почитаня найсв. Тайн на Сходї, ми мусимо вернути до тої думки, яку спершу як східним, так західним піддавав голуб а може на відворот він сам був практичним вислїдом тої думки. На сходї, як відомо, довше заховав ся в уживаню давний голуб яко місце хороненя св. Тайн а се мало той добрий наслїдок, що у нас міг витворити ся зовнїшний культ пресв. Евхаристиї зовсїм відмінно від західного, ба, первісна думка, з якою християни відносили ся до найсв. Тайн, здобула собі право горожанства.

на Хрестителя піддає думку богословам, що св. Ів. Хреститель в часї, як він „взигра ся въ чревѣ“ матери, міг бути звільнений від гріха первородного — квестия, яка досї не рішена, але запрятує уми богословів. Значить ся, що дїйсно після проголошеня доґми Неп. Зачатию показала ся потреба і у нас присьвятити тій правдї осібну службу, що і стало ся, а прилучено її до празника Зач. св. Анни, бо в нїм криєть ся віра церкви в Неп Зачатие. — Виходить, що навіть через зіставлене того, що криптонїм сказав в текстї, з тим, що сказав в увазї про службу Неп. Зачатия, у нас, я мав би право сказати, що криптонїм противить ся зазначеню доґми Неп. Зачатия в нашім обрядї. Те-ж, що я реферуючи думки криптонїма, „заблагоразсудилъ скрить это отъ читателей „Нивы“ не є нїяким прогріхом против автора, раз тому, що референт в осудї якогось автора може і має право не звертати уваги на те, що автор сказав в замітках до своєї статї, а по друге — навіть якби в тім случаю був звернув увагу, то справи не міг инакше представити, як дїйсно представив. Референтови вільно далї пропустити такі місця реферованої статї, які не виходять в користь автора, тільки або є безпредметові, або для автора некористні. Як раз те, що криптонїм на 200 стор. (Ц. В. 1912) мимоходом згадує про вплив Заходу на Схід в обрядових справах, виходить на його некористь. Коли він добре знає, що був такий вплив, а помимо того ми не златинщили ся, то чому він на тепер не хоче признати того впливу навіть в річах конечних?

В двох цитованих мною реченях з статї криптонїма є дїйсно противорічність, а се анонїм бувби легко побачив, колиб замість мене широко поучувати, в чім лежить противорічність, був постарав ся збити доказ чи пояснене, яке я у моїй статї подав.

4. Кпини анонїма з мене нї причім, бо вони нїчого не доказують. — Лїпше розуміне правд св. віри від отцїв, що жили перед халкедонським собором, приписую не собі, але учительській повазї католицької Церкви, котра те лїпше розуміне передає своїм вірним, отже й менї. — Покликувати ся на съвідоцтво св. Ів. Золотоустого на те, що в IV. в. введено у нас під впливом Риму инший осьвячений час для съвяткованя Різдва Христового, як був досї, не „обнаружує“ зовсїм у мене незнаня первісної істориї празника Різдва Христового, як він розвивав ся у нас. Анонїм повинен був доказати, що съвідоцтво св. Ів. Золотоустого є або не автентичне або мною не вірно поняте, а тодї бувби мене переконав, що нам і нинї перениманя із Заходу мая яко нового осьвяченого часу в честь Богородиці (о то іменно ходить) менї не можна оправдувати. Кпиниж анонїма можуть остати при нїм.

Східний християнин почав мало звертати уваги на упокоренє Ісуса Христа в Евхаристиї, навпаки він не могучи собі його пояснити, почав подивляти незглубиму тайну Божої величности. Тому з великим страхом приступав до місця чудесного перебуваня Ісуса Христа, вважаючи себе недостойним на Нього свої очи піднести. Так витворює ся у нього бажанє, противне тому, яке повстало на заході, именно бажанє закривати найсв. Тайни. По його думці присутностию евхаристийного Ісуса є осьвячений не тільки голуб чи опісля „золота храмина“,

---

Тих кілька примірів повинні вистарчити на доказ, якого метода анонїм придержуєть ся в дискусиї зі мною. На ту тему можна би сказати *ще більше, одначе шкода часу на те.* Хто-ж цїкавий, зволить прочитати статю анонїма і сам осудити. А тепер мій обовязок вказати на ошибки, які я сам сповнив у моїй статї. І так:

1. Жалую дуже, що я не умів здержати ся від обуреня там, де я добачував у криптонїма злу волю. Именно, коли хтось менї почне говорити, що відслонюванє найсв. Тайн в цїли благословеня Ними людий чи задля їх адорациї або таке а не инше з'ображенє найсв. Серця Христового і т. п. *в облатинщенем обряду, я можу дискутувати, можу навіть йому правду* признати, бо се дїйсно належить до обрядових питань. І тільки тут властиве поле попису для криптонїма чи анонїма. Якби анонїм замість прокидувати ся у відношеню до мене в учителя льоґіки, був приняв на себе роль учителя обрядів і принайменше умотивував те, що сказав криптонїм, я бувби йому навіть вдячний. А так я сам є змушений поправляти ся в тім, чого я недорозумів або представив неясно. По зрільшій застанові признаю тепер, що *в облатиненем нашого обряду,* як хтось вводить у нас образ погрудя Спасителя з серцем на верха, коли ми східні католики могліб для почитаня Христового Серця обмежити ся на вказівцї, даній нам в нашій проскомидиї, і почитанє Серця пояснити вірним на основі отвертої рани в боцї Ісуса Христа. Можна також з'образити ту правду в инший спосіб, але згідний з вимогами наших власних обрядових традицій. Недавно бачив я з'ображенє Христового Серця одним нашим артистом, причім заховані були іконописні приписи давних грецьких подлинників. На золотім тлї був з'ображений Христос в цїлій поставі, саме тло переходило у сьвітляну авреолю прибираючи вид серця, а у ніг Спасителя два ангели відбували адорацию закриваючи долїшний рубець Його одежи своїми крилами. Всьо то виявляло строгі черти нашої східної іконописи. Так само можу признати, що для почитаня у нас св. Йосифа Обручника не потреба нарушувати празник Собора пресв. Богородиці тому, що наша Церков вже давнїйше призначила службу св. Йосифу на першу неділю по Різдві Христовім. Так неодно, що називають *облатиненем, знайшло би умотивоване або готові види в нашім обрядї.*

В той спосіб повинен був поступати криптонїм а у своїй відповіди анонїм і я не міг би мати що небудь против них. Колиж криптонїм у своїм розумованю піде далї як зачеркнув собі в наголовку своєї статї, коли він зробить заключенє, що нам не потреба брацтва найсв. Тайн, бо се в латинщенем обряду, коли він почитанє найсв. Серця чи св. Йосифа у нас

схоронююча св. Тайни, але вся часть церкви, до котрої йому від першої хвилї построюваня христіянських храмів і без того силою факту був зборонений вступ так, як ся часть все була відгороджена для простих людий також в давних поганських базилїках, які опісля замінено на християнські храми. Колиж він з тою природною забороною получив у своїм умі надприродну заборону, подиктовану йому своїм способом пониманою почестю для найсв. Тайн, тодї справдї та відгороджена часть стала для нього тим, чим для латинника є сам киворий а для старо-

---

назве без застережень також облатинением, то я мушу йому сказати: Пожди, братику, і не загони ся поза границї, які ти собі зачеркнув в наголовку. Колиж він навіть не умотивує своїх висказів а до того почне прим. почитаю найсв. Серця у нас приписувати шкідні впливи, тодї не остає для мене нич инше, тільки добачувати в нього злу волю. А не моя вина, що я в таких случаях не умію удержати свойого темпераменту в відповідних границях а мимохіть висловлюю свої думки у видї „крепких слів". Се моя ошибка з тактичних зглядів, але не з річевих, бо навіть ті „крепкі слова" я у моїй статї умотивував, дарма, що анонї сього не хотїв признати.

Великої ошибки допустив ся я в першій увазї до моєї статї. Именно там сказано, що на Сходї був звичай у великий четвер осьвяченого і омоченого в св. Крови агнця стирати на порошок для причастия хорих, а про губку, що вона заступала нинїшний ручничок. Отже після евхологіона Петра Могили агнця не стирано, тільки зараз після омоченя в св. Крови копієм роздроблювано на дрібні часткы а опісля по засушеню переховувано на цїлий рік. Губка служила не до очищеня дискоса, тільки на те, щоби оставші частицї згорнути до чаши, а то тепер робимо пальцем а не ручником.

Для оправданя себе із тих ошибок мушу перейти на поле педаґоґіки. Кождий, що хоч поверховно є обізнаний з законами вихованя, признаєть мені, що шкільний підручник для молодїжи середних шкіл мусить подавати самі наукові певникы, а коли подає якісь гіпотези, то се мусить бути ясно сказане. Хто до шкільного підручника прим. історії не ставлявби таких вимог, той не мавби понятя о педаґоґії. Виходячи з того погляду, я впрост уважав за нерозумне сумнївати ся, що приміром підручник історії церкви для середних шкіл міг би подавати блудну думку за певник а еще до того про таку річ, яку кождому приходить ся дуже легко прослїдити. Ізза того я дїйсно „авторитетно вичитав лекцию читачам Ниви", як в тім случаю справедливо закидує мені анонїм. В шкільнім підручнику історії церкви, на 184 стор. так читаємо: „В св. евхаристиї усунено доливане до причастия теплої води, уживане губки до очищеня чашї і дискоса і переховуване агнця осьвяченого в великий четвер і омоченого в св. Крови та стертого в порошок на цїлий рік для причастия хорих"... Признаю ся, що руководачи ся висше згаданою педаґоґічною нормою я був до того степени пересьвідчений про згідність тої звістки з жерелами, що осьмілив ся посудити криптонїма сс. о сьвідоме і ложне натяганє правди до своїх поглядів. Тепер іно щасливим случаєм довідую ся, що то, що є певною

завітного Ізраїлитянина була сьвятая сьвятих. І як латинник вважав за потребу свойого серця киворий прикрашувати тому, що в нїм бачив увязненого Ісуса Христа, так вірний грецького обряду рівнож прикрашував місце особлившого перебуваня Ісуса Христа, але вже не сам кивот, що мав для нього виключно символїчне значінє, нагадуючи йому дїло воплоченя Божого Сина, тільки всю часть церкви, відгороджену від прочого храму спершу низкою решіткою а опісля в міру розвою високим, аж по кришу сягаючим іконостасом.

Так східний християнин під впливом думки, яку піддав йому голуб скриваючий найсв. Тайни, витворює нинїшний наш іконостас. А що він розвій іконостаса дїйсно лучив з почитанєм пресв. Евхаристиї, сьвідвить те, що яко улюблений мотив при різбленю решітчастої стїни, на якій мали бути завішені образи, та царских врат є — особливо у нас на Руси — листє і овочі винної лози, а також те, що між образами над самими царськими вратами він умістив образ Тайної Вечери а в XVI. віці подекуди образ великого входа, при чім служачим являють ся ангели. А прочі образи з часом зістали так угруповані, щоби вони вірному систематично пригадували дїло Божого обвявленя розпочате в раю а довершене хрестною смертию на Голготї. Тому іконостас у самім своїм горішнім закінченю пишаєть ся образом Розпятя. Словом іконостас мав християнинови

нормою у других народів, у нас такою еще не може бути. І соромно менї не тому, що я сам осьмішив ся, але тому, що досї не знайшов ся серед нас нїхто, хто на ту слабу сторону наших шкільних підручників звернув би увагу. Соромно менї за мого катехита, що так мене навчив, соромно за себе самого, що через шість лїт я так само учив моїх учениць видїлових шкіл, а вжеж найбільше соромно менї за всяких крипто-анонїмів, котрим на те поручено то незавиcиме наукове становиско, яке занимають, щоби стояли на сторожі чистоти науки і були учителями для молодшої братиї а особливо для таких „полетущих“ катехитів як я, котрі ізза обовязків в парохиї не мають часу як слїд приготовити ся до лекциї в школї і шкільні підручники провірити. Отже на те ми, отче крипто-анонїме, вас маємо там у вершин знання і науки, щоби ви своєю наукою нам спішили в поміч а не дозволяли через цїлі десятки лїт ширити серед молодїжи ошибочні думки.

На кождий случай мої заключеня в першій увазї, оперті на вказаній ошибцї, треба вважати за безосновні на так довго, як довго хтось ясно не рішить, як було з тим переховуванєм причастників для хорих. Можливо, що звістка у шкільнім підручнику є також згідна з правдою а припис в евхологіонї митрополита Петра Могили є так само реформою давнїйшої практики, як було реформою взагалї знесенє того звичаю на замойськім соборі. Сього на разї не маю часу провірити і тому над тою справою ставляю до якогось часу знак питаня.

узмисловити в найвисшім розвою ту думку, яку з початку може неясно піддаав йому голуб чи золота храмина, зберігаюча найсв. Тайни. Звідси буде ясно, чому сущною річию, яка після нашого обряду повинна знаходити ся на престолї є евангелиє а не конечною, ба зайвою хрест з розпятим Ісусом, який прим. мусить бути на латинськім престолї. Евангелиє вказує на евхаристийного Ісуса яко Учителя, котрий обявив і пояснив нам те все, що є зображене на іконостасї, а хрест тут зайвий тому, що він вже і так зістав уміщений в закінченю іконостаса. Тепер зрозуміємо, чому в храмі чистого грецького обряду повинен бути іно один престол так, як понятє престола в умі східного християнина є як найтїснійше звязане з почитанєм найсв. Тайн, спочиваючих на нїм, а до того один престол є символом одного Бога в трох особах.

Отака думка була основою розвитку для зовнїшного почитаня, а передовсїм спосєбу хороненя найсв. Тайн на Сходї На неї вказує св. Іван Золотоустий, коли в гомілії на посланиє ап. Павла до Ефесеїв так каже: „Коли ти бачиш, що відкривають ся обі половини завіси (яку на взір старозавітної завіси уміщувано за іконостасом), то представляй собі, що відкриваєть ся небо і на землю сходять ангели“, Розвиток іконостаса а радше сьвятої сьвятих наших церков дїйсно не кінчить ся з VIII. віком, але сягає XVII. а навіть початків XVIII. віка. Сей чудовий і роскішний іконостас, цїлковито заслонюючий олтар, се наш спосіб хороненя найсв Тайн. Він є витвором нашої рідної руcько-української культури і нашої релїгійної думки. І се нїкого не може здивувати, що як раз у нас помимо наших злиднїв під релїгійним зглядом за монґольських а по части навіть за польських часів, ми з'уміли що до того піти так далеко, коли згадаємо, що наші предки визначались великою побожностию до найсв. Тайн, що навіть в XI. і в першій половинї XII. віка у нас єще в повній силї було практиковане часте св. Причастиє тодї, коли той звичай занепав навіть на Заходї. І погадати собі тепер, як далеко ми були би зайшли в почитаню пресв. Евхаристиї, колиб ми подібно західним народам були могли свобідно розвивати ся під благотворним впливом кат. Церкви.

Так на мою думку потреба пониматй рїжницю в способї почитаня найсв. Тайн між обома найкрасшими обрядами кат. Церкви. На запитанє референта з „Церк. Востока“: „котрий з них лїпший сам по собі“ — відповідаю: Колиб рїжниця обох способів почитаня була дїйсно така, як він сам її понимає, я не спинюючи ся мусїв би признати йому правду і сказати, що той спосіб лїпший, котрий „більше зосередоточений в душі“. Ми пересьвідчуємо ся одначе, що референт ошибаєть ся, бо дїйсна рїжниця не в тім, що один зосередоточений в душі а другий в зовнїшнім блеску, тільки у внутрішнім способі пониманя їх творцями природи евхаристийного Ісуса. Оба способи, що правда, протягом вікiв витворили два позірно собі противолежні

зовнїшні культи пресв. Евхаристиї, одначе нї один з них не виключує того, що референт зве зовнїшним блеском, а нї також перший не має меншої сили від другого в душах вірних викликувати внутрішну побожність до найсв. Тайн. Вправдї дехто мігби сказати, що на заході внутрішне евхаристийне житє красше розвинуло ся як у нас, одначе тут входять в гру инші причини іменно постійний вплив науки кат. Церкви, якому Схід дуже скоро перестав підлягати. З окрема чи ми вдумаємо ся в природу Ісуса Христа беручи за предмет розважань величність Його Божих прикмет та обявленя чи нескінчену Його покору та любов для нас, яку Він виявляє приймаючи на себе вид хлїба, ми під духовим зглядом все мусимо дійти до тих самих заключень подиву, любови, бажаня Йому віддячити ся через відповідне устроєнє свойого житя, адорациї і т. п. Так бачимо, що тут висшости одного над другим способом почитаня не може бути і східний католик не може докорювати західному, що у нього почитанє пресв. Евхаристиї полягає іно на зовнїшнім блеску — а західний не має права з гори дивити ся на східного тому, що у нього не знаходить кивота до збереженя св. Тайн в такім видї, як має у себе. Один з другим так гарно доповнюють ся, оба так відповідають дїйсности і природї Ісуса Христа, в наслїдок чого бере охота заключити, що Боже Провидїнє навмисне так розпорядило, щоби оба культи осібно розвивали ся для більшого прославленя пресв. Евхаристиї.

Так треба відповісти, коли питанє возьмемо в загальнім значінню. Трохи инакше випаде відповідь, коли узгляднимо ті обставини, які серед нас витворили ся. Як приглянемо ся нашому релїгійному рухови послїдних часів, мусимо запримітити два напрями або дві школи. Одна з них каже: Чим більше зближимо ся до Риму навіть під зглядом деяких обрядових звичаїв, тим лїпше для нас, бо тим певнїйше збережемо чистою нашу віру. Для представителїв того напряму обряди є річ підрядна — а головною цїлию є духовне житє і спасенє душ. А коли та головна цїль по їх думцї не дасть ся осягнути при помочи рідних обрядів, то вони без викидів совісти беруть те, що дають латинські практики. Друга школа є того погляду, що нам від латинників не потреба нїчого переймати навіть тоді, якби воно і не мало обрядового характеру прим. культ найсв. Серця, брацтва найсв. Тайн і т. п. тому, що після них наш перший обовязок зберечи чистим обряд, а того рода латинські новости є вже самі собою облатинщенєм або ведуть до нього. Справу духовних потреб вірних представителї тої школи не порушують а по крайній мірі дають раду, що лїпше буде поки що заняти вижидаюче або по словам других закостеніле становиско, доки Провидїнє не зішле нам лїпші часи, які дадуть нам людий спосібних двигнути наше обрядове дїло вперед на пути дїйсного питомого — а не запозиченого поступу“ (Ц. В. 1912. стор. 130).

Се в теорії. В практиці представителї першої школи по своїм силам змагають до релїгійного відродженя народа при помочи средств, які вважають найуспішнїйшими, отже вводять богослуженя і, де можна цїлодневні адорациї перед відслоненими найсв. Тайнами, монстранциї в обходах з найсв. Тайнами і тим подібні новости. Їх праця на наших очах викликує те, що з своєї природи мусить викликати — загальне заінтересованє народу духовним житєм. Се велика заслуга першої школи. Поклонники другої школи вважаючи за відповіднїйше „заняти вижидаюче становиско“ придержують ся давних традициий з гірших часів нашого релїгійного житя і поучують народ о найсв. Тайнах хиба іно о стільки, о скільки їх спонукує до того розумінє рідного обряду. А що вони о рідним обрядї мають хибне розумінє, то се викликує той наслїдок, що їх вірні мають о найсв. Тайнах і духовім житю дуже мале понятє, а самі вони не запримічуютъ того, що з упадком релїгійного внутрішного житя занепадає сам обряд і то понятє, з яким наші предки за лїпших часів нашого релїгійного житя до нього відносили ся. Бруд на престолї і за престолом, затрата у народу почутя сьвятости місця, де переховують ся найсв. Тайни, словом брак всякого зовнїшного почитаня для Них — се познаки того обрядового занепаду, се вислїд тої хибної доктрини, що нам від латинників не вільно переймати нїчого, бо все те яко ведуче іно до зовнїшного блеску є облатинщенєм обряду.

Для потвердженя того єще один примір з мойого власного досьвіду. Минулого року я був занятий яко місионар між нашими робітниками в Нїмеччинї, де я мав до дїла з людьми, що зійшли ся з цїлої Галичини. Отож з рукою на серци і так щиро, як на сповіди, можу сказати, що люди походячі з таких парохій, де душпастир причислюючи ся до поклонників першої школи позаводив так зв. облатинщеня, мали велике розумінє найсв. Тайн, що також практично оказали своїм примірним житєм на чужинї. Вони не тілько, що у своїх хлїбодавців удостоїли ся на похвалу „Sie sind hochanständig gut und christlich gesinnt“, але з сльозами в очах просили прим. о молебен до пресв. Богородиці, олтар старали ся прикрасити цьвітами і чим могли, помимо відсутности дзвоника знали, коли уклякнути і уміли брати живу участь в Богослуженю і радо годили ся на св. Причастиє після латинського обряду тодї, коли я сам не міг їх запричащати. Се справдї були люди, котрі мали внутрішне розумінє найсв. Тайн таке, яке після „Церковного Востока“ дає іно східний обряд, — коли вірний в часї св. Причастия „забуває о всяких земних понятях“ і не думає о тім, хто „передше причащав ся тоюж ложочкою — і з тоїж чаші“. Таке сьвідоцтво можу видати тим, котрих духовні провідники дома не лякали ся „облатинщень“, а працювали як знали і уміли. Такими були люди приміром з Ванева, Соколівки, всього жовківського повіта — і многих инших місцевостий. Найкрасше показали ся па-

рохіяни того сьвященика, з котрого іронїзує д. Забугін, що будь-то він у своїм рефератї на конґресї у Відни взиваючи духовенство до прикрашуваня престола живими цьвітами „хотїв тим винагородити облатинене обряду і духа у нас“ (Ц. В. 1913 стор. 260). Вони не тілько, що украсили престол цьвітами після наук свойого пароха, але усї мали молитвослови і уміли гарно сьпівати. Се були самі члени брацтв найсв. Тайн або найсв. Серця Христового. — Як виглядає на далекій чужинї житя тих людий, котрих парохи о нїчім иншім не думають, як тільки над тим, аби „соблюсти обряд“ після рецепти всяких криптонїмів, анонїмів і знатоків обряду без знаку запитаня з „Церковного Востока“, годї тут описувати, бо соромно і жаль, що ізза особистих зглядів і поглядів деяких людий тисячі душ марне пропадають. Хто цїкавий. той зволить переглянути звіт в „Емігрантї“ (II. стор. 100 слїд.), а там на цифрах переконає ся, що то значить хопити ся якоїсь хибної думки і її уважати нормою в душпастированю. Там також довідає ся назв тих парохій, на які менї ось тут нїяково вказувати.

Щож нам отже дїлати? Хибаж покинути ту гарну традицию, яку про обряд передали нам наші попередники, а всїм перейти на латинський обряд? Нї, сього я не кажу. Красні вислїди працї представителїв першої школи повстали не тому, що вони для їх осягненя хопили ся облатинщень, але тому, що — менше о те, в який спосіб — вони зближили своїх вірних до евхаристийного Ісуса. Ту саму цїль вони були би осягнули і тодї, колиб своїх вірних були научили, що адорация найсв. Тайн може так само гарно і успішно відбути ся навіть при замкнених вратах без відслоненя найсв. Тайн, що празник пресв. Евхаристиї може дуже добре відбути ся без монстранциї і т. п. На кождий случай їх вірні, обучені о найсв. Евхаристиї і духовнім житю в Нїй, лекше далиб ся переконати, що облатинщеня, до яких вони може привикли, можна в кождім часї усунути без шкоди їх внутрішної побожности до Евхаристиї, ніж вірні представителїв другої школи далиб ся наклонити прим. до св. Причастия в другім обрядї тодї, коли вони його не можуть дістати після рідного обряду. Се говорю на основі власного досьвіду.

За мале розумінє і недостаточне внутрішне почитанє пресв. Евхаристиї у тих других є не тому, що їх духовні провідники в душпастированю застосовують виключно приписи грецького обряду, але тому, що мають хибний погляд на обряд. Якби вони хотїли те признати, що у нас можуть єствувати брацтва найсв. Тайн без нарушеня наших обрядових окремішностий, якби вони хотїли розріжнити між самим внутрішним культом найсв. Серця а зовнїшним його висловом, який може у всїм відповідати вимогам грецького обряду, вони без облатинщень моглиб повеличати ся тим самим успіхом, який перші осягнули з облатинщенями.

Так обі школи в дечім ошибають ся. Перші мусять се зрозуміти, що годі їм своєю практикою відтручувати своїх східних братів від католицької церкви тим більше, що се, до чого вони стремлять, можна так само добре осягнути при помочи рідного обряду. Як раз те, що західного католика може одушевляти, східного може згіршити; показуване вірним найсв. Тайн за шибкою монстранції може видати ся східному християнови найбільшого Їх зневагою, бо він привик до того, що у него Тайни повинні бути закриті А коли се конче потрібне, що би в празник пресв. Евхаристиї св. Тайни були обношені, то чому нам не взяти вказівки звідси, звідки ми її взяли в устрою нашої церкви? Як старозавітні Ізраілитяни заслонювали сьвя тую сьвятих перед вірними, так ми заслонюємо олтар іконостасом; як вони обносили скинию завіта в ріжних потребах, так і ми моглиб устроїти собі замість монстранції рід тако скиниї або кивота до обношеня найсв. Тайн. Се навіть було би дуже величаво і згідно з вимогами нашого обряду, колиб прим. по більших містах чотирох або більше сьвящеників прибраних у всї ризи і зо сьвітлом в руках в часї евхаристийного обходу на взір старозавітних сьвящеників несли опертий на раменах такий кивот з найсв. Тайнами у його нутрі. Коли та моя думка видасть ся сьмішною, то принайменше в тім не ошибаю ся, щоби обносити св. Тайни закритими.

Представителї другої школи мусять покинути ту хибну думку, що для збереженя обряду треба відгородити ся від впливу кат. Церкви безуслівно, бо тодї і духово знидїють і обряду не збережуть. Вони мусять се приняти за норму, що обряди яко такі можуть розвиватись осібно, але внутрішне релїгійне житє і віра, які обрядам дають основу, мусять бути спільні.

Так на мою думку повинні поступити обі школи з окрема. А спільна їх праця полягалаб на тім, щоби через часті науки о найсв. Тайнах народ поучити о їх сущности і необхідности Їх почитаня. Потреба також через науки о обрядї научити народ, щоби він до сьвятої сьвятих наших церков відносив ся з такою почестию, з якою до них відносили ся наші предки. А то чи через недбальство чи може ізза впливу латинського обряду наш народ затратив сьвідомість сьвятости того місця — і при кождій нагодї юрбою пхає ся до нього гейби до хати свойого доброго кума. В цїли привернення сьвідомости сьвятости місця потреба тут удержати більше як взірцеву чистість і опрятність. Добре би було, щоби у нас привернено давні сьвяченя в чини низших служачих престола, як півця, сьвіщеносця. Колиб народ знав, що крім особи, специяльно на те посьвяченої, нїкому більше не вільно перейти навіть дияконські двері, його почитанє для найсв. Тайн змогло би ся о сто процент. Для більшого прикрашеня того св. місця і звеличеня його Божественного жителя можна би вірних лучити в брацтва найсв.

Тайн, які, єще раз повторяю, не можна нїяким чином назвати облатинщенєм обряду.

На докінченє єще одна увага. Д. Забугін каже: „Наше внутрішне почитанє може поступати вперед, розвивати ся, усовершувати ся внутр нас: нїхто того не помітить тут на земли крім одного самого Бога, укритого в сьвятім кивотї“... а референт тих слів з „Церк. Востока“ пішов єще далї упевнюючи, що сущною цїхою почитаня пресв. Евхаристиї на Сходї є почитанє в душі, а у латинників зовнїшний блеск. Нам отже не потреба „облатинщеця“; нам вистарчить почитанє в душі, котрого нїхто не потребує помічувати — крім самого Бога. Ми вже бачили, що в дїйсности воно є инакше З другоїж сторони ми осьмілюємо ся спитати: Чи таке говоренє не є вже протестантизмом, який як раз за основу своєї доктрини, взяв ту думку, що вистане, аби кождий вірний почитав Бога в душі а сам зовнїшний блеск — се зайва річ, витвір вспятного папства?

Референт „Церк. Востока“ каже, що я і подібні менї „відповідять не запинюючи ся, що новий спосіб (латинський) лїпший, що на Сходї навіть нема правдивого евхаристийного поклоненя“... О скільки таке заключенє на мою адресу є правдиве, най посьвідчить те, що вже я сказав в попередній моїй статї: „Годимо ся на те, що нинїшний православний Схід змігби заяснїти гарнїйшим релїгійним житєм, нїж ми так, що і ми були би спонукані його наслїдувати і стреміти до обрядової з ним єдности, але на Бога, се може стати ся не зараз, як Ви того домагаєте ся, іно тодї, коли Схід знайде ся у стіп Христового Намісника, котрий одинокий має право рішати про нашу віру, отже впливати на витворенє обрядів яко зовнїшний вислів віри. Поки-ж що ми можемо іно молити ся, щоби між нами а ними устала ненависть, а її місце заняла любов та вирозумінне, так конечні до зросту всякого доброго дїла“ („Нива“ IX. стор. 605 слїд.). Те ж, що по монастирях Росиї і у великих храмах Сходу народ з жаром приступає до св. Причастия, се іно слабий відгомін давних красших часів церковної єдности Сходу з апостольським престолом. Преріжні і найдивачнїйші секти в нутрі російської Церкви і те, що віруючий російський народ так легко позваляє себе руководити всяким Ілїодорам та „Чорним Львам“ (гл. Ц. В. 1913 стор. 312), показує наглядно, що пресв. Евхаристия навіть „в глубинї душі і християнської сьвідомости“ російського народа не є тим, чим вона нинї є в глубинї душі і християнської сьвідомости католицьких народів. У них Вона на наших очах стаєть ся орґанїзацийним чинником не тільки внутрішного духовного житя, але Її вплив слїдний на всьому суспільному житю. Сього не можна сказати про вплив пресв. Евхаристиї у народів Сходу тому, що відпаденє їх від католицької Церкви підорвало у самих основ розумінє і вплив Її. Той сам прояв занепаду почитаня пресв. Евхаристиї був впрочім і в нутрі католицької Церкви в часї так званої західної схизми

і в часах, приготовлюючих її, одначе св. Церков через розумні і далеко текучі реформи (прим. установленє празника пресв. Евхаристиї Урбаном IV. в XIII. в. і загальне його введенє та усовершенє протягом XIV. в.) змогла чим скорше злому запобічи і на довгі віки запевнити собі супокій та повний розцьвіт релїгійного житя. До таких реформ нинїшна православна Церков є за слаба і не здібна, а се знов сьвідчить, що одиноке її спасенє у сполуцї з жерелом житя, католицькою Церквою.

о. О. Гнатишак.

Церква в Сурохові, пов. Ярославського.

В новійших часах повстало по наших парохіях много нових мурованих церков, передовсїм на західнім пограничу нашої землї. Вистарчить виглянути через вікно ваґону, аби запримітити наглядний зріст нових съвятинь.

Єсть се культурне зазначенє нашого єствованя, навіть перед побіжним поглядом подорожного, що ми є тут — живем та розвиваєм ся; єсть се обяв творчої сили нашого народу та безперечно съвідоцтво єго глубокої побожности; бо як би там в поодиноких случаях і не було, то все таки завдяки спроможности і добрій волї многих побожних вірних, доми Божі і то нераз дуже величаві, повстають і число їх з року на рік збільшає ся помимо того, що відносини економічні не поліпшають ся.

Особливо прикмети глубокої побожности, помимо многих злих впливів, не може нїхто нашому, з природи доброму, народови відмовити. Хотьби глубоко на днї серця укрита, — все таки тліє іскорка любви до своєї церкви; нераз, правда, присипана грубою верствою упереджень, злих намов, всякої пресії, недолї або і злих склонностий, — але умійте лише ту іскорку роздмухати, а вона загорить ярким полумям такої жертволюбивости, що серце ваше ростиме з радости. Коли приходить ся читати прості, але щирі листи парохіян-емігрантів, що з тугою в серци за своєю съвятинею шлють тяжко запрацьований гріш, нераз в значних жертвах, часто прослезити ся приходить над тою вдовиною лептою.

Коли лише здобудите довірє народу, коли він побачить вашу енергічну, доцільну працю, — жадна трудність для вас не буде єствувати.

Отся любов та пошана для рідної церкви пливе мабуть з історичної традициї. Наш нарід інстинктовно відчуває, що єго цевков, то підстава єго єствованя, під котрої охороною перетревав важку історичну долю. Серед найбільшої темноти, убожества, недолї та пониженя, коли єго навіть за чоловіка не уважали, гордили ним, коли він був лише неначе робучим інвентарем на чужій ниві... лиш там в тій церковци тліло для него съвітелце, що огрівало єго любовию та співчутєм, проясняло темряву, проганяло зневіру, додавало сили перенести всї бурі, додавало нової енергії до борби за лїпшу долю та щастє вітчини. Ось чому нарід послїдний свій шелюг зложити готов на жертівнику своєї церкви.

Инша однак річ, чи з чисельним зростом съвятинь іде в парі їх вартість архітектурна, чи слїдно який поступ в нашім будівництві церковнім, а що найважнїйше, чи дасть ся запримітити яка питома цїха, яке змаганє до примінення власного стилю, до видосконаленя своєрідної форми?

І справдї жаль великий, колиб стільки енерґії, стільки з'усиль, стільки накладу працї, стільки средств віднятих убогому народови марнувало ся задля будов неудатних, негарних, чужих нам структурою, не відповідаючих нашому обрядови; а то тим більше жаль, що трівка мурована будова буде довгі віки нїмим съвідком про стан, бодай чи не занепад, нашої архітектури церковної.

Наш нарід, сказавбим, стоїть в сїм случаю поза границями всякої відповідальности; тут свого облича, свого народного „я" оказати не має можности. Він опанував лише деревляний материял і допровадив техніку будівляну з сего матеряду до незвичайної досконалости, — а ґенїй народу сотворив з кінцем XVI. віку такі прегарні, такі скінчені типи церков, що вони носять всї знамена ориґінальної форми архітектурної, самостійного стилю народного.

Отсей деревляний стиль перейшов в части в мурована архітектуру, а єго судьба, єго дальший розвій, лежить в руках наших архітектів. І ось тут треба нам людий талановитих, людий совісної працї та вичерпуючих студий, котрі би уміли віднайти, відчути перлини своєрідної краси та шукати своїх взорів в творчости народній, що обявила ся в будовах деревляних. А загальне вибразованє на творах культури і штуки чужих народів повинно спомагати розвій народньої штуки, та вирабляти що раз то кращий смак.

Чи маємо таких людий? Судячи по будовах, котрі повстали в послїдних десятках лїт, прийшлосьби хиба сказати, що не много у нас талановитих архітектів. Бо справдї велика часть нових церков, то дїло чужих нам людий, нераз на жаль, партачів-ремісників, перед котрими скарб народньої краси замкнений. Не входжу тутки близше в причини сего невідрадного стану. Чи брак у нас меценасів штуки, чи брак талантів, чи студий, чи брак пієтизму для рідної архітектури, чи серіозности брак, чи енерґії, чи розуміня річи в переповаджуваню будов, чи вкінци брак орґанїзациї на сїм поли*)? За те фактум, що не брак у нас нужди, так що нераз приходить ся в дословнім того слова значінню з „нїчого" — „щось" учинити, а такі відносини, як відомо, не сприяють розвоєви штуки.

Всеж таки слїдний у нас в послїдних часах зворот до лїпшого. А уже сам обяв частої автокритики на сїм поли на сто-

*) Чиж, приміром, аби кождий съвященик, що переводить будову церкви, не стояв одинцем безрадний, аби міг покористувати ся досьвідом других, — не придалаби ся серед нас відповідна орґанїзация?

рінках нашої поважнїйшої преси, се доказ отверезїня та зрозуміня шляху, по котрім мабуть піде відродженє нашої архітектури.

Загально чуємо наріканя на пережитий шабльон та вкорінену манєру при будові многих нових церков; загально відчуваємо брак інвенциї, чи відповідних студий сучасних архітектів; завдаєм прилюдні питаня, до кого маємо удати ся, аби творити дїла хоть скромні, то все таки гарні, дїла певної стійности архітектурної а передовсїм дїла рідного стилю, — і чекаємо відповіди компетентних.

Між тим, може буде добре, коли подам коротенький опис та ілюстрацию нової мурованої церкви в Сурохові, повіту Ярославского, тим більше, що се після ореченя знатоків одна з кращих церков, які повстали в послїдних часах, а при тім заховує многі риси українського стилю.

Церков, котрої відбитку осьтут бачимо, побудована протятом півтора року (1912/13) коштом 100.000 корон. Сей кошт нехай однак нїкого не відстрашує, бо о розмір та инші акцесориї тут нерозходить ся.

Зазначу заздалегідь, що се архитвір нашого знаного, талановитого архітекта Александра Лушпіньского зі Львова. Коли на сю будову поглянете з певної віддали (пр. з тору желізничого між стациями Ярослав-Сурохів-Бобрівка), маєте вражіне типової української церкви системи трохбанної І ті три бані (копули) звязані разом і витягнені в одній простій лінії, при чім середня копула піднимає ся висше і немов панує над двома другими, становлять вельми закінчену, симетричну цїлість, що і есть першою цїхою нашого стилю; бо ся система трохбання, як відомо, найкраще подобала ся нашому народови і таких церков справдї найбільше скрізь по нашім краю.

Згадані три бані, якими завершена будова, се типові осмогранні бані гуцульских церков; а закінчене кождої бані становить рівнож гранчаста копулка, котра підтримує гарно вироблений хрест. Осмогранник, чи, як п. Щербаківський каже, вісмеричок, на котрім все при руських церквах бував осаджена копулка, зазначений тутки дуже естетичною структурою і відповідним орнаментом. Осьті осмогранні, пірамідальні бані, що відбігають від шабльону всяких опуклих копул ріжного закрою, неразо дуже гидкім профілю, яких аж до переситу по наших селах, — суть правдивою та вельми ориґінальною окрасою церкви, а заразом щиро-народною цїхою будови. На увагу заслугує рівнож хрест на середній копулї, виконаний на народних мотивах, з вінцем золотих куль; ориґінальною новостию то шкляний криштал осаджений в центрі хреста, котрий в повнім сьвітлї сонічнім мерехтить гарним блеском.

В міру того, як зближаєте ся до будови і деталї структури виступають виразнїйше, можете зауважити ще одну цїху, що нагадує наші деревляні церкви; ото кожда з трех веж складає ся з поверхів, причім горішний поверх есть супроти низшого все вузший, лучить ся з ним заломом, що опасує будову доокола. Отсї заломи, немов придашки, так і живцем зняті з руських церков.

Цїла церков робить вражіне трох гранчастих тяжких башт, котрих поверхи звужують ся чим дальше в гору і закінчують ся згаданими копулами, що і есть характеристичною рисою наших церков деревляних. Помимо системи трохбанної, вид сеї церкви не есть кораблевий, лише, як при пятибанних церквах хрестовий, хоть сего з внї не легко запримітити; однак бічні рамена хреста суть коротші та закінчені стилевими фасадами по обох сторонах головної копули. Рівнож дві менші копули обставлені по обох боках прибудовами, що закінчують ся на внї фасадами низшими. Дві прибудови коло третої копули становлять захристиї получені з олтарем, — а прибудови по боках фронтової копули, що немов піддержують еї до висоти другого поверха, становлять долом розширене притвора, а на першім поверсї розширене хору. Отсї прибудови суть не лише великою окрасою бічного виду церкви та поширенем її простору, але за-

разом додають трівкости і сили цілій будові, бо суть для неї контрфорсами особливо супроти першої вежі, яка есть заразом дзвіницею. А таке уміщене дзвонів в фронтовій копулі лучаєсь рівнож і в руських деревляних церквах, при чім користию есть не лише заощаджене коштів і місця для дзвінниці, але і піднесене сили і краси голосу з значної висоти.

Внїшна сторона будови вільна від всяких прикрас, котрі супроти прегарної структури будови впрочім зовсїм злишні *). Крім скромного орнаменту, що неначе поясок іде повисше дверий кругом церкви (прикраса властива романському стилеви), скрізь видко лише лінії, чи рівці, що зазначують немов брили тесаного каменя

Однак найкращий внїшний вид церкви, то фронт. На просторій фронтовій площи зазначує ся фасада закінчена тяжким стилевим камінним хрестом. Отся фасада криє під собою не лише ґрупку чотирокутних повздовжних віконець розділених мурованими філярками, — котрі немов ті стрільні отвори баштп розсіяні гармонїйно по цілій церкві, — але понадто незвичайно гарно нарисоване вікно о луку романьскім оґзимсоване широкою рамою. Се вікно, чи ґрупа вікон вузких, розмежених філярками, обнятих одною рамою, — повтаряєсь еще на двох бічних фасадах і есть великою прикрасою церкви. Рідко де лучає ся бачити вікно рівної краси.

Вхід головний провадить через ґанок о структурі достоєвній гармонїйно до цілої будови. Дуже зручно обдумано рівнож два бічні входи за першою копулою, що становлять якби отверті ґанки, вимощені плитами, криті зверху придашками.

Строга симетрия і гармонїя в поодиноких частях будови, при чім однак деталї структури не повтаряють ся а становлять гарну ріжнородність, се вельми додатна цїха будови.

Внутрішний вид церкви, скажу коротко, зовсїм не уступає зовнїшній красї. Тут ударяє нас незвичайно гарна перспектива луків, значний простор та дуже користне розложене сьвітла. В презвитериї сьвітло паде з гори, з вікон уміщених під склепінєм копули, через що не разить очи звернені на головний престол. В головній копулї вісїм округлих вікон кидає снопи сьвітла через т. з. люнети прорубані в склепіню, а погляд з долу на се осмикратно осьвітлене склепіне подає дуже миле вражіне. Рівнож хор осьвітлений ярко. Отсей хор, то специяльність церкви; незвичайно просторий, так що може помістити легко і двіста осіб та становить неначе церков в церкві. Він виглядає на церков середним, великим склепленим вікном викросним в ори-

*) Мимоходом кажучи, архітекти-фушери ралують ся часто прикрасами і переладовують нїми будову в надії, що банальність або хиби структури трохи прислонять; та поминувши се, що прикраси отсї звичайно дуже дорогі і не трівкі, — вони нїчого анї не засло нять анї прикрасять.

ґінальній стїнї, що розграничає притвор і храм вірних, як і двома меншими вікнами для комунїкації бічних крил хору з церквою.

Відповідне уставлене просторів, так що мимо хрестного виду церкви і многих прибудов, погляд, з кождої точки, на головний престол єсть зовсїм отвертий, — се дуже зручно розвязана задача архітектурна. Головна копула спочиває на сильних аркадах опертих на монументальних філярах; отсї аркади получені по углах потрійним оґзимсованим склепінєм опертим на гарних конзолях, що сягає аж під осмигранник копули та робить з долу враженє народних мережок.

Технїчна трудність, яку подає перехід з аркад до осмигранника копули, розвязана тут вельми ориґінально та становить чи не унїкат в новійшій нашій архітектурі церковній.

Церков отся не лише викінчена до послїдної подробиці, але і заосмотрена уже у всї предмети внутрішного урядженя. А понеже се завдячуємо в великій мірі стовариш еню „Достава“, мило нам заявити на сїм місци сїй нашій вельми симпатичній іституції прилюдно щиру подяку. Такий престол головний з чудовою горорізьбою на антипедиї, майстерно викінчене піднебесне, — кивот, архитвір наслїдуючий вірно стиль церкви, запрестольний образ храмовий $2^1/_2$ м. високий, амвон і пр., се не лише річи високої артистичної вартости, даючі доказ, що Дирекція розпоряджає перворядними силами, — але понадто єсть се заразом свьідоцтвом, що стовариш ене стає ся огнищем нашої штуки церковної та сповняє місию, якої по нїм наша суспільність надїяла ся: подаючи нашим церквам дїла правдиво гарні, з многими признаками народного стилю, трівкі, одним словом солїдні. А далеко ідучими улегченями в сплатї, без нерозважного ризика, помимо критичних часів, дає можність і незасібнїйшим церквам набувати гарні річи та в той спосіб охороняє наші церкви перед всякою новочасною тандитою.

Особливо членови Дирекциї ВПР. О. Лицинякови, котрий так щиро заняв ся нашою церквою, спровадженєм прегарних, ориґінальних хрестів на копули, великого нового дзвона і пр. складаємо осьтим глубоку подяку.

*

* *

Я нароком задержав ся трохи при описї церкви, аби з одної сторони хоть трохи розвіяти песимізм, що в загалї днесь трудно щось для піднесеня архітектури церковної учинити, бо... відносини дуже тяжкі; з другої сторони хотївєм звернути увагу, що маємо вельми спосібного архітекта п. А. Лушпіньского, до котрого радив бим удати ся всїм, що мають замір будувати нову церков. Се не лише до певної міри авторитет в своїм фаху, але понадто спеціяліст-знаток нашого рідного стилю, котрий вельми талановито використовує при твореню нових будов.

Я з окрема вдячний пов. авторови пляну, що дав можність довершити діло, яке приносить честь нашій церковній архітектурі, особливо тут на пограничу перед чужими, які не привикли бачити у нас щось справді гарного; що дав можність побудувати церков о маркантних рисах народних, яка буде сповняти тут на сумежи нашої вітчини понадто місию памятника нашої культури нащого народного „я“, що не уступить перед навалою чужих елементів, та самим фактом свого ествования буде кидати голосний протест через многі віки.

Сим робом церков ся стане ся заразом твердинею ось тут, де чужий елемент втискає ся в наш орґанізм всіми щелинами та прагне розсадити нашу будову народну, де многі наші села з гори засуджені на сумну долю, що „wkrótce będą nasze“, де нам спішити ся потреба, бо многі сили лише чекають на спорохнавіне та упадок наших стареньких церков.

Д-р. Іван Демянчук.

Найстарші христіяньскі апольоґети

(Дальше.)

Атенаґорас з Атен.

(Про Атенаґора знаємо лиш тільки, що походив з Атен і — як Арістідес і св. Юстин — знав добре грецьку фільософію і лїтературу. Десь коло р. 177. написав він апольоґію Христової віри в формі просьби [1]) до цїсаря Марка Аврелїя Антонїна і его сина і співреґента Люкія Аврелїя Коммода. Крім сего видав ще розвідку про воскресенє мертвих.

Апольоґію, що ей отсим подаю в перекладї, видав найлїпше *J. Geffeken* разом з апольоґією Арістіда).

1. В сьвітї, яким ви, найбільші з царів, управляєте, тримають ся горожани одні сих, другі тамтих установ і законів і нїкому не заказує власть або страх перед карою любити прадїдні звичаї, хочби вони були навіть сьмішні. Мешканець Іліону вважає богом Гектора і віддає честь Еленї як Адрастеї [2]), Лякедемонець почитає Зевеса — Аґамемнона і Фільоною, дочку Тиндаре'а, а Атенець складає жертви Посейдонови — Ерехтеєви. Атенцї обходять сьвята і таємні обряди навіть в честь Аґравлї і Пандрози, хоч они були безбожницями, бо отворили скриню [3]). Одним словом: кожде племя і кожда громада складає жертви і сповняє тайні обряди в честь такого бога, якого лиш хоче. У Єгиптян є богами навіть коти, крокодилї, вужі, змії і пси. Тим всїм народам даєте ви і ваші закони повну свободу віри і обрядів, бо з одного боку вважаєте загалом безбожністю і грїхом не почитати нїякого бога, а з другого боку бачите конечність в тім, щоби кождий почитав такого бога, якого хоче, бо лиш тодї з страху перед своїм богом буде здержувати ся від проступків. Завдяки тому піддані, подивляючи вашу лагідність і доброту, ваш супокій і людяність в поведеню з кождим, тїшать ся, поодиноко беручи, повною рівноправністю перед законами, тодї як поодинокі громади мають такі привілеї, які кождій відповідно до її значіня належать ся. Так отже завдяки вашій мудрости панує в цїлім сьвітї повний супокій.

Інакше є з нами, христіянами. Про нас ви не лиш зовсїм не подбали, але ще й байдужно дивите ся, як нас всї гонять

---

[1]) *πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν.*

[2]) Мабуть то само що Немезіс.

[3]) Атена заборонила їм отвирати скриню, в котрій був Ерехтей, коли-ж они не послухали, покарала їх божевіллєм.

і переслїдують і то лиш через наше імя, бо впрочім ми, як докажу в дальшій части бесїди, жиємо з усїх людий найпобожнїйше і сповняємо совісно всї наші обовязки зглядом Бога і вашого величества [1]). Тому сьміємо звернути ся до вас отсим в нашій оборонї. З моєї бесїди переєьвідчите ся, що ми терпимо в супереч справедливости, законам і здоровому розумови. Отже просимо вас: киньте і на нас ласкавим оком і не допустїть до того, щоби ми гинули через доносчиків. Бо-ж наші вороги мають на метї не так відобрати нам майно і горожанські права або заподїяти нам якусь иншу шкоду; впрочім о такі річи ми не дбаємо, хоч переважна часть людий стремить до них всякими способами; наша наука не лиш заказує нам боронити ся і позивати до суду тих, що нас гонять і здирають, але навіть наказує нам наставити тому, хто нас ударить в одно лице, і прочу часть голови [2]), а тому, хто з нас зідре плащ, віддати й сорочку [3]). Наші вороги стремлять до иншої цїли; коли ми вже виречимо ся нашого майна, тодї вони настають на наше тїло і на нашу душу, бо подають на нас безлїч жалоб о такі проступки, які нам навіть на гадку не приходять і радше належать до них самих і до людий їм подібних.

2. Наколи хтось може нам доказати якийсь менший або більший проступок, то ми не лиш не боронимо ся перед засудом, але навіть просимо, щоби наложити на нас найтяжшу і найлютїйшу кару; скоро одначе всї обжалуваня обмежають ся лиш на само наше імя — а по нинїшний день були всї закиди проти нас справдї лиш пустим говоренєм опертим на звичайних, необдуманих здогадах, бо проступку не доказали досї нї одному Христіянинови, — то є вашим обовязком, наймогутнїйших, найлюдянїйших і найученїйших царів, видати закон проти такого кривдженя нас, щоби як в цїлій вашій державі користають з ваших добродїйств і поодинокі горожани і цїлі громади, так і ми могли бути вам вдячні і величати вас за те, що ви зробили конець нашим кривдам. Бо-ж оно не згідне з вашим почутєм справедливости, щоби инші обвинені о якийсь проступок були карані що-йно тодї, коли їм той проступок докажуть, а у нас щоби само імя мало більшу вагу від усяких доказів. При инших обвинених старають ся судії пізнати, чи підсудний справдї завинив, а при нас приноровлюють неслушно закон до самого імени як до якого проступку. Тимчасом імя само про себе не є преціньанї добре анї зле; що-йно добрі або злі вчинки, які за тим іменем криють ся, роблять єго добрим або злим. Се ви й самі як люди знаня і всесторонного образованя знаєте

---

[1]) Пор. Tertull. ad Scapulam 2: „Христіянин не є нїчиїм ворогом, а тим менше цїсаря, котрого любить, поважає і шанує і котрому бажає такого самого щастя, як і цїлій державі.

[2]) Luc. 6, 29.

[3]) Matth. 5, 40.

найлїпше. Тому навіть ті, що є обвинені о найтяжші злочини коли стають перед вашим судом, не тратять надії, бо знають, що ви розслїдите передусїм їх житє, а в вашім присудї не будете опирати ся анї на їх імени, хочби воно було пусте, анї на доказах противників, наколи вони покажуть ся безпідставними; кождий ваш присуд, чи він накладає на них кару чи увільняє їх від вини, приймають они з однаковим довірєм. Такого самого права домагаємо ся і ми і хочемо, щоби через само імя Христіян не спадала на нас ненависть і кара — бо що спільного має наше імя з проступком, — але щоби судити кождого з нас, наколи стане перед судом, по справедливости, се є: кому не буде доказана вина, того увільняти від кари, а засуджувати не за само імя — бо жаден Христіянин не є злочинником, хиба що котрий лиш прикидає ся Христіянином, — але за доказаний проступок. Так поступає ся приміром з людьми науки; жадного з них не уважає судія вже перед слїдством за доброго або злого через єго науку або штуку; коли в чім провинить ся, карають єго, але ся кара дотичить лиш єго, а не науки; — очидно, що і той, котрий в науцї переступає закон, є винен, але наука сама є невинна; — так само коли оправдає ся з закидів, увільняють єго. Отже нехай судії поступають так і з нами; нехай розслїдять житє кождого підсудного, але само імя нехай при засудї лишать на боцї

Отже й тепер, починаючи оборону нашої віри, мушу вас просити наймогутнїйші царі, щоби ви послухали нас так само безсторонно як инших, щоби не давали віри нерозумним поголоскам, які розпускає на нас загал, і не йшли за упередженєм, але розслїдили нашу оборону так, як звичайно се робите, отже в тій цїли, щоби пізнати правду. Хосен з того буде двоякий: ви не зблудите з несьвідомости, а ми очищені з закидів безглуздої товпи будемо на будуче вільні від напастий.

3. Є три проступки, які нам підсувають: безбожність, тиєстейські пири і ойдиподейські полові зносини [1]). Коли се правда, то не пощадїть ні одної родини, виступіть з цїлою строгостию проти таких проступків; вигубіть нас до одного з нашими жінками і дїтьми, скоро котрий з нас жиє як скотина, хоч і скотина не убиває скотини того самого рода, а коли лучить са з нею, то лиш з природної конечности і то лиш в часї плодженя, а не з розпусти; навіть скотина знає, кому завдячує щонебудь доброго. Скоро отже хто є більше звірський від звірини, то яка кара вистарчає, щоби він відпокутував свій тяжкий проступок? Скоро одначе ті закиди є лиш пустим говоренєм і безосновною клеветою, якої жерело лежить в природнім ворогованю проступку з чеснотою як двох противних собі після божого закона річий, скоро дальше і ви самі вашими розпо-

[1]) Атрей з нїмстн дав своєму братови Тиєстови їсти тїла єго синів, а Ойдин оженив ся з своєю рідною матїрю.

рядками проти донощиків признаєте, що ми не допускаємо ся тих проступків [1]), то остає вам лиш розслїдити наше житє і науку і наше привязанє і послух вам і вашому домови і загалом вашим урядам. Таким поступком дасте нам лиш таке саме право як нашим обвинителям. Ми певно побїдимо їх і без страху віддамо за правду навіть наше житє.

4. А тепер відповім на кожду точку закидів з окрема, бо інакше булоб сьмішно, що я не даю доказів.

Отже перше: ми не є нїякими безбожниками. Зовсїм справедливо закидували безбожність прим. Атенцї Діяґорови [2]) Він не лиш розповідав прилюдно про орфійські містериї, про елєвзинські тайні обряди і про кабірів [3]), не лиш порубав статую Геракля, щоби мати при чім зварити собі бураки, але старав ся доказати, що загалом нема нїякого бога. Натомісць ми відріжняємо матерію від Бога і показуємо, що чим иншим є матерія, а чим иншим Бог і що між ними є велика ріжниця, бо Бог є несотворений і невидимий, є єством, котре можна пізнати лиш душею і розумом, тодї як матерія є сотворена і проминаюча. На якій отже основі можна нам закинути безбожність? Колиб ми стреміли до того, до чого стремів Діяґорас, і колиб, не зважаючи на такі докази істнованя божества як порядок і лад в цїлім сьвітї, єго величину, краску, зовнїшний вид і подїл, не вірили в Бога, то справедливо можнаб було говорити про нас як безбожників і переслїдувати нас за се. Але так не є. Наша віра знає одного Бога, сотворителя цїлого сьвіта, котрий сам не уродив ся — бо родить ся то, що неістнує, а не то, що істнує, — котрий всьо своїм словом сотворив. Коли-ж вороги розпускають на нас погані сплетнї і переслїдують нас, то одно і друге терпимо несправедливо.

5. Чому-ж нїхто не закидував безбожности поетам і фільософам, хоч які були їх погляди на бога? Так приміром Еврипід, маючи сумнїви в тім, що звичайно люди називають слїпо богами, так каже [4]):

---

[1]) Розпорядки проти доносів видали були цїсарі Траян (Pl n. Epist. X, 97: conquirendi non sunt; si deferantur et arguantur, puniendi sunt... Sine auctore vero propositi libelli in nullo crimine locum habere debent; nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est), Гадріян, Антонїй Пій і Марко Аврель (в р. 174).

[2]) Жив около 280. р. до Христа.

[3]) Кабіри або Великі боги були добрими духами. Всї ті тайні обряди відносили ся в першій мірі до завмираня і відживаня природи, а далї до безсмертности душі.

[4]) Eurip. fr. 900.

„Як-що є справдї на небесах Зевес,
не слїд єму робити бідним доброго“;

а про бога, що єго можна пізнати розумом, так учить [1]):

„Гляди, в горі безмежний простір етеру;
вохким він обіймає землю раменем;
єго вважай Зевесом, єму честь божу дай!“

Бо Еврипід видїв, що при тих богах або нема дїйсного єства, котрому можна би було дати імя („хто є Зевесом, не знаю; знаю лиш імя“ [2]), або коли є таке єство, то воно не має імени; де ж нема дїйсного єства, там нема нїчого иншого крім імени. Бога шукав він в єго творах і з того, що видїв, з етеру, воздуха і землї, доходив до пізнаня невидимого. Вважав отже богом того, чиї дїла видимо і чиїм умом сьвіт є ведений; в тім притакує єму й Софокль, коли каже [3]):

„Один по правдї є, один лиш бог;
велику землю сотворив і небо він“.

Так отже що тичить ся божого єства, яке своєю красою наповняє твори, учив Еврипід і того, де повинен бути бог, і що той бог повинен бути один.

6. Також Фільоляос [4]), котрий учив, що всьо є немов в вязниці замкнене довкола богом, був тої гадки, що бог є один і то висший від матерії. А Лїзіс і Опсімос [5]), перший означає бога як невисказане число, а другий як ріжницю між найвисшим числом і тим, котре є безпосередно по нїм низше. А що після науки Питаґорейців найвисшим числом є десять, котре як сума чотирох перших чисел містить в собі всї числові і гармонїчні відносини, а безпосередно по нїм низшим є девять, отже бог є одиницею, се є числом один, бо один є ріжницею між найвисшим числом а слїдуючим по нїм низшим. А тепер переходжу до Платона і Арістотеля. Не буду подавати подробиць їх цїлої науки; перейду лиш то, чого вони учили про бога. (Я знаю, що ви як перевисшаєте всїх розумом і силою своєї власти, так маєте більше від усїх загального образованя і в кождій галузї знаня більше розумієте чим не один ученый, котрий працює лиш на однім науковім полї; але вже-ж таки воно булоб неможливе доказати без подаваня імен, що не лиш ми одні вважаємо Бога одиницею, і тому як-раз я мушу покликувати ся на їх науку).

---

[1]) Eurip. fr. 941.

[2]) Вільний цитат; пор. Eurip. fr. 481.

[3]) Sophocl. (?) fr. 1025, 1—2.

[4]) Питаґорець Фільоляос (ок. 450. до Хр.), фізик і астроном, учив, що земля обертає ся довкола своєї оси, а разом з иншими небесними тїлами довкола осередного огню як середини цїлого сьвіта. Сьвіт є вічний і підлягає богови, котрий є вєством з ним спорідненим.

[5]) Оба Питаґорейцї (ок. 400. до Хр.).

Отже Плятон каже [1]): „Сотворителя і вітця цїлого сьвіта є неможливо найти, а хочби й хто єго найшов, не мігби усїм розяснити єго єства". З того видко, що Плятон мав на думцї лиш одного несотвореного і вічного Бога. Коли-ж він знає ще й инших богів, як сонце, місяць і зьвізди, то знає їх лиш як твори. „Боги богів, котрих я є сотворителем і вітцем творів, які не можуть загинути без мсєї волї. Що є звязане, се може бути і розвязане", каже він [2]). Скоро-ж Плятон не є безбожником, хоч признає о д н о г о сотворителя всего, безначального Бога, то і ми не є безбожниками, скоро признаємо твердо Богом того, котрий одним словом всьо сотворив і своїм духом всьо разом тримає.

Арістотель знова і єго ученики вводять також одного бога, але вважають єго єством зложеним з тїла і душі. Тїлом єго є етер, планети і небо з сталими зьвіздами; всьо то обертає ся в колесо; душею натомість є розум, котрий править тим рухом; сам він є неповорушний, але весь рух сьвіта від него походить [3]).

Стоіки, хоч з огляду на переміни матерії, через яку після їх науки переходить дух божий, помножують божество ріжними іменами, то преціньо на дїлї признають лиш одного бога. Бо скоро бог є мистецьким огнем, який постепенно іде до твореня сьвіта [4]) і містить в собі всї засновки матерії, після котрих відбуває ся всьо згідно з призначенєм, а дух єго проймає весь сьвіт, то і вони признають одного бога, лиш що ріжно єго називають відповідно до ріжних станів матерії, отже матерію в станї розпаленя називають Зевесом, в станї воздуха Герою і так дальше залежно від того, через яку часть матерії дух божий переходить.

7. Так отже всї, скоро лиш дійдуть до початку всего, хочби й не хотїли, мусять признати істнованє одного божества; а знова ми кажемо, що тим одним божеством є Бог, котрий все те сотворив і уладив. В виду того питаю ся: Чому другим вільно говорити і писати про божество, що лиш хотять, а нам заказує се робити закон, хоч ми наше пізнанє і віру в одного Бога можемо скріпити очивидними признаками правди і розумними доказами? Бо поети і фільософи старали ся як все инше так і се розслїдити здогадами; отже завдяки якомусь спорідненю з божим Духом і за почином своєї власної душі взяли ся слїдити, чи можливо є чоловікови найти і поняти правду; але тільки не було в них сили, щоби найти цїлу правду, бо не хотїли учити ся про Бога від Бога, але кождий від себе самого;

---

[1]) Timae. p. 28. c.

[2]) Ibid. p. 41 a.

[3]) Aristot. Mataphys. XII, 3; de mundo 6.

[4]) Пор. Cicer. de nat. deor. II, 22, 57.

через се кождий з них інакше учив про Бога, про матерію і єї види і про сьвіт. Натомісць ми маємо за сьвідків нашого пізнання і нашої віри пророків, котрі натхнені божим Духом говорили і про Бога і про те, що до Бога відносить ся. А преціньі ви, котрі і розумом і пошаною правдивого божества перевисшаєте всїх инших людий, хиба признаєте, що булоб нерозумом закинути віру в божого Духа, котрий на знаряди голошеня правд вибрав уста пророків, а вірити людським здогадам.

8. Сотворитель того всего є від початку один. А щоби ви могли пізнати й докази нашої віри, то застановіть ся так. Колиб на початку було двох або більше богів, то мусїлиб они бути або всї на однім і тім самім місци або кождий окремо. Бути на однім і тім самім місци не могли, бо скоро вони є богами, то як єства несотворені не є подібні до себе; лиш сотворені єства є подібні до свого первовзору, а несотворені є неподібні, бо вони не є сотворені ані кимось ані на чийсь образ. А може Бог є такою одною цїлістю як людське тїло, котре складає ся з ріжних частий, з руки, ока, ноги і инших членів? Такою цїлістю є приміром Сократ і всякий инший чоловік, але є він нею тому, що уродив ся і умре, що складає ся і розкладає ся на части Натомісць Бог ані не уродив ся ані не зміняє ся ані не дїлить ся на части, отже й не складає ся з частий. Коли-ж кождий з тих богів перебував окремо, то деж є другий бог і всї прочі, скоро Сотворитель сьвіта є над сотворінєм і окружає все, що сотворив і уладив? Бо скоро сьвітова куля як завершена цїлість є замкнена небесним зводом, а Сотворитель сьвіта перебуває понад всїм сотворінєм і править ним своїм провидїнєм, то деж є місце на другого бога або на инших богів? Бути в сьвітї не може, бо сей сьвіт належить до тамтого; не може бути довкола сьвіта, бо довкола є також тамтой сотворитель. Скоро отже він не є ані в сьвітї ані довкола сьвіта, бо всьо довкола належить до тамтого, то деж він є? Може понад сьвітом і понад Богом, в иншім сьвітї або довкола иншого сьвіта? Коли так, коли він справдї є в иншім сьвітї і довкола иншого сьвіта, то ані вже не є довкола нас, бо не до него наш сьвіт належить, ані не має великої сили, бо перебуває в обмеженім просторі. Коли-ж він ані не є в иншім сьвітї, — бо ж все заповняє тамтой, — ані довкола иншого сьвіта, — бо ж все також до тамтого належить, — то загалом єго нема, бо не має де бути. А колиб він навіть був, то що робивби, скоро сьвіт належить до другого, а він є лиш десь поза Сотворителем, але ані не в сьвітї ані довкола сьвіта? А може є ще якесь инше місце, деб він міг перебувати? В сьвітї нема, бо окружає єго Бог і те, що до Бога належить, а довкола сьвіта також нема, бо все заповняє тамтой. А може він старає ся о сьвіт? Як може старати ся, коли єго не сотворив? Коли-ж він ані не творить нїчого ані не старає ся о нїчо ані нема такого місця, деб міг перебувати, то є від початку лиш один Бог, сотворитель сьвіта.

9. Колиб ми одначе вдоволили ся таким доказом, то мігби хтось вважати нашу науку чисто людською. Але висновки нашого думаня потверджають голоси пророків. Я гадаю, що й ви як люди великого очитаня і глубоко-наукового знаня є добре обзнакомлені з письмами Мойсея, Ісаії, Єремії і инших пророків, котрі силою божого Духа освободжували ся з пут людського ума і говорили те, що піддавав їм Дух божий, котрий послугував ся ними так, як послугує ся грач флєтом, коли в него дує. Що отже кажуть ті пророки? „Господь Бог наш; нїхто не в силї з ним рівнати ся“[1]) або „Я Бог перший і послїдний і крім мене нема бога“ [2]). І подібно: „Передімною не було иншого бога і по менї не буде; я є Богом і побіч мене нема Бога“ [3]). А про величину каже [4]): „Небо моїм престолом, земля підніжком ніг моїх. Який дім побудуєте менї або де буде місце мого відпочинку?“

Полишаю вам самим розслїдити точнїйше їх пророцтва на основі самих їх творів; тодї наберете й самі потрібного пересьвідченя і зробите конець нашим кривдам.

10. Так отже що тичить ся закиду безбожности, доказав я наглядно, що ми не є безбожниками, бо віримо в одного ненародженого, вічного, невидимого, незмінного, непонятого і нескінченого Бога, окруженого сьвітлом, красою, духом і невисказаною силою, котрий всьо сотворив своїм словом і уладив і всїм управляє [5]). Віримо також в Сина божого. І нехай нїхто не сьміє ся з того, що Бог має сина, бо ми не думаємо про Бога і Вітця і про єго сина так, як вигадують про ваших богів поети, котрі не показують їх анї на волос лїпшими від людий; у нас є Син божий словом Вітця в ідеї і в дїйсности [6]); на Єго образ і через него всьо стало ся, бо Отець і Син є одно. А що Син є в Вітцю, а Отець в Синї в єдноті і силї духа, отже Син божий є розумом і словом божим. А скоро ви як люди незвичайного ума хочете знати, яке є призначенє сина, то скажу коротко: Він був першим твором божим, але не в тім значіню, немовби був сотвореним, бо Бог як вічний розум мав від початку в собі слово, Він вічне Слово; Син вийшов на те з Вітця, щоби бути прообразом і творцем, ідеєю і дїлом цїлого матеріяльного сьвіта, котрий лежав як маса без усякої форми, зложений з густійших і рідших, помішаних з собою частин. Сю науку потверджує також пророчий Дух, коли каже [7]): „Бог

---

[1]) Пор. Exod. 20, 2—3.

[2]) Jes. 44, 6. (пор. Apocal. 1, 8 і 18; 22, 13).

[3]) Jes. 43. 10—11.

[4]) Jes. 66, 1.

[5]) Пор. Timoth. I, 6, 16; Joh. Epist. I, 1, 7.

[6]) В ідеї, бо всьо сотворене на образ Сина; в дїйсности, бо Він всьо сотворив. Cfr. Joh. 1, 3 sqq.

[7]) Proverb. 8, 22.

сотворив мене на початку своєї дороги для своїх творів". Також того сьвятого Духа, що дає силу пророчити, називаємо випливом Бога; він як луч сонця виходить з Бога і вертає до Него. І як не мав би хтось дивувати ся, колиб чув, що називає ся безбожниками таких людий, котрі вірять в Бога — отця і Сина і сьвятого Духа і показують їх силу в єдиньстві і ріжницю в порядку?

Але наша наука про Бога не кінчить ся ще на сім; ми приймаємо також ангелів і помічних духів, котрих творець і будівничий сьвіта силою свого слова розділив і поставив, щоби стерегли земних основ і неба і цілого сьвіта і творів, що є в сьвіті, і порядку, який є в творах.

(Далї буде.)

О. Ник. Садовський.

Ратуймо молодїж!

Ратуймо молодїж! Се клич, що почавши від другої половини минувшого столїтя, гомонить у цїлому культурному сьвітї.

Ратуймо молодїж! по селах, містах, а передовсїм інтелїґентну молодїж, бо вона нині на страшній дорозї безідейности, деморалїзациї та безвірства. Адже коли зважить ся, що тільки не велика частина інтелїґентної молодїжи до католицького сьвітогляду признаєть ся; коли зважить ся, що академічна молодїж перебуваючи по селах осьвідомлює народ у сей спосіб, що віру і Церкву висьміває; коли зважить ся, що молодїж по містах на своїх конгресах, з'їздах явно і прилюдно виступає проти католицької віри, а тим самим і морали, то сей клич „Ратуймо молодїж" є так важний, що сумнїваю ся в тім, чи нині може бути клич важнїйший від сього.

Знаю батьків і материй, що бачучи зіпсутє своїх синів, які покінчили школи, попадали в розпуку.

Знаю академиків, що з пястуками кидали ся на родичів, коли ті витикали їм їх зіпсутє.

Хтож сьому винен?

А вжеж нїхто инший, як школа, унїверситет, професори, письменники, часописи, товариші — словом цїла атмосфера, в якій виховуєть ся сучасна молодїж[1]).

Одначе нам нині не ходить о се, хто винен, але о се, що конечно треба сю молодїж ратувати.

Так конечно! „Кій человѣкъ отъ васъ имый сто овецъ и погубль едину отъ нихъ, не оставитъ ли девяти десяти и девяти въ пустини и идетъ въ слѣдъ погибшія, дондеже обрящетъ ю? И обрѣтъ возлагаеть на рамѣ свои радуяся... И пришедъ въ домъ, созиваетъ други и сосѣды, глаголя имъ: Радуйтеся съ мною, яко обрѣтохъ овцу мою погибшую". (Лука 15. 4—6).

„Или кая жена, имущи десять драхмъ, аще погубитъ драхму едину, не вжигаетъ ли сьвѣтильника и помететъ храмину и ищетъ прилѣжно, дондеже обрящетъ? И обрѣтши созываетъ другини и сосѣди, глаголющи: радуйте ся со мною, яко обрѣтохъ драхму погибшую." (Лука 15. 8—9).

Так дбає ся про втрачену вівцю, про згублену драхму.

---

[1]) Ми поклали би на першім місци таки родинний дім. — Ред.

А щож сказати про душу? Чиж чоловік не повинен дбати про свою душу бодай хоть так, як про вівцю або драхму?

Тому то Ісус сказав до Апостолів:

„Шедше научите вся языки“ се виразний приказ Ісуса, щоби Апостоли учили всіх, а вже передовсім тих, котрих сам вік вимагає науки т. є. молодіж.

Иншого разу сказав Ісус: „Оставите дѣтей приходити къ мнѣ“. Сими словами домагав ся Ісус, щоби дїти, молодіж приходила до Нього.

Тому то католицька Церква від найдавнїйших часів опікувала ся всїми, а передовсім дїтьми і молодежию. Закладала школи, бурси, доми і институти виховуючі, а се для того, бо була переконана, що се є її сьвятий обовязок.

Про св. Івана: „егоже любяше Ісусъ“ оповідаєть ся таке: „В однім містї коло Єфезу пізнав св. Іван красного молодця і повірив єго опіцї місцевого епископа, щоби той учив його про Бога і про праведне житє. По довшім часї, вертаючи з апостольської подорожи, вступив св. Іван до того міста і запитав епископа, де є молодець? Епископ зі слезами відповів, що молодець пустив ся на злу дорогу і нинї він є ватажком опришків, що нападають та розбивають людий в сусїдних лїсах. Св. Іван не зважаючи на грозячу йому небезпеку, пустив ся в лїс, щоби шукати молодця. В тім зловили його опришки і повели перед ватажка. Ватажок, побачивши св. Івана, сейчас пізнав його, злякав ся і на велике зчудованє своїх товаришів почав утїкати... Чого утїкаєш? сказав св. Іван. Яж немічний старець! Не бій ся! Сину! Зачекай! Я хочу душу твою ратувати. Я готов за тебе житє своє віддати! Стій!...

Молодець, чуючи так щирі слова св. Івана, задержав ся. Св. Іван обіймив його, уцїлував і вже не лишив його в лїсї, а вивів і душу його виратував від погибели.

Се поведенє св. Івана зглядом сього молодпя є не тільки доказом, що молодіж треба ратувати, але і взором, як її ратувати.

Св. Іван, довідавши ся, що молодець на злій дорозї, готов погубити свою душу, пійшов за ним у лїс, шукав за ним, щоби спасти його душу. Се робив він не для чого иншого, як з любови до молодця.

Так і сьвященик та кождий, що хоче ратувати молодіж, повинен ту молодіж любити. Він повинен зі щирого серця бажати їй добра і їй помагати, о скільки се в його силї.

Нинї передовсім конечно треба заняти ся молодіжию, бо вона страшно бідує; формально голодує. Богато інтелїгентної молодіжи їсть тільки раз на день і то що будь. Богато не має в що вбрати ся, нї де мешкати. Богато хорує та з біди і нужди переважно вмирає...

Нинї кождий мусить бути пересьвідчений о конечній потребі ратованя молодіжи.

Се перша річ!

А друга.

Св. Іван, щоби ратувати молодця, не зважав на небезпеку, не зважав на свою неміч, ні на свої лїта, він пійшов в лїс, біг за молодцем, благав його, щоби не втїкав перед ним; він готов був дати своє житє за молодця... А молодець бачучи таку посьвяту св. Івана, бачучи таке щире і добре його серце, сокрушив ся, віддав ся в руки св. Івана.

Так і сьвященик повинен ужити всїх способів, щоби молодця, хочби він був найгірший, навести на добру дорогу. Повинен бути вирозумілим навіть на легкі промахи молодїжи, щоби серце молодця, котре не є ще зовсїм зіпсуте, здобути для правди, для віри, для Христа. Бо хто має чиє серце, той має як би ключ до його душі. Ходить о те, як здобути серце чиє?

Серце здобуваєть ся серцем. Щоб здобути собі чиєсь серце, треба вміти поставити ся в положенє другого, треба ввійти в його душу, треба разом з ним співчути, співтерпіти, співболїти, співсмутити ся — або співтїшити ся, співвеселити ся, співрадїти. Хто має таке широке, так повне безінтересовної любови серце, що вміє зрозуміти і відчути почуванє другого, той має силу і змогу дістати ся до його душі.

Сьвященик повинен з'єднати собі душу молодця, щоби її відтак з'єднати для Христа.

При тім треба запримітити, що не кождий сьвященик може з'єднати молодця для віри і Христа, а тільки той, що сам провадить правдиво християньське житє, що сам любить Христа. Сьвященик повинен бути взірцем досконалого християнина. Адже коли сьвященик хоче другого до християнства навернути, то він сам мусить бути досконалим християнином; коли хоче другого до католицизму привести, то він сам мусить бути добрим католиком.

Се є зовсїм ясне, зрозуміле і певне і то так, що майже неможливою є річию, щоби інтелїґент, що не має жадної віри, коли бачить, що сьвященик не є сьвящеником, а ремісником, що він инакше вчить, а инакше жиє — щоби він увірив, що те, що священик вчить, є правдою.

Вправдї о взнеслости, сьвятости і досконалости католицької релїґії можна дуже легко переконати каждого недовірка, бо вона є очевидна, однак коли безвірок гляне на духовенство, котре проповідає ту науку, що воно пояснює її так, як хоче, що саме нераз допче ту науку, то він вірити не буде...

Маємо на се докази. Провідники наших радикалів і безвірків то по найбільшій части самі сини сьвящеників. А чому? Тому, бо видїли, що їх отцї се не сьвященики, а звичайні ремісники, або комедиянти.

З другого боку маємо також докази. У нас від 10—15 лїт слїдний зворот до віри, видно скріпленє віри... А чому? Бо

маємо взір досконалости християнского житя — Митрополита. Один чоловік є в силї народню душу перетворити.

А тепер пошукаймо способу, якого маємо ужити, щоби інтелїґента переконати о безпідставности невірства, яке бачимо у сучасної інтелїґентної молодїжи.

Перша річ. Треба пізнати, які пересьвідченя молодець має, який має сьвітогляд? Чи його сьвітогляд дїйсно є антихристиянський?

Часто лучає ся, що хтось видає ся нам безвірком, але ним в дїйсности не є; так само, як не кождий, що видає ся бути віруючим, є ним в дїйсности.

Коли хтось виступає проти сьвященика, проти його злого поведеня, проти ріжних требів, то єще не є ворогом віри. Він є ворогом сьвященика, його блудів, але не є ворогом віри.

Так само не є ворогом віри, хто жиє праведно, чесно, морально, хто стереже ся гріха, хто робить добре людям. Бо такий, хочби може видавав ся кому невіруючим задля сього, що не молить ся... то він є на добрій дорозї до Бога, він є недалеко віри, недалеко Бога.

Не той є єретиком, що перечить твердженя сьвященика, але той і тільки той, що перечить твердженя — догми Церкви.

Густо часто лучає ся, що академик ще не має свого певного сьвітогляду. Він жиє під впливом окруженя, під впливом товаришів, професора, якоїсь книжки, або під впливом якогось письменника. Нераз лучаєть ся, що у нього зміняє ся пересьвідченє що дня... а навіть два рази на день, з рана инше, а вечером инше. Се нїчого дивного, бо у нього сьвітогляд що-йно укладаєть ся, що-йно формуєть ся.

Такому треба конечно представити і показати, що католицький сьвітогляд то есенция найкрасших, найрозумнїйших, найвзнеслїйших, найконечнїйших правд.

Сим повинно ся давати до читаня відповідні книжки. Хвалити Господа маємо вже такі в товаристві св. Апостола Павла у Львові:

1) Житєві питаня;
2) Слово Боже — Син Божий;
3) Теїстичний сьвітогляд;
4) Цїла правда про радикалів О. Ю. Дзеровича.

В „Ниві“ в кождім річнику знайти можна дуже цїнні розправи.

У оо. Василиян в Жовкві знаходимо також богато книжок, що могуть відповісти сїй цїли а то:

Борба духовна;
Правди віри;
О внутрішнім спокою;
Правда і обман;
Социялїсти вороги віри і народу;

Катехизм Шпіраґа. Знамените дїло!

Материялїстичний сьвітогляд о. Ст. Білиньского.

Колиж інтелїґентний молодець явно голосить, що він атеїст, материялїст, вільнодумець, коли виступає як отвертий ворог віри та катол. Церкви, то треба доказати йому безпідставність його пересьвідчень.

Чуючи ріжні заміти проти віри з уст інтелїґентного чоловіка, не можна йому брати сього за дуже велике зло. Адже в голові думаючого молодця, що виховує ся в безрелїґійній атмосфері, ворожій католицький релїґії, родять ся ріжні квестиї, сумніви. Він шукає на них відповіди і нераз боре ся зі собою, мучить ся так довго, аж знайде якусь вдоволяючу відповідь. Коли дасть йому відповідь який безвірок, то прийме її; а коли єму дасть сьвященик-катехит то прийме й ту.

Тому треба конечно відповісти на деякі сумніви та доказати вагу і значінє віри...

Що до доказів треба памятати, що в дискусиї не дає ся богато доказів, один або два. Один з розуму, другий з істориї. Докази повинні бути короткі, ясні і льоґічні.

Так доказував сам Господь Ісус.

а). В розмові з Фарисеями так сказав Ісус: „Хто від Бога є, слова Божого слухає; ви не слухаєте слова Божого, бо ви не є від Бога".

б). „Коли я не творю дїл Отця мого, то не вірте менї; а коли я творю, то хоч менї не вірите, віруйте дїлам моїм".

в). Ісус уздоровив 18 лїтну хору в суботу. Старійшина дуже не годував і сказав до народа: Шість днїв є, в тих годить ся дїлати, але не в суботу. А Ісус на те так відповів: „Лицеміре! Чи не відвязує кождий з вас в суботу свого вола або осла від ясел і чи не веде напоїти його? А сю доньку Авраамову, котру сатана через 18 лїт тримав звязану недугою, чи не годило ся в суботу розвязати від сих узів?"

Ясно, коротко і переконуючо доказав Ісус безпідставність думки старійшини збору.

Так ясно, коротко треба переконувати о безпідставности невірства з одної сторони, а з другої доказувати потребу, вагу і значінє католицької віри.

Подам кілька примірів.

„Ви атеїст"! Що се значить? Се значить, що не узнаєте Найвисшого Єства. Нема Бога! Нема Найвисшого Духа! Добре! Будьте ласкаві доказати, що нема Бога, що нема розумного Творця сьвіта! Коли докажете, то і я готов зістати атеїстом.

„Ви материялїст". Що се значить? Се значить, що в сьвітї тільки материя істнує, а дух виключений. Чоловік складає ся тільки з материї. Добре! Докажіть, як дрібка мозку, тої сїрої маси, що є в голові, мислить, як творить понятя, комбінує, переносить ся в безконечні сьвіти, творить ґеніяльні гадки?

Той сам мозок, що з хвилею смерти перестає думати і переміняєть ся в пригорщу болота?

„Ви вільнодумець“. Що се значить? Се значить, ви домагаєте ся свободи думки, слова і поступованя, що не узнаєте границь нї для вашої думки, нї для слова, нї для ваших дїл. Добре! Докажіть, що се є можливе, щоби чоловік розумно думаючий, при тім чесний і характерний так думав, як хоче, так говорив, як хоче, так поступав, як хоче. Гадаю, що се неможливе. Адже розумний чоловік думає так, як здоровий розум каже, як правила льоґіки вказують, так говорить, як думає, так поступає, як людський закон та природний закон позволяє, коли вже не хоче узнавати Божого закону. Чиж вільнодумство не є абсурдом?

——

Треба також — як мй сказали висше — не раз відповісти на ріжні заміти проти віри і Церкви. Наведу кілька примірів:

А). „Віра непотрібна“. Се правда, але не зовсїм. Віра є непотрібна, але тільки для тих, що хочуть жити нерозумно, безідейно, оттак, як перше лїпше безрозумне сотворінє... бо ті також не мають жадної віри. Але для тих, що хочуть жити розумно, добре, праведно, по божому, для тих, що мають якісь висші ідеї, то віра є конечно потрібна...

Б). „Вчені в нїчо но вірють. Тільки темні і непросьвічені віри потребують.“

Се незгідне з правдою.

Вчений Dennert у своїм дїлї „die Religion der Naturforscher“ доказує, що на 300 найвизначнїйших природників тільки 20 було безвірків; 38 невтральних, а **242 віруючих**! Щож на се скажете?

Всї найґеніяльнїйші люди від найдавнїйших часів до нинї вірили в найдоскональшого Духа. І так Сократ, Плятон, Плютарх, Ціцерон, Коперник (1543), Tyho Brahe, Нютон, Кеплєр, Euler, Volta (1827), Faraday (1867), Ампер (1836), Паскаль, Maxvell (1879), Pasteur (1895), Sir William Thomson (1907) і дуже а дуже богато инших...

В). „Вченим вистарчить наука“.

Се правда, але також не зовсїм. Наука вистарчить, щоби бути вченим професором, вченим фільософом, вченим адвокатом, вченим інжінєром, вченим винахідником, але не вистарчить, щоби бути щасливим, вдоволеним чоловіком, не вистарчить, щоби бути чоловіком з характером, не вистарчить, щоби пізнати змисл і правдиву вартість людського житя, не вистарчить, щоби бути взагалї чоловіком.

До сього треба конечно крім науки єще віри!

За доказ най служить житє інтелїґентних атеїстів.

Ґ). „В католицький Церкві є богато надужить“.

Се правда! В тім нїчого дивного! Як довго буде істнувати сей сьвіт і на нїм люди, так довго будуть надужитя. Всюди були, є і будуть надужитя. На кождім кроцї стрічаємо їх і в политиці, і в торговли, і в житю — навіть в науці

пр. в медицинї-вівісекциї, в законодавстві, судівництві, в природознавстві. Деж отже нема надужить? Всюди вони є! А в катол. Церкві є їх в порівнаню до инших людий богато менше. Се одно! А друге. Нїхто так не виступає проти надужить, як сама Церква, наколи всї ті, що є ворогами віри, похвалюють всякі надужитя.

Д). „Інквізиция то найбільший сором і ганьба католицької Церкви".

Коли бесїда про інквізицию, то треба відріжнити інквізицию ішпаньську від церковної. Ішпаньська інквізиция се був полїтичний трибунал, як пр. в часї французької революциї, що мордував, кого хотїв.

Самі папи римські виступали проти сеї інквізициї.

Інквізиция церковна, яка була в инших краях і державах, не була так дуже страшна, як її вороги представляють. Після обчислень Llorento, завзятого ворога катол. Церкви, апостата — за 300 лїт було засуджених на смерть **27**, повторяю **27**!!!

Мучено і суджено 3.337.

А за 300 лїт переслїдуваня Християн то високо культурні Римляни вимордували 11 мілїонів невинних Християн!

Поступовий король Генрих VIII сам один казав вимордувати 72.728!

Королева англїйска Елисавета (в р. 1570) вимордувала 30.000 католиків.

В часї французької революциї в р. 1792 за 7 день від 1—7 вересня убито 12 000!

В роцї 1793 поставлено **44.000** гільотин — то все в імя свободи, рівности і братерства! Так мордували найідейнїйші і найпоступовійші люди.

Якаж пропорция? Деж більша ганьба і сором? Чи по сторонї кат. Церкви, чи по сторонї культурних поступових людий?

Е). „Католицька Церква є нетолєрантна".

Правда! Толєранцию треба розріжнити що до людий і що до пересьвідчень. Католицька Церква є толєрантна що до людий, а нетолєрантна що до пересьвідчень. Бо чиж може бути инакше? Жаден вчений не може буги толєрантний що до тих засад, котрих є певний. Котрий астроном буде толєрантний що до таких тверджень пр. що сонце кружить коло землї або, що земля є плоскою?

Котрий математик буде толєрантний що до тверджень пр. а+а=3а.

Котрий хемік буде толєрантний що до твердженя, що вода не складає ся з двох частин водня і одної частини кисня, але противно.

Толєрантним в тих твердженях може бути тільки той, що їх не знає, не розуміє, або не має певности що до них.

Так само що до внутрішних релїгійних переконань може бути толєрантний тільки той, що їх не має. А хто має певні

реліґійні католицькі пересьвідченя той не може бути толєрантний.

Так або ні!

Ж). „Католицька Церква то не є Боже дїло". Чи вона є Божим дїлом, чи ні, най доказує історія. Історія учить нас, що християнство навернуло сьвіт. Се є факт! Якже сього доконало? Християнство навернуло сьвіт або силою чудів, або без чудів. Коли доконало силою чудів, то воно походить від Бога; бо чуда то є безпосередні дїла Божі. А коли без чудів, то воно само є найбільшим чудом, отже Божим дїлом.

З). „Знанє, наука, поступ, культура се найвисші добра людства".

Правда! Се добра, однак не найвисші! Колиб наука, поступ були найвисшим добром, то би всї вчені фільозофи, письменники, винахідники, відкривцї, поети, ґенії були найщасливійшими. Але се незгідне з правдою. Найщасливійші люди, се люди віруючі. Доказом їх житє і їх твори.

І). „Християньска віра є нерозумна і зла, бо вона голосить такі ідеї як: вирeченє ся самого себе, любов ворогів, посьвята для других, а навіть добровільні муки і смерть за віру в Ісуса."

Правда, що християнська віра не є для всїх людий у своїх найвисших ідеях приступна, але з сього не виходить, щоби вона була нерозумна або зла.

Адже наколи вирeченє ся себе, посьвята, любов ворогів, несенє помочи бідним, покривдженим, нещасним, є щось нерозумного і злочинного, то я спитаю, що в такім случаю назвати розумним і добрим?

Після такої науки, яку нинї голосить Нітшеанїзм, є чимсь розумним і добрим ненависть людий, нищенє і давленє всїх бідних, голодних і нещасних; після такої науки кривда, несправедливість, ненависть, месть, морд, убійство, розбій то щось гарного, взнеслого, то всьо має право до істнованя, а не любов, не посьвята, не милосердє, не ратованє бідних і нещасних...

Що до католиків, то ми вже волимо заслужити собі на назву нерозумних, щоби робити людям добре, щоби ворогам прощати, щоби дати житє за наші ідеї, як бути так розумним, щоби нищити других, щоби мучити других та ненавидїти других хоч би і ворогів...

Дальше. Ми спитаємо, чому ненависть до людий має бути чимсь розумнїйшим і лїпшим від любви людий? Адже ненависть забирає людству те, що є найцїннїйшим від всього т. є. житє, а любов дає власне те, що є найцїннїйше т. є. житє...

Ми гадаємо на відворот! Не посьвята, не любов ворогів, не ратованє бідних, не милосердність, але брак милосердя, брак посьвяти, ненависть, месть, то є щось нерозумного і злого.

Отже не християнська наука є нерозумна і зла, але кожда инша, що перечить найвзнеслїйші християнські ідеї.

Колиж деякі заміти є нерозумні, або коли хтось не ставить їх серйозно, але з кпинами, то можна на них не відповідати...

Також і в тім ми повинні наслїдувати Христа! От як учинив Ісус на такі нещирі заміти.

Книжники, бачучи чудеса Ісуса, могли увірити в Ісуса, вони однак засліплені не хотїли, тому спитали: „Скажи нам, чиєю властию Ти то чиниш? А Ісус на те так сказав: І я вас спитаю одно. Скажіть менї: Чи хрещенє Йоана з неба, чи від людий? А книжники думали так; коли скажемо, що „з неба“ то Ісус спитає: чому не вірите йому? А коли знова скажемо, що „від людий“ то нарід нас укаменує, бо Йоан є пророк. І вони відповіли: „Не знаємо звідки“. — А Ісус сказав їм на те: **„І я не скажу вам**, якою властию се чиню.“

Так можна а нераз навіть треба на деякі нерозумні, наївні і нещирі заміти не відповідати; а замість сього також поставити безвіркови якусь квестию до розвязаня. Возьмім примір. Безвірки часто закидають нам, що ми християни католики вчимо те, чого сами не розуміємо: що є Пресьвята Тройця? Що є Пресьвята Евхаристик? Що є небо?..

Ми маємо відповідь на ті заміти, але тільки для тих, що мають віру... Але ті, що не мають жадної віри, хочуть такої відповіди, щоби вони без віри її зрозуміли. Длятого їх треба переконати, що вони самі не розуміють дуже богато річий таких щоденних, о котрих думають, що розуміють. Наколи безвірок є фільософ, то його спитати: що то є правда? що є добро? Наколи він правник, най скаже: що то є право? що є безправство? що є справедливість? що є кривда? Наколи він є природник, най скаже: що є атом? Наколи астроном, най скаже: що є сьвіт? Наколи лїкар, най скаже: що то є житє? що то є здоровлє? А переконаємось, що кождий з них мусить на на сї запити відповісти те, що Сократ сказав: „*οὐκ οἶδα*...“

Та не вистарчить доказувати правдивість і конечність віри, не вистарчить опрокидувати безосновність ріжних замітів тільки словом, треба і письмом...

Тому треба дати до рук інтелїґентів якусь полємічну брошуру, або статю в часописи.

Таких брошур, як сказано висше, у нас вже є досить.

Але найсильнїйшим доказом, найкрасшою апольоґією християнства то є християнске житє.

Анї слово, анї письмо не має такої сили, яку має правдиве житє християнське.

Маємо доказ на житю перших християн, котрі потребу християнської науки доказували житєм.

Переконували всїх своєю праведностию і чеснотами. Хто не розумів християнської науки викладаної йому словом, хто не дав ся переконати письмом, той мусїв бути переконаний досконалостию и сьвятостию житя.

В чім же лежить християнське житє? Чи у мо́литві? Чи у постах?

Нї! Воно лежить у такім поведеню і поступованю, якого примір дав нам Ісус в притчі о Самарянинї.

Любити треба кождого нещасного, любити треба навіть ворога.

А любити не словом, не письмом, а дїлом! Треба прийти до нещасного, як милосерний Самарянин, оглянути рани; треба обмити бруд з ран, змити оливою, обвинути; треба скріпити вином і взяти на плечі, завести до дому, заопіковати ся, аж доки не виздоровіє...

Таке поведенє зглядом кождого чоловіка мусить його на дорогу християнської віри навернути.

Наша інтелїґентна молодїж є дуже подібною до побитого пораненого подорожного, бо вона обдерта з християнських чеснот, з християнської віри, вона позбавлена всїх взнеслих християнських ідеалів.

Сьвященик повинен і має обовязок її ратувати.

Се природні середники ратованя молодїжи.

——

Але є і надприродні!

1. Щоденні молитви в намірі християнського житя молодежи. Особливші молитви на той намір.

2. Служба Божа. Молодежи треба дати нагоду, щоби могла свої християнські обовязки сповняти.

Передовсїм по містах повинна що неділї і сьвята відправляти ся Служба Божа в відповіднім часї для інтелїґенциї з короткою наукою, так, як се вже є введене по всїх більших містах і у нас у Львові у семинарський Церкві, у котрій що неділї і сьвята відправляєть ся о ½12 год. Служба Божа з наукою.

3. Реколєкциї.

Кінчу. Ратуймо молодїж! Се най буде завданє католицького духовенства. Та най нїхто не думає, що се клич, над котрим можна перейти до денного порядку! Най нїхто не думає, що се тільки рада. Нї! Се обовязок! Се конечність! В притчі о Самарянинї сказав Ісус: „Иди и твори такожде!“ т. зн. Ратуй!

Нинї лучать ся люди в ріжні товариства. Є товариство охорони звірят, птахів, мотилїв, котрі мають обовязок хоронити їх перед загладою. Найновійше розпорядженє вийшло в Америцї, що не вільно паням носити пташих пер на капелюхах а то длятого, щоб не нищити тих ріжних пташат.

А чиж молодїж має бути менше варта від пташих крил? Є люди, що їм жаль сих пташат і боронять їх! Чиж молодїж не знайде таких добрих людий, котрі би хотїли хоронити її перед зіпсутєм, перед погибелию?

Спартанцї за провини, за зле житє дїтий карали — однак не дїтий, а родичів.

Ми католицькі сьвященики є духовними отцями всїх наших вірних, чи вони дїти, чи старші, чи вчені, ни невчені.

Колиж наші вірні є ворогами віри, то не все треба їх карати, бо не все вони винні. Часом треба і нас отцїв. Ми самі нераз зле вчимо і зле жиємо.

Кількож то з нас треба би покарати за се, що ми або нїчо не вчили молодїжи, або зле вчили, або коли бачили молодїж над берегом пропасти, то не ратували її?

Ратуймо молодїж!

Ignorantia militans.

Інтересно і потїшно читати нераз, як перший лїпший „русскій служитель алтаря“ вважає себе покликаним забирати голос в трудних обрядових справах, які вимагають нераз основних студий і ґрунтовного знаня річи, а вже що найменше — і се повинно бути засадою — неупередженя і не партийної загорілости. Але щож? У нас до сеї обєктивности єще далеко. Вирве ся який не будь „русскій служитель алтаря“, буде неначе найбільше компетентний знаток в обрядових справах „аргументирувати“ субєктивними афектами, місто річевими доказами а при тім не може здержати ся, щоби не піти „со дрекальми“ на всїх, що не суть єго „сомишленниками“. Та все те можна би єще оправдати субєктивним запалом, гідним доброї справи, але не можна оправдати нїяк іґноранциї, яку зраджують сї загорілцї.

Так перехопив ся в послїднім випуску „Церк. Востока“ (вип. V і VI) свящ. Антонїй Ив. Кучма в своїх виводах на тему: „Нужна ли ектенія оглашенныхъ?“ По причинї, що в передпослїднім випуску „Церк. Востока“ (вип. IV.) заденунциював якийсь там „господинъ Траге“ о. Зерчанинова за латинські „новшества“ в Петербурзї, вважає за потрібне о. Иванович Кучма перенести полємїку на наш ґрунт і звертає своє вістрє проти о. Ред. (о. Редкевича, бувшого свого префекта в семинари) за се, що він десь і колись „наставлялъ начинавшаго священнодѣйствовать“ о. Кучму, що для браку часу можна опустити єктенїю оглашенних. Дальше ідуть арґументи о. Кучми проти погляду, що єктенія оглашенних є на нинїшні часи архаїзмом і що вона непотрібно продовжує Лїтурґію. На доказ, що розуміє засаду: „Sancta sancte tractantur“, якої не розуміють сї, що хотять скоротити Лїтурґію, пускає о. Иванович Кучма „віца“, що прихильники усуненя єктенії оглашених скорочують Всеночне а місто Утренї волїлиби завести народні пісні...

Нам вистане се послїдне підчеркнути для зазначеня того великого „такту“, який має мати редакция „Церковного Востока“. Також заощадимо собі запалу, щоби виказати, чому то о. Иванович Кучма говорячи про прогрішеня о. Алексїя Зерчанинова нї звідси нї звідти пускає стрілу на о. Редк. Мовляв: Швець завинив а кравця повісили. Таке і тут. Нам залежить більше на тім, щоби виказати, яку іґноранцию зраджує в справах обрядових о. Иванович.

Справу усуненя єктенії оглашенних порушив був свого часу публично в „Ниві“ о. Тит Галущинський і наколи о Ивановича свербить язик полємізувати на сю тему, то радим єму не пускати затроєної стріли проти о. Ред., який сеї справи нїде

публично не порушував, але впрост зачіпити о. Галущинського. Однак о. Иванович очевидно нїчого про цїлу справу, хто і як її у нас публично порушив нїчого не знає. І се перша ігноранция.

Проти замірів усуненя ектенії оглашенних замічає насамперед загально о. Иванович Кучма: „Вѣдь нельзя же съ легкимъ сердцемъ пренебрегать тѣмъ, что освятила вѣковая традиція, что освятили церковные каноны". Не обстоюючи цїлковито гадки усуненя ектенії оглашенних, звернемо лиш увагу о. Ивановича, що церковна традиция і церковні канони не суть синонїмні понятя, щоби їх можна уживати на означенє одного і того самого предмета.

Дальше будем дуже цїкаві знати, котрим то каноном і на котрім соборі заборонила Церков усунути ектенїю оглашенних, чи — як каже о. Иванович — освятила сю ектенїю. Признаєм, що она є освячена традициєю, але традиції не вільно нарушувати лиш в справах віри і обичаїв, а не в справах обряду. Се утотожнюванє традиції з церковними канонами і проклямованє ненарушимости традиції без всякого застереженя підчеркуєм як другу ігноранцию.

Дальша загальна увага о. Ивановича Кучми проти прихильників усуненя ектенії оглашенних звучить: „Вѣдь святѣйшій Отецъ гарантировалъ ненарушимость гр. кат. обряда при принятіи церковной уніи Русью, о всякой же перемѣнѣ можетъ рѣшать только церковный провинціяльный соборъ, какъ это было въ 1895 году". Кажучи до річи провінциональний собор відбув ся 1891 роцї. Що до ґарантиї зі сторони Риму, то вона не дотичить петербурських унїятів, які суть дуже сьвіжим новотвором і належать під юрисдикцию лат. епископа могилївського Ключинського. Русь, яка приняла унїю і з нею ґарантиї що до обряду, не обнимала Петербурга і Москви. Колиж в понятю о. Ивановича Кучми Русь значить тілько, що росийська держава від Ураля по Карпати, то нехай він понесе вину за цїлий абсурд, висказаний в наведенім реченю. Ми вважаєм мішанє фактів з істориї унії з історично-ґеоґрафічними понятями „русского человѣка" третою ігноранциєю.

Специяльно звертає ся о. Иванович проти двох замітів, піднесених приклонниками усуненя ектенії оглашенних, т. є. проти заміту, що ектенїя ся є нині архаїзмом і що продовжує Лїтурґію. О. Иванович Кучма є за удержанєм архаїзмів, бо они доказують автентичність даної Лїтурґії. „Развѣ не архаизмы являются доказательствомъ подлинности первой іерусалимской св. Литургіи св. Якова въ противоположность къ Литургіи св. Маѳея, Марка, Петра и пр." Насамперед неслушно зачислює о. Иванович Лїтурґію св. Марка до неавтентичних, чи радше протиставить її на рівні з лїтурґіями св. Матея і Петра одиноко автентичній — після него — лїтурґії св. Якова. Лїтурґія св. Марка або александрийська є в такій самій мірі автентична,

як лїтурґія св. Якова або єрусалимська, наколи автентичність беремо в ширшім значіню, що лїтурґія в своїх загальних чертах дасть ся віднести до Ап. Якова або Марка. Щоби оминути такий грубий блуд, як зачисленє лїтурґії Марка між фальзифікати пізнїйших віків, якими суть напевно лїтурґія св. Матея і Петра, на се не треба — отецъ Антоній — пописувати ся знайомостию „великихъ ученыхъ Духесне (sic!), Пробста, Варрена“, але вистарчить заглянути таки до нашого Пелеша (Паст. богословє ст. 459—67). Але о. Иванович мабуть не бачив Пелеша на очи, а про Духесне (місто Дїшен), Пробста і Варрена колись принагідно мусїв щось прочитати і се вистарчить для него, щоби „авторитетно“... перехопити ся. А ми се вважаєм четвертою іґноранциєю.

Дальше перечить о. Иванович дуже відважно замітів, що в наших часах нема оглашенних. Він доказує, що нинї є дуже много оглашених в Китаю, Індиях, Америцї і що тому ектенїя оглашених є нинї дуже актуальною. Ту вже проявляєсь о. Иванович не іґнорантом, але „жестоковыйній и необрѣзанній сердцы“ (Д. Ап. 7, 18). Бо кождому ясно, що говорячи про неумістність ектенії оглашенних длятого, що нинї нема вже оглашенних, суппонують прихильники усуненя ектенії лиш наш обряд. Але о. Иванович арґументує в той спосіб, неначеби неофіти з Індий, Африки, Америки і Хін принимали віру Христову в нашім обрядї, який тому повинен задержати ектенїю оглашенних. Тому відійшовши від властивої річи розбалакав ся о. Иванович, як сваха на весїлю, навіть попер свої „докази“, які виходять поза предмет, двома цитатами з Missyj Katolickich. Ми би волїли, щоб нас відіслано до цитатів з якихось підручників по історії обряду, бо се сьвідчилоб, що о. Иванович направду занимає ся обрядовими справами і тодї варто би послухати єго бесїди. Але де єму до того. А для нас є се все пятим доказом обрядової іґноранциї о. Ивановича Кучми.

Противлячи ся скороченю лїтурґії через усуненє ектенії оглашенних, не розуміє нїяк о. Иванович, що для многих бути присутним 2 годинї на Сл. Божій є в нинїшних часах за довго. Він дивить ся на річ під кутом видженя села; місто, де люди більше нетерпеливять ся, єго нїчого не обходить. Очевидно! Най нарід в містах латинщить ся і польщить ся, а ми сварім ся, щоб ухоронити архаїчну вартість ектенії оглашених! Ба що більше! В своїм міркованю витягає о. Иванович „консеквенциї“, що требаби опустити при читанїй Службі також „Миръ всѣмъ“, слова: еще молимъ ся о предстоящихъ людехъ і т. д., бо часто нема в церкві людий.

Се витяганє „консеквенций“ не перше і не послїдне в наших оборонців букви закона. Ми пригадаєм лиш, що з нагоди дискусиї про введенє народних молитов витягав подібні консеквенциї один „служитель алтаря“ доказуючи, що не лиш молитви, але і слова з канона Утренї воскресної: Мѵжескїй оуко полк

разкерзи оу тровѣ дѣкичѣ требаби перевести на народну мову. Чи таке і подібне „витягане консеквенций“ є до річи, най другі осудять. На консеквенції, які витягає о. Иванович Кучма, відповідаєм: Дискусия іде на тему ектенії оглашених, а не на тему „консеквенций“.

Наконець поучає о. Иванович о. Алексія Зерчанинова, що ектенія оглашених є неоцінена „для насъ русскихъ и потому, что доказиваетъ давнее единство и согласіе восточной и западной Церквей. Литургія у латинянъ, подобно восточной, раздѣляется на три части: на 1) предложеніе 2) Литургію оглашенныхъ и 3) Литургію вѣнихъ“. А вже ігі на вас, отче Антонїй! Де Ви знайшли такий подїл латинської лїтургії? Чи не у Духесне? Таж опамятайте ся! Що иншого є твердити, що нинїшна латинська лїтургія має такий подїл, а що иншого ставити гіпотезу — як се роблять дослїдники лїтургій — що первісна латинська лїтургія, з якої нинї і слїду не маєм, мусїла бути взорована на грецькій. Але... але се шестий доказ обрядової іґноранциї о. Ивановича Кучми.

Беручи все до купи вистарчає для нас, щоби ми виробили собі понятє про обрядову „повагу“ о. Ивановича, з якою він поучає других. Научáѧ оу҃ко ѷнáго, севе́ ли не оу҃чи́ши? (Рим. 2, 21)— А для нас все те: sufficit!

Тако да просвѣтить сѧ свѣтъ ваш предъ человѣки *).

Належачи до тих Українців, котрим на вірі й обрядї залежить, маємо на думцї кількома отсими словами попередити предложену 220 ч. „Руслана“ анкету з приводу майбутнього конґресу й відповідної депутациї проти польського духовного шовінїзму. D. Observator з „Руслана“ пише: „на жаль, бачимо, що наше духовенство о всїм думає, всюди кидаєть ся, а о таких справах що найвисше — згадає, пожалує ся, але реальної в тім напрямі роботи не видно“. Коли таке вражінє у Observatora-галичанина, то поготів таке саме в обєктивного Observator-а, росийського Українця, котрому „на вірі й обрядї залежить“, бо суть і такі. Справдї, переїзджаючи по містах і селах галицької України, бачиш, як руське священство захоплюєть ся всїм — і молочарством і кооперациєю і свіцкою лїтературою і полїтикою і господаркою... всїм, але тільки не тою справою, певнїйше, — не тою ідеєю, якої єсть представником майже на цїлий християнський світ. Де лише не зустрінеш римського священика: і в Еспанії, і в Росиї, і в Китаю, і в Нїмеччинї... Так само грецького єрея добудеш і в Японії, і в Чорногорі, і в пущі аравійській. Але ж греко-католицького душпастиря, що обєднює своєю особою все найглибше з Заходу і все найкрасше зі Сходу, унїятського священика, що є живим прикладом єднаня, ходячим напімненєм великого заповіту „і буде єдине стадо“..., символом миролюбивої уступчивости дочасним задля вічного, — щось подібного зустрінеш в більш менш великому гуртї лише на нашій святоруській землицї, галицькій Вкраїноньцї. І во істину неісповідимі пути Божі... Перед 300 роками польські шовінїсти через берестейське єднанє бажали зпольонїзувати РусьУкраїну,—по 300 роках завдяки берестейському єднаню Русь-Україна зберігла ся в найнебезпечнїйшому її закутку; перед 300 роками Річ Посполита великий засіб церковного християнства зробила засобом своєї маленької хатньої справи, — по 300 роках справа Річи Посполитої впала, а „засіб“ стоїть цїлий. Отже „засіб“ лишив ся, навіть духовно виріс, набираєть ся внутрішньої сили і, безперечно, процвів би, як жезл ааронів, коли б не ті, що перед 300 роками так його бажали буцїм-то ad majorem Dei gloriam, а справдї ad majorem gloriam своєї Poloniae. На нашу думку, варто йти далї: „засіб“ той мусить стати тепер (прим. після Волод. Соловйова та практичних обставин житя) чим-сь нїби самодовлїючим, сказатиб, самоцїлию, бо, мимо зберi-

*) Звертаємо увагу нашого духовенства на отсю статю закордонного Українця і просимо усильно о переведенє дискусиї на порушене ним многоважне питанє. Непростимим гріхом булоби перейти над отсими справами до дневного порядку. Пригадуємо, що вже минувшого року помістили ми на тему змін в нашім обрядї кілька статий. — Редакция.

гання Руси-України і мимо старого свого призначеня — прилучити Греків до Риму, — здобуває собі нинї новітне завданє — привести до вселенського християнства нечислені східні народи, а через близький схід і дальші світові племена і язики. Що не казати, а серед гущі синодославя та великоруського старовіря справа римського священика дуже коротка: обрядовість там має бути славянська й тричі славянська. Отже, хвалити Бога, що стало ся се не деінде, як в нашому руському Берестю, і що нїхто другий, а руссько-український „popek z listy za kilkanascie mil biegał albo y na powozy lub po wina na składy, lub na insze jakiekolwiek ieździł", бо инакше не на наше русько-українське щастє випало би оте вищезгадане високе признанє. Ось на якій височинї мисли, на нашу думку, має стояти кожний свідомий свого ґрунту слуга Божий, представник зєднаної Церкви; ось якими гордощами повинен пишати ся! І в порівнаню з цею місією — якою мізерією мусить бути праця пересїчного шовінїста, галицького ксьондза чи волинського отца, що однаково дбають лише про Польщу чи там Росию, аби „від моря — до моря", раз-у раз торгуючи релїґійними чувствами. Але чи ж таке бачимо? Бачимо, як майже кожний галицький панотець стоїть на певній платформі що до ріжних громадсько-суспільних переконань та ідей, і се є дуже добре, але ж... але і в справі свого „єдиного на потребу" годї хилити ся, куди вітер віє, то туди то сюди, то праворуч то лїворуч, то до православя то до латинства. Згадаймо лишень отців москвофілів з їх ідейним керманичом Наумовичом на чолї, що „за шмат гнилої ковбаси" продав і віру і батьківщину свою; згадаймо з другого боку і оті „запозичування братнього обряду", якими аж повно в східно католицьких, українських церквах Галичини. Просимо дуже вибаченя, але виходить, що перекіньчик Наумович неначе послїдовнійший: розквітував ся тай годї. Ми не маємо тут на увазї запозичувань, так сказати, внутрішнього вірування, як от примірои, культу серця Ісусового: раз, що се просто до обряду не стосуєть ся, а друге, що адже наш нарід утворив собі культ Мадони з Ісусом, що стоїть в осередку всїх наших українських коляд. Річ се також щиро-західна, однак вона не спричинила ся до зміни тої чи иньшої обрядової видимости навіть в найдрібнїйшій дрібниці: український нарід, прим., милуєть ся собі „шопкою" в костелї, але в церкві її не заводить, хоч колядує не згірш латинників. Але оті лавки в церквах, та вівтарі без іконостасів (бічні і в каплицях), та незачинюване врат і вратниць на звичайній (не великодній) літурґії... продовгасті престоли, киворії на них, монстранції, причащене серед церкви, а не перед царськими вратами, всенародне голосїннє навіть на літурґії, навіть у катедрі, замість гармонїйних „хорів янгольских"; читаннє вірними під час літурґії молитов по книжочках, — так нїби служба править ся незрозумілою мовою і ще, і ще... цїла безлїч польсько-латинських практик, заведених, очевидно, за часів повільного переводу Руси до Польонії, — все отсе, навіть само собою, навіть без жадного зусилля з боку ксьон-

дзів, може на нашу думку, спричиняти ся до явища, що греко-католицький Львів щорічно губить 300—400 вірних, а римо-католицький набуває собі їх. Ще-б пак: чого я маю ходити до церкви, де в службі Божій не витворило ся ще щось всезагальне й одноцільне, коли під боком маю таку саму благодатну церкву, з сталими випрацьованими з давен звичаями й укладом зовнїшних форм. А що не тямлю, о що там мовить ся, то адже й в руській церкві читаю собі пошепки укладені панотцями молитви (замість слухати молитви, укладені Св. Иоаном Золотоустим та Василиєм Великим — додамо ми), то й в польській читати му те саме. В одній східно католицькій церкві кажуть „православні християни", в другій „правовірні християни", — чи се дрібниця? І нїякі наради, нїякі збори львівських просвітян (збори філії Просвіти 7 грудня) нїчогісенько тут не допоможуть: допоможе лишень майбутній конґрес, про який пише „Нива" та 220 ч. „Русслана". Отже, так: конґрес мусить бути, конче мусить бути, мусить вислати депутацию, але сього ще за мало. Члени конґресу, особливо духовні, повинні памятати, що справа сягає далеко ширше, нїж галицькі та австро-угорські навіть межі: треба зняти питанє про обопільне зазнаємленє з одновірцями цїлого Сходу, з південно-славянськими, вірменськими, азияцькими та иншими унїятами, та про утворенє центральної для всїх східно-католиків влади в особі орієнтально-католицького патриярха, залежного виключно від Святїйшого Вітця. Перше, що викликав би такий характер конґресу, то безсиле озвірене й інсинуациї шовінїстичної духовної Польонії, але се було би найлїпшим доказом, що куля влучила в саме серце „обрядових непорозумінь"; друге, що викликав би такий характер конґресу, — то надзвичайну нервовість і також інсинуациї оберпрокуратора й цїлого його північно-південного конкляву, але се було би найлїпшим доказом, що винен таки той, хто сердить ся, т. є. пан Юпитер; нарештї, третим наслїдком такого характеру конґресу була би світла радість всїх, кому на вірі й обрядї залежить, всїх справжнїх, „свідомих" членів Вселенської Церкви Христової, котра з східною своєю місиєю лусить поспішати й поспішати, бо адже йдемо не назад, а наперед, до того солодкого обіцяного часу, коли єдинимі усти і єдиним серцем маємо возопіти: Ей, гряди, Господи Ісусе!"

Отже хутчій, отцї і браття, хутчій, бо Схід — ваш, а гине він в поганстві, в безбожности, в байдужности, в відколах та темнотї більше, нїж найхоробрійший проти Церкви Захід; хутчій дїлайте: тако да просвѣтитъ ся свѣтъ вашъ предъ человѣки... А як нї, — то зруйнуйте ваші іконостаси, присуньте престоли до стїн, роздеріть фелони, наймїть орґанїстих — і збудете сл від разу не тільки галицьких, а усїх тих романїйських, фльорентийських та берестейських „обрядових непорозумінь".

Святоюрський парафіянин з росийської Украйни.

Д-р. Іван Копач.

Промова на ювилейній Академії в честь подвижника унії Іпатия Потія дня 8|12. 1913.

Достойний Зборе! Промовляю надпрограмово і ненадійно, але надію ся, що отсї мої по можности — так бодай буду старати ся — як найкоротші слова найдуть собі самі оправданє для себе тим більше, що промовляю як переконаний учасник отсього нинїшного нашого сьвята.

Сьвято се — то сьвято Унії, сьвято злуки нашої руської Церкви з римським Апостольським Престолом. І ми чули отсе що йно в трох широких викладах ріжнобічне осьвітленє й оцїненє тої многоважної події.

Я радби ще лиш один момент з як найбільшим притиском піднести: що ідея Унії всїх християнських віроісповіданьтобто властиво ідея єдности Христової Церкви взагалї є так само унїверсальним постулятом людства як ідея одної правди або ідея одного добра в тій самій справі — розуміє ся в очах людий, що християнську форму релїгії, релїгії дїтий одного Бога Отця, уважають найвисшою і найсовершеннїйшою формою людської релїгії взагалї. А се є заразом і найпевнїйша та найтривкійша основа і нашої Унії в практичнім історичнім житю: Один Бог, одно стадо і один єго Пастир.

Чи не має однак та ідея також границї? На мою думку: Так! А не маю тут на гадцї границї космічної, географічної чи етнографічної, тільки передовсїм одну границю, що лежить у людській психіцї взагалї, і то в значіню не стільки індивідуальнім, що суспільнім. Бо в практичнім людськім житю всьо, навіть ідея, прибирає форму сили: житє то дїланє, а всяке дїланс то прояв сили; тому й „знанє — то сила“ говоримо і часто навіть справедливо повторяємо. Та людська природа чомусь не легко зносить силу поза певною границею, особливо у формі власти над другими людьми Сила між людьми має все тенденцию осліплювати. Бо чиж маю тут аж виразно пригадувати горді блуди і похибки обох найбільших сьвітських унїверсалїстів Александра Великого і Наполєона І. або хочби найсьвіжійшу нам адриянопольську трагедию з передучора? Або чиж навіть і пастирський жезл св. Петра забезпечав завсїгди достаточно перед похибками у тім напрямі?

А коли так, то чи не лежить може на тій лїнії також небезпека для ідеї унїверсальної Христової церкви тут на землї, а тим самим і для ідеї нашої отсе Унії?

На кождий случай нині менше, гадаю, чим кількасот літ тому назад, навіть у загалї говорячи — особливо, що на Апостольськім Престолї сидить якраз найласкавійший і найсмирнїйший Пастир — Вязень — Монарх, як я се — признаюсь, навіть з чималим моїм здивованєм — мав щастє на власні очи бачити перед двома роками, глядячи з належною покорою в Його сияючі добром і Божим благословенством очи.

А що до народу руського — то чиж йому до надуживаня сили в сучаснім звязаню на всї боки, а до того по тількосотлїтній полїтичній, економічній і культурній зависимости, в котрій аж надто досить мав часу і нагоди пізнати і зазнати, як смакує гордість і нехтованє Але навіть і по недалекім може вже, бодай частиннім, визволеню, котрого так горячо ми всї надїємо ся і ожидаємо, я не виджу — бодай на разї — великої небезпеки для нашого народу з того боку. Він же все ще, Богу дякувати — лиш з малими і то певно може лиш хвилевими виїмками — молить ся щиро і в покорі що дня рано і вечер до свого Всемогучого і Всевідучого Отця: „И не введи насъ во искушеніе“. А до того: він має своїм духовим провідником Архипастиря, котрий не лише словами, але — що для дїйсного житя безмірно важнїйше — також власними дїлами кождого дня і кождої години — як ми всї се добре знаємо і бачимо — учить свою паству, як саме треба розуміти і сповняти слова молитви Господньої, між иншим також: що власть не для власти і не для власної пишноти, іно для добра підчинених, а тим самим для слави Бога.

Він, Той Наш нам всїм так Дорогий і Неоцїнений, Високодостойний Архипастир, котрого неприсутність ізза недуги тут так глубоко відчуваємо, є заразом, як знаємо, також головним, а через те і славленим та позореним — звичайно як між людьми — переємником і представником тої ідеї, якої трехсотлїтну річницю ми отсе нині тут сьвяткуємо. І тому думаю, що ми всї учасники сего нинїшного нашого сьвяточного зібраня, сами про себе і в імени цїлого нашого руського народу, можемо щиро звернути наші серця до Бога з горячою мольбою, щоби нам позволив тїшити ся й дальше мудростию, могучостию і добротою нашого найдорожшого нам Митрополита Кир Андрея на Многая лїта!

Перетяганє на латинство.

При послїдній конскрипциї позаписували Поляки богато чужих людий в свою рубрику так, що в східній Галинї начислили вони „півтора мілїона Поляків". Се число є що найменше в троє натягнене і дїйсних Поляків знайшлоби ся там мало при солїдній і справедливій конскрипциї. Сеї справедливости Поляки дуже боять ся і при своїй домінуючій державній кермі вони безусловно до такої справедливої конскрипциї не допустять. Але Поляки вже тепер трошки починають бояти ся, чи таки колись не вимкнеть ся їм з рук ся домінуюча власть.

Щоби коли в такім случаю не втратити щось з записаного числа Поляків, вони тепер форсовно ріжними способами старають ся, щоби і в дїйсности мати на нашій земли стілько Поляків, що записали. В сїм напрямі працює майже кожний Поляк-урядник, а польскі ксьондзи лише над тим роздумують, як би то „накрасти" більше „душечек". Зрештою у них така робота дуже поплачує, бо сим способом найскорше прийде аванс. Отже один другого переганяє.

Польські ксьондзи вже в снї обраховують, скільки вони поперетягали, а їх бїскупи за се їх хвалять і дають благословенє на дальшу успїшність в „працї." Не один з таких ксьондзів зістав за такі заслуги „дзєканом", а колиби наші сьвященики таке робили, то жде їх догана таки від нашої Консисторії. Ось так парох Панч. в Гологорах дістав догану (реф. о. Мишк.) за се, що не хотїв віддати похрещених дїтий, хотяй батьки хотїли, щоби дїти були гр. кат. Отже зрозуміло тепер, чому неодин сьвященик не хоче перетягнути когось на гр. обряд, хоч його просять. Так пр. о. Теребушка, русофіл, не хотїв вписати дитини на гр. обряд, хоч батько просив. Згодив ся охрестити, але карточку таки відіслав, бо казав: „На що менї то? Ще польский ксьондз нагнївається ся!"

Тимчасом польскі ксьондзи не лише радо переписують сього, що до них зголосить ся, але при кожній нагоді намовляють а навіть вганяють від хати до хати і шукають „душі". Скільки вони не перетягнуть річно у Львові і инших містах та передмістях, а від недавного часу се саме вже роблять і по селах. Про се можна почути скаргу з кожної околиці.

Скільки то через таке перетяганє польскі ксьондзи пакости нашим людям наробляють? Недавно пр. польский кс. в Сиґнївцї під Львовом змушував українські дїти мовити „Вєржен"... в школї, а коли Мих. Костек не вмів чи не хотїв мовити, то він його витрунув з кляси на двір і хлопчисько на зимнї мало не закозяб; ще казав, щоби не приходив до школи, доки не буде вміти. Він змушує все наших дїтий молити ся по польски

і дійсно дуже мало дітий вміє там по нашому молити ся, бо нашого катехита там нема і не було, відколи там школа стоїть, а як сього року голова Чит. „Пр.“ ходив до Консисторії, щоби призначили якого катехита, то тут йому відповіли, що не мають сьвященика на поневірку. Голова на се сказав: „Як так, то нас колись не стане, а як нас не буде, то і вас не треба!“ Сей також польський ксьондз одну дівчину все ставляв за таблицю, коли вона не хотїла мовити по польски; вона і її мати недавно перейшли на латинське.

По селах і місточках таки в брутальний спосіб перетягають сї польскі ксьондзи. Матечкам кажуть не принимати до шпиталю, а лїсничому не продати дров і таким способом богато лапають. В Новосїлках золоч. повіта в сей спосіб перетягнено в сїчни і лютім 1913 р 60 осіб і то в часї зміни при обсадї парохії. До сього польський ксьондз уживав кількох своїх баб як аґітаторів. Новий парох аж за голову взяв ся, коли одержав від старости таку купу повідомлень. В сих також Новосїлках перевів дзєкан Кшечковскі з Гологір одну молодицю, яка підчас похорону сьпівала польські пісні; він її закликав до себе, похвалив, а коли довідав ся, що вона гр. обряду, то сказав: „Та нащо тобі там бути, коли ти по польски так красно співаєш, а от підпиши ся і будеш до косцьола належати“. Молодиця так зробила. Сей Кш., про якого вже була мова въ 7. ч. „Ниви“ з 1913. поперетягав богато в Гологорах і за се зістав „дзєканом“. Одному бідному муляреви обіцяв дати всї школи до направи, коли він перейде на лат. Сей згодив ся. Треба згадати, що сей Кш. є предсїдателем 8 шкільних рад і в однім місци навіть наш сьвященик на нього голосував на стид всїм людям. Иншому бідакови дав два дуби і в сей спосіб перетягнув. При записї в школї намовлює батьків Українців, щоби дітий записували на польську релїгію; і богато так зробило. Наших дітий кличе до себе, дає їм цукорки то що і заохочує, щоби втїкали з руської релїгії. Матечок в Новосїлках, які мають у себе школу, хотяй громадська школа мурована, бляхою крита, вже 15 лїт стоїть дурно, наклонює, щоби наших дітий вчили польської молитви і водили до костела на богослуженя і до Причастия. Коли оден хлопець не хотїв йти до костела до Причастия, то матечка йому за се ніс розбила. Таких фактів є много.

Польські урядники мають рівнож досить способів до перетяганя. Пр. тамтого місяця ходив Михайло Рифяк зі Сигнївки, який вже два місяці без занятя, до секр. Дирекциї трамваїв, щоби його приняв на службу, сей йому сказав, що тодї прийме, як він принесе з магістрату посьвідку, що перейшов на лат. обряд. Сей так на се замітив: А як би я знав, що завтра стану міністром, коли би я лише перейшов на жидівське, то чи добре я поступив би, коли би я так зробив? Панок подивив ся на нього і сказав: „Адіє!“ Ще инший случай. Тому кілька тижнїв старав ся оден Поляк о місце при трамваю, але не було місця,

о сїм знав инший Поляк кондуктор, який „мав на оцї“ одного Українця. Сьому при службі щось маленького приключило ся, і сей Поляк зараз зателєфонував Дирекциї і заденунциював в відповідний спосіб. Дирекция без намислу видаляє Українця зі служби за таку дрібничку, що Полякови навіть упімненє за неї не дали би. На місце Українця приняли сейчас Поляка. Таке дїєть ся за „польських ржондуф“ на нашій рідній земли, а щож би було в Польщі!?

А що ми на се? Місто перетягати на гр. обряд сотками за нашого одного, ми лише скаржимо ся, бідкаємо ся і то перед своїми. Чи пороблено бодай які кроки, щоби Рим довідав ся о сих „вєрних католїках“ і їх підлій роботї? Навіть чужі о сїм не знають. Коли би так Поляки були в нашім положеню, тоби ґвалту кричали на цїлий сьвіт і не уставали би.

Таж ми ще могли до недавна всїх латинників перевести на гр. обряд; а то всьо наша українська кров. Іх давно лише перетягнули до Польщі. Ми знаємо, що про нацию не рішає обряд, отже і Українцї можуть бути лат. обр. і фактично є. Треба лише їх охоронити перед польщиною. А можливе воно лише тодї, коли ми виторгуємо в Римі укр. лат. дієцезию на взір мадярської гр. кат. місто сьої, о яку стараютъ ся Поляки в Станиславові. Вони вже мають 4, а се була би 5., а ми маємо лише 3, хотяй Поляків нема більше як Українцїв. А Рим не повинен нашим жаданям противити ся, бо так робивби він полїтику сильнїйших, а се Церкві не лицює. Тут повинна справедливість і правда рішати.

Над сими так важними справами повинна зрілo застановити ся проєктована в 20 ч. „Ниви“ анкета і загальний конґрес Робім коли час, бо час не стоїть, а коли би ми так важні справи занедбали, то осудилиби нас наші поколїня, а сучасники відсунули би ся від нас.

Отже до роботи!

М. К.

НОВІ КНИЖКИ.

Aurelius Palmieri O. S. A. — Theologia dogmatica orthodoxa, tomus II Prolegomena (8°, 196).

Поява другого тому монументального в західній теольоґічній літературі твору о. Аврелія Пальмієрі немало утішить всіх сторонників велеградскої унїонїстичної ідеї і робітників в винограді Христовім в напрямі з'єдиненя церков. Радість однак, яку відчуваємо на саму згадку про появу другого тому „Theologi'ї", приглушує невимовний біль, коли перечитаєм цїлу книжку і відложим єї на бік. Бо чи не жалувати і уболївати над тим, що чоловік, який всї свої сили і талан посвятив на студиї східної церкви, чує ся зломаним і морально змушеним відложити перо і лишити розпочату роботу щасливійшому від себе робітникови? Lues illa scottoniana, quae abhinc paucis annis Italiam pervasit, quaequae pharisaismum calumniis technisque nefariis oppletum apud Italos invexit, scriptores catholicos cogit ad calamum infringendum ac studiis severioribus valedicendum (151 п. 3.). З жалем і встидом визнає Пальмієрі всї свої переходи по виданю першого тому „Theologi'ї. Він, що 15 лїт орав з молодечим запалом облогом лежачу ниву, він що посивів над тяжкими студіями славяньских і иньших східних язиків, він що з великої любови для католицкої церкви зложив все на її вівтарі, перейти мусїв канонїчний процес, щоби очистити себе від закиду єреси, від модернїзму і магуметанїзму (? !), мусїв уживати протекциї впливових людий, щоби доказати, що не є шпіоном на росийскім жолдї (151 п. 3.). Сї переходи суть тим більше болючі, що не вороги, а таки свої люди „qui pontificiae maiestatis ὑπερασπισταὶς sese iactant", кидають колоди під ноги (195). Чи не біль се невимовний? Приходить на думку: Ѩще бы врагъ поносилъ мн҃ претерп҃лъ бы҃хъ оу҃бо, ты҃ же человѣче... Ѩже къ҃пно наслаждалъся ѣси со мно҃ю бра҃шенъ, къ дом҃ Бж҃їи ходи҃хомъ ѣдиномышленїемъ (Пс. 54.). З почутєм великого жалю і болю кінчить Пальмієрі отсим другим томом першу часть своєї праці, яка є лиш критичним вступом (Prolegomena) до властивої річи о церкві і єї головних цїхах. Він положив лиш підвалину під велику будівлю, від якої викінченя усуваєсь з переконанєм, що „тяжкою є праця для Бога" (слова Соловєва). Будівлї не дають укінчити самі сусїди. Гей, гей! Не так тії вороженьки, як добрії люде!...

Переходячи від сумних рефлексий до оцїнки другого тому „Theologi'ї" Пальмієрого, зазначити треба, що цїлий сей том є дальшим тягом теми, якій присвячені три послїдні розділи пер-

шого тому*) (сар. IX—XI). Там загально говорить автор про полемічну теольоґію і про помічні науки, потрібні до ей пізнання, тут переходить спеціяльно до полемічних трактатів від Фотия і Керулярія аж до Папаріґопуля в грецкій і Хомякова та Беляєва в росийскій церкві. Цікаво і інтересно слїдити сї закиди проти католицкої церкви, доґматичної і переважно недоґматичної натури, повторювані безнастанно і розширювані з ходом часу від походженя св. Духа і опрісноків, аж до „ереси“ голеної бороди і иньших абсурдів. Не бракує однак між самими православними полемістів, що ограничають свої закиди лиш до ріжниць доґматичних, як Макарій з Анкири в полемічнім творі п. з.: *Διάλεξις συντεθεῖσα Γραικοῦ καὶ καρδιναλίων τινῶν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐκπορεύσεως*, або Симеон солуньский, який каже, що многі з Греків простили би Латинянам обрядові ріжниці, наколиби они лиш усунули з символа віри додаток „і Сила“, або в часах пізнїйших по соборі фльорентийскім вичисляють лиш 5 ріжниць доґматичних, піднесених на соборі, Гавриїл Север, архиеп. Філядельфії, Максим пельопонеский, Матей, митрополит мирский, Єремія Какавела критский а Дозитей єрусалимский, хоть завзятий противник Латинян, ограничаєсь лиш до двох закидів про походженє св. Духа і примат. Ся полемічна розважність згаданих авторів відбиває дуже користно від крикливого твору *Πηδάλιον*, в якім пристрастно суть змішані доґматичні закиди проти „відвічних єретиків“ Латинян з полемічними байками і видумками. Також в росийскій полемічній теольоґії крім полемістів, що вичисляють по 20 (Філярет. моск.) 40 і 60 блудів католицкої церкви, або старають ся опрокинути сам внутрішний прінціп морального і аскетичного житя в католицкій церкві, закидуючи їй суху юридичність (Хомяков), пеляґіянїзм, діялєктичний раціоналїзм, абсолютизм і „тираньство“ папи (Беляєв) — крім сего і подібного рода скрайних полемістів, не брак людий, що якраз противні мають погляди на католицьку церков, як Соловєв і Бердяєв.

Отсе в головних начерках зміст другого тому Theologiї Пальмієрого, присвячений православній полемічній лїтературі від Фотия аж до нинї.

Не закриває також автор і відворотної сторони медалю. Описує безправства четвертої круцияти на Візантиї, доконаної проти волї папи Іннокентія III., яка викопала еще більшу пропасть між обома церквами і поглубила в народї ненависть до Латинян (ст. 42—52); не поминає мовчанєм полемічних нїсенїтниць, які проти Греків підносили зі сторони латиньскої pseudo-Pantaleo (XIII в.), краківский каноник, Іван Сакран (XV в.), Gabriel Prateolus, Guido de Perpiniano, Johannes Sianda і другі (ст. 171—4).

*) Рецензию першого тому Theologiї гл. Нива 1911, 412.

На кінци викладає автор свій погляд що до унії церков. За росийскими конвертитами Шуваловом, Гадаріном і Галїцином видить Пальмієрі причину схизми в чотирох ріжницях: 1) недосконале поняте догми у православних, які виключають по семім соборі релятивний доґматичний поступ, 2) фальшива наука про склад церкви, яка після понятя православних є комплексом партикулярних церков, а не державою, в якій рядить найвисший пастир, 3) примат папи пониманий православними, як гонорове першеньство, а не як першеньство юрисдикції, 4) неомильність папи, якої православні не признають цїлковито. В теорії дасть ся вичислити ще більше ріжниць, як походженє св. Духа, непорочне Зачатє, в практиці однак всї ріжниці можна спровадити до чотирох, бо принимаючи неомильність папи, тимсамим мусїлиби православні приняти науку про походженє св. Духа, про непорочне Зачатє і т. д. Унїя церков є лиш можлива під услівями: 1) коли православні згодять ся приняти всї догми католицкої церкви, 2) коли згодять ся признати релятивний доґматичний прогрес і, що за тим іде, приняти всї догми, які в будучности церков здефінїює 3) церквам з'єдиненим може бути признана лиш взглядна независимість лїтурґічна і обрядова, 4) взглядна независимість адмінїстративна, 5) церкви православні, що хотять принятя унїю, мають скинути з себе ярмо зависимости від сьвіцкої власти і признавати лиш зависимість від Риму.

Андрій Іщак.

О. Мих. Лада.

З чужих журналів.

„Christlich-pädagogische Blätter“ ч: 12. р. 1913. містять слїдуючі статї:

Der zweite Kongress für Katechetik.

Ту подає комітет до відома, що в склад его входять 1) з віденського кружка Dr. H. Swoboda, Dr. E. Krauss і W. Pichler, 2) з монахійского кружка катехитів Dr. J. Göttler, M. Siebengartner, H. Stieglitz 3) з північної Німеччини Dr. A. Brandt, Fr. W Bürgel, Dr. E. Freiherr v. Kleist.

Протекторат над будучим конґресом обіймив Ексцеленція Архиепископ з Монахиї.

Програма конґресу, що найправдоподібнїйше відбуде ся в Вірцбурґу, має обіймити слїдуючі точки.

I. Bericht über die auf dem Wiener Kongress für Katechetik beschlossenen Aktionen, besonders über den Stand der literarischen Unternehmungen (in fünf Teilreferaten).

II. Das Bild im Dienste des Religionsunterrichtes: 1. der kleinen, 2. der höheren Klassen der Volksschule, 3. der oberen Klassen der höheren Schulen.

III. Die Lehrbücher im Dienste des Religionsunterrichtes: 1. Der Katechismus der Volksschule, 2. das Religionsbüchlein für die Unterklassen der Volksschule, 3. das Lehrbuch für den biblischen Unterricht der Volksschule

IV. Experimentelle Religionspädagogik, 1. die religiös-sittliche Entwickelung als Objekt der sogenannten experimentell-pädagogischen Forschung, 2. Die religiös-sittliche Erziehungs- und Unterrichtsarbeit als Objekt der experimentellen Forschung.

Речинець Конґресу оголосить ся, як лиш референти визначуть сталі присилки своїх манускриптів.

Der katechetische Nationalkongress in Spanien. (von P. Josef M. Montserrat S. J. Saragossa Spanien.) Конґрес — того рода перший в Еспанії — відбув ся незвичайно величаво при участи 7.000 ріжних священиків, черців, педаґотів, а між ними 23 епископів і папского леґата—на днях 26—29 червня м. р. в Valladolid. Цїлию Конґресу було двигнене елементарного християньского научування молодежи і его педаґо-

ґічне піднесене. Б чотирох секциях відбулось до 240 викладів, а з поміж прелеґентів найбільше оплесків збирали Андрій Manjon канонік з Ґранади один з найвизначнійших педаґоґів, автор численних праць педаґоґічних і методичних і основатель так званих шкіл „del Ave Maria“ і P. Ramon Ruiz Amado S. J. редактор місячника „La Educacion Hispano-Americana“. До св. Причастия приступило першого дня 3.000 мущин і жінок, другого 1.500, а третого дня 5.000 дітий. Перед Конґресом отворено катехитичну виставу. До трох літ має відбутись другий Конґрес в Ґранадї.

В артикулї „Das neue Religionsbüchlein: Urteile der kirchlichen Behörde“ подані суть прихильні вискази і критика на підручник релїґії на низші степені народної школи W Pichler's „Religionsbüchlein“ — (епископ Теодорович, полевий вікарий еп. Белїк, еп. Консистория з Ляйтмеріц, кардинал Скрбенски, ординарят з Будвайс).

В Katechetische Glossen говорить декан F. Griesser (Heidenreichstein, Нижна Австрия): Die Praxis führt uns von selber zu Erkenntnissen und Kunstgriffen. Doch habe ich bei der Lektüre auch einige meiner bisherigen Ansichten korrigiert Ergo... не треба спускатись лиш на власні сили, але читати, читати і дискутувати і користати так з загалького досьвіду, як і поодиноких осіб. Лиш через фахову лектуру можна поступати на перед на католицкій области.

Das Bild im Dienste des elementaren Religionsunterichtes

В тім артикулї займає ся W Pichler ілюстрациями своєї книжки („Religionsbüchlein“), а Др. G. Stegman в своїй II ч. Missionsexhorten подає, якмісионарі позискують для Христа поган.

П. з. Konfessionslose Kinder konfessionsloser Eltern подане рішене адмінїстр. трибуналу з дня 16. I 1913 до ч. 377 з 1913 р., з якого виходить, що після австрийских законів не можуть бути безконфесийні ученики в народних школах і проте безконфесийні родичі є обовязані призначити своїм безконфесийним дітям обовязаним до школи задля релїґійного вихованя якесь державою признане релїґійне віроісповідане.

В Vereinsnachrichten поданий рух з кружків катехитичних у Відни, Сольногородї, Кляґенфуртї, Празї, Лайтмеріц і кат. секциї австр. Leo-Gesellschaft.

На кінци обговорені 59, 60, 61, 62 чч. Bachems Volks- und Jugenderzählungen,

видавництво Aus fernen Landen (ч. 28: B. Arens „der Schwarzrocks letzter Sieg“)

Wildrosenzeit Bücherei für erwachsene Töchter (т. VII. „Guenola“ von H Maryan).

Die Erlebnisse eines Hühnchens von Zenaide Flenriot.

„Prinz Eugenius der edle Ritter“ von Leo Smolle.

(Далї буде.)

Всячина.

Від Видавництва. Число отсе значно спізнене по причині штрайку по друкарнях. Коли надоложимо те, що через штрайк занедбали, будемо видавати „Ниву“ дальше що два тижні.

Рівночасно підвисшаємо передплату „Ниви“ з 8 кор. на **10 кор.** Ми приневолені до сього підвисшеним ціннико м друкарським. Перед кількома роками, коли подорожів друк і всі часописи підвисшили передплату, ми лишились при ціні давній. Сьогорічного підвисшеня однак перенести нам годі без підвисшеня предплати. Кромі того многі наші передплатники дуже неточні, позагаляли нас в довги, ми ледви животіємо. З огляду на се всьо, думаємо, будуть вирозумілі для нас наші Впр. ОО. Передплатники і приймуть підвишку передплати до ласкавої відомости.

Наших довжників просимо уклінно вирівнати всї заляглости в якнайкоротшому часї.

Відозва до П. Т. орґанїзаторів і членів кружків Товариства св. Ап. Павла.

Видїл Товариства св. Ап. Павла просить своїх П. Т. орґанїзаторів і членів о як найскорше сповнене отсього:

1) надіслати звіт з дїяльности кружка за 1913 р.,

2) повідомити про зміну в душпастирських посадах тамошного кружка в 1913 р. і про стан членів з початком 1914 р.,

3) надіслати залеглі вкладки за 1913 р. і за попередні лїта,

4) вирівнати належитости за післані там видавництва.

5) самому пренумерувати часописи: „Ниву“ і „Основу“ і зєднувати нових предплатників.

Вкінци звертає ся увагу на видавництва Товариства (показчика книжок зажадати від Видїлу) і просить ся їх купувати.

Товариство вложило великий грошевий капітал в видавництва і доперва в міру розпродажі давних видавництв, буде в можности продовжати свою дїяльність в тім напрямі.

Видїл Тов. св. Ап. Павла.

Великопостні реколєкциї. На численні запити Всч. ОО. в справі сьогорічних великопостних реколєкций, подаємо з прикростию до відома, що в сїм роцї задля браку місця в духовній семинариї реколєкциї не можуть відбути ся.

Се повинно рівночасно спонукати до глибшої застанови над будовою власного, реколєкцийного дому і давнїйше повзяті на-

міри та початки в тій справі прискорити і в як найскоршім часї їх зреалізувати.

Звіт з дїяльности Видїлу Товариства сьв ап. Павла від 26/XII —8/XII 1913.

Вибраний загальними зборами Видїл уконституовав ся в сей спосіб: о. Д-р. Й. Боцян — заступник голови, о. Н. Янович — бібліотекар, о. А. Малицкий — касиер, о. Е. Монцібович — секретар; прочі лишили ся яко видїлові і заступники видїлових після вибору Загальних Зборів.

Видїл збирав ся на засїдання в понедїлки о 5-ій год. пополудни. Пленарних засїдань було XV; кромі сего важнїйші справи полагоджувала президия Товариства, а еще частїйше сам голова, який кождого майже дня уряд ував рано від 6—8-ої год. Протокол дїяльности має до 750 бі жучих чисел.

Дїяльність Видїлу проявляє ся в сих напрямах: що до часописи, що до видавництва книжок, що до духовних вправ і місий, що до орґанїзациї духовенства, що до духовної працї на львівских передмістях і між переселенцями в Америцї та робітниками в Прусах.

Зараз на першім засїданю перейшла часопись „Основа“ на власність Товариства; на редактора упрошено о. Д-р. М. Горникевича (за редакцию і експедицию признано ремунерацию в квотї 65 кор. місячно).

Товариство приняло проєкт ґрафа P. Galena і обіцяло сей проєкт піддержати, а то редаґованя в чисто католицкім дусї видавництва на взір: „St. Bonifacius Blatt“. Заходи в тій справі роблять ся.

На поручене Преосв Митроп. Ординаріяту упрошено о. Д-р. Й. Боцяна і о. А. Малицкого о розвідки до: „Illustrierter Führer durch Galizien“, а то щоби зладили виказ найважнїйших відпустових місцевостий в Архідієцезиї і виказ найгарнїйших під зглядом артистичним Церков. Кромі сего прислали до тогож видавництва свої розвідки п. В. Нагірний і Д р. Свенціцкий. За підмогою Видїлу вийшли отсї видавництва: а) „Теістичний сьвітогляд а наші часи“, в цїнї 80 сот., б) „Житеві Питаня. Апольоґетичні розвідки“, часть II. в цїнї 70 сот. в) „Оставите дїтий приходити ко Мнї“, часть IV, в цїнї 20 сот. г) „Перехід на обряд латиньский“ — руске видане 5000 примірн., латинкою 2000 по 4 сот.

В цїли уможливленя скоршої розпродажі книжок увійшов Видїл в зносини з деякими книгарнями. З поручення Видїлу зладив о. М. Щепанюк показчик виданих книжок, котрий кромі цїни книжки подавав короткий єї зміст і критичну оцїнку. Виказ видавництв находить ся на окладинках поодиноких випусків. Яко спосіб розпродажі рішив Видїл на однім з послїдних засїдань, що слїдує: „Видїл висилає всїм своїм членам видавництва по зниженій цїнї з тим, що всї члени обовязані їх купувати, так само члени повинні пренумерувати також і „Основу“ і мають в тім напрямі розвинути аґітацию“. З тим внесенем приймов Видїл перед Загальні Збори.

В справі переводу св. Письма Видїл подає до відома, що упрошена ad hoc видавнича комісия виготовила вже перевід евангелиа св. Матея, і члени сеї комісиї в половині сего місяця мають предложити рукопись для остаточного зредаґованя, якого підняв ся о. Др. Боцян. і Др. В. Щурат.

З нагоди трехсотних роковин смерти митрополита Іпатия Потія ухвалено видати брошурку відповідну до торжества — до написаня тоїж зобовязав ся о. І. Рудович.

З огляду на се, що духовні вправи задля недостачі місця в духовній семинариї не могли відбути ся в великім пості сего року — Видїл віднїс ся до своїх кружків в чотирох місцевостях, а то: в Бережанах, Стрию, Золочеві, Тернополи, чи не удалоби ся там уладити реколекций для духовенства Вправдї в жадній з сих місцевостий не відбули ся реколекциї, за те уряджено духовні вправи при численній участи священства, заходами о. декана І. Воляньского в Теребовли. Другі духовні вправи відбули ся у Львові в днях від 2—6 вересня с. р. під проводом о. ігумена Бурдюка, в яких взяло участь 77 священиків.

З огляду на невідрадний релїгійно-моральний стан наших еміґрантів в Прусах, за ініциятивою тов. св. Рафаїла, заняв ся Видїл зорґанїзованєм місиї до Прус. За апробатою і личним вибором через Ексцеленцию виїхало на одномісячну місіонарску дїяльність 10 священиків, котрі як найкрасше вивязали ся з сеї тяжкої а так важної праці; окремий про се звіт був поміщений в орґанї тов. св Рафаїла, „Еміґрант“.

Для спиненя латинїзаторских і польонїзацийних затїй на львівских передмістях Видїл упросив ОО. катехитів, які взяли на себе обовязок відправляти Богослуженя там, де се тілько буде фізично можливо. — В тій самій справі віднїс ся Видїл до тов. св. Петра о запомогу на будову капличок по згаданих передмістях.

Не обоятними були для Видїлу і переселенцї в Америцї; вислано там через Ординарияти в Віннїпеґу і Філядельфії до 300 примірників „Основи“, а також вислано до Бразилії шкільних книжок на квоту 100 кор., які дарувала на прошене Видїлу ц. к. Рада Шкільна Краєва.

Середником для переведеня і розбудженя орґанїзациї між духовенством є кружки; нема кружків тілько в слїдуючих деканатах: Галицкім, Залозецкім і Лопатиньскім.

Сего року зорґанїзовано два нові кружки, а то: в деканатї зарваницкім і болехівскім. Кружки однак не розвинули надто великої дїяльности, як се виходило би з їх звітів; много кружків мимо урґенсів звіту не надіслали, тож і не знати, чи і яке було там житє. З нагоди трехсотних роковин смерти митрополита Іпатія Потія — апостола і проповідника Унії, рішено відсвяткувати ювилейне торжество, на яке складало ся: Архиерейске Богослуженє в Церкві св. Юра і Богослуженя в Преображеньскій і семинарскій Церкві для вірних і шкільної молодїжи, а також в той самий день, т. є: 25 падолиста в день св

священомученика Йосафата мала відбути ся Ювилейна Академія, котра задля непредвиджених перепон відбула ся доперва 8. XII. о 12 год. в полудне. — *о. Евген Монцїбович секретар.*

Примірні реколєкциї. Товариство русофільських сьвящеників, „Общество св. Івана Златоустого“, уряджує завсїгди реколєкциї для своїх членів в реколєкцийнім домі польських єзуїтів у Львові, а сталим їх реколектантом є якийсь о. Мацевич, єзуїт. З кінцем минувшого року з'їхались наші русофільські духовники, в числї до 30 осіб, також на реколєкциї до єзуїтів. Та сим разом о. Мацевич замість Божого слова виголосив до них кілька наук, яких майже одиноким і виключним змістом було огиджене і безчещене цїлого українського культурного дорібку. На жадному українському письменикови чи дїячеви не полишив одної нитки сухої. Не пощадив о. Мацевич у своїй ненависти до нашого народу навіть такого праведника, яким був Маркіян Шашкевич! І супроти такого негідного безчещеня нашої культури не обізвалось з боку слухачів ні одно слово протесту! Знайшлись дібрані душі! Правду кажуть, що найбільшим ворогом свойого народу суть його таки відступники. Впливови „реколєкцийних“ наук о. Мацевича треба мабуть також приписати ті слова обуреня та зневаги, які після реколєкций, при пращаню з. о. Мацевичом, посипались з боку учасників русофільських „реколєкций“ на голови наших Преосьвящених Епископів в Перемишли та Станиславові. — *Я. Л.*

Чия вина? Нам пишуть: „Заряди шкіл в моїй парохії дістали в понеділок 24/XI обіжник Ради шкільної окружної з датою 21/XI, в котрім повідомляє ся, що Рада шкільна краєва рескриптом з 17/XI ч. 25774/I позволяє, аби обходжено 300 лїтну річницю смерти Іпатия Потея (виразно: Hipacego Poріela), митрополита київського, в школах дня 25/XI, яко в день св. Йосафата. Наука має тревати лише до 10 год., відтак молодіж гр. кат. по вислуханю відповідної науки має удати ся на богослуженє уряджене в тій цїли через місцеве духовенство. Сьвященики нїчого не дістали від своїх властий, навіть в переддень торжества, і о якімсь урядженю торжества не можна було й думати. Чи се приписати недбальству? Чи се може кпини? Чи се легковаженє провінциї? (І в столици краю катехити до послїдної хвилї не знали нїчогісенько урядово про те торжество. — Ред.). Щось подібного стало ся також з реколєкциями для катехитів в часї між латинським а нашим Різдвом. Реколєкциї оголошено з тим, що о відпустку для учасників пороблено заходи в Радї шк. кр, а тимчасом та відпустка прийшла доперва послїднього дня реколєкций Чи не можна було поспішитись з прошенєм і припильнувати справи в Радї шк кр.? Чи се також недбальство або кпини? З такою роботою не зайдемо далеко“..

Річні збори Тов. Катехитів. (Рефлєксиї і пропозициї).

Дня 2. І. 1914. відбули ся загальні збори товариства катехитів. Збори попередили реколєкциї, але членів було мало,

бо Рада Шк. кр. прислала до дирекций звільненє від науки що йно першого сїчня. Говорю тільки о самих зборах і думаю, що хотяй би збори мали десять разів тільки членів, що було (а було 25), то користь з сього така, як і при малім чи навіть найменшім числї.

Збори катехитів мають вже свою традицию: а) реферат наперед нїкому незвісний; б) пропозиция видїлу на свій вибір; в) вибір того самого видїлу і г) тьму внесень. Сей рік о стільки ріжнив ся від попередних, що послїдна точка під г) зредукована до minimum, а чому? бо переконали ся люди, що тільки папір (протокол) приняв до відома ухвалені внесеня. Колиж внесеня були неможливі до виконаня, то видїл з чистою совістию повинен був се представити зборам, бо звісно, що люди не заспановляють ся над тим, але голосують. — Цїль і задачі товариства катехитів незвичайно важкі, а особливо у нас. Певно, що уладженє реколекций се найважнїйша частина в катехитичнім душпастированю, алеж тільки на тім не повинно ся кінчити. В статутї т-ва катехитів є §. 4. а) і б), котрий так звучить: „належить обзнакомити ся з новійшими катехитичними творами і устроювати сходини і зїзди членів та обговорювати шкільні справи; уряджувати виклади, відчити, конференциї та педаґоґічно-катехитичні курси“. Хоч товариство вже істнує декільки років, а на щось подібного не заносить ся. Мабудь чи не кождого року було відновлюване внесенє того рода, а у відповідь на се члени навіть не знають, який реферат буде на зборах. Воно красше знати наперед, про що буде мова, бо тодї можна приготовити ся до короткої, але річевої дискусиї. На жаль сього року було й так, що дехто ставить внесенє замкненя дискусиї над рефератом і то як раз тодї, коли дискусия зачала бути як найбільше річевою та цїкавою. Причина сього? Брак часу! Були ще деякі несподіванки на зборах та нехай більше вже не вертають. Не диво отже, що член контрольної комісиї найшов ся в дуже прикрім положеню!

А тепер дещо з практики. Реферат, який є на зборах, не повинен бути виголошуваний серед зборів, але аж по зборах. Самі збори можуть йти дуже швидко, коли буде всьо приготоване як слїд. Реферату позбувати ся не можемо, але й треба обговорити його так, як сього справа вимагає Дискусия певно швидко закінчить ся та не буде млавою, коли — як згадано — оголосить ся тему реферату що найменше два тижнї перед зборами. Наші реферати навіть повинні бути поширені, а на таке треба осібного дня. Чи се буде в латинське свято, чи на малі ферії, чи в який инший день — байдуже. Тут дбає і рішає видїл. Вилазить однак мара коштів, то правда, але я так сьвято вірю, що коли би появило ся оголошенє про такі реферати, то поспішить кождий радо, бо жажде сього. А треба дуже сього, бо ми таки по задї нових здобутків на поли цїлої катехитичної науки. Впрочім проба дечого навчить. В тямцї менї такі однодневні кат. реферати в Oberhollabrunn з дня 17. IV. 1913. Ось їх теми і порядок:

½10. Приготоване до катехези.
11. Плян науки релїґії в народ. і вид. школах.
½1—2. Обідова пора.
2. Спільне богослуженє.
3. Шкільний молитвослов в віденській архиепарх.

По кождім рефератї послїдувала дускусия, яка могла протягати ся лише три чверти години, бо теми звісні наперед, отже кождий міг добре приготовити ся. На тім зїздї було 50 учасників, а між ними богато парохів та сотрудників. Щось подібного могло би бути і в нас і то раз на рік або раз на два роки. Сей спосіб є лекший, ніж видавати свою часопись. Самозрозуміє ся, що ту треба і трохи аґітациї і до участи склонювати цїле сьвященство, бо ми всї катехитами.

Тих кілька слів з замітками подиктувала менї не злоба, але сьвяте бажанє піднести уровень науки релїґії у нас. Та гадка скристалїзувалась у мене як раз підчас реколекций.

Катехит.

Здибали ся Яким з таким.

Жиє собі в Римі „русскій каѳоликъ“ Владимир Забугин, який „працює“ над з'єдиненєм церков в той спосіб, що поміщує в місячнику Roma e l'Oriente статї на тему обрядових справ в Галичинї, навіяні неприхильностию до нашого „облатинщеного“ обряду і язиково „разъединеныхъ Малороссовъ“. Між иншими подав він звіт з евхаристийного конґресу в Відни, в котрім вичислив кілька „перешкод“ унії, які впали ему в око підчас конґресу в церкві св. Варвари. І так першим „изъ камней преткновенія на пути къ сближенію русской церкви съ каѳоличествомъ“ се обставина, що в часї з'їзду входило ся до церкви без ріжниці стану і пола через вівтар. Другим „камнемъ преткновенія“ се „безбородые священники восточнаго обряда, одѣти по нѣмецки“. Крім кпин і загальних уваг про „нелѣпость начинать унїонистическую рѣчь разъединеніемъ языка“, та попри очевидну радість, що „богослуженіе шло на старословянскомъ языкѣ, а не на польскомъ“, лежить цїла vis argumenti Забугина в п р о т е с т ї проти погляду, що в православній церкві почитанє св. Тайни є цїлковито нерозвинене. І доказує автор, що почитанє, яке „мы восточные“ приносим Святим Тайнам є внутрішне, укрите, особисте. (Таке почитанє св Тайни є теольоґічним абсурдом, бо кождий культ є на се, щоби віддавав на зверх релїґійну ідею — а не на се, щоби она була внутрішною, укритою і особистою. Що до закиду, що почитанє св. Тайни є на Сході цїлком нерозвинене, то про се говорять нам такі знатоки Сходу, як Макс кн. Саксонський.) Таке почитанє переказали нам — після Забугина — св. Отцї, „такъ мы будемъ учить нашихъ дѣтей“ — кінчить патетично автор.

Цїлу статю автора переповів „Церковный Востокъ“ в послїднім своїм випуску за 1913 рік, заосмотрюючи її своїми з'їдливими увагами, зверненими проти кард. Сембратовича та „му-

дрованій такихъ убѣжденныхъ знатоковъ духа восточнаго обряда, какъ оо. Кравчукъ и Щепанюкъ".

Тепер розумієм, длячого „Церк. Востокъ" переповідає з таким поспіхом статю Забугина з Roma e l'Oriente. „Церк. Востокъ" є здає ся лиш о стільки церковним, о скільки шукає собі зачіпок на обрядові теми. Колиж обрядові борбіфакси з „Церк Востока" не мають за що чіпити ся, то бодай мають сатисфакцию перемелювати нїсенїтниці за „русскимъ каѳоликомъ" з Риму. Як зійдуть ся Яким з таким, то все знайдуть собі тему — се розумієм. Але одного не розумієм, іменно, за що небіщик кардинал Сембратович дістав єще по смерти копняка від... ослячого копита!

Відозва до ВП. членів Тот. св. Ап. Павла.

Видїл Тов св Ап. Павла має як найгарнїйше зачеркнену програму і для її переведеня має як найлїпші наміри, однак в великій мірі стоїть сьому на перепонї невідрадний фінансовий стан, котрому ВП. члени з крихіткою доброї волї легко можуть зарадити.

Видїл Товариства вложив великий грошевий капітал в свої видавництва, котрі лежать на складї в маґазинї і не находять охочих покупців. Зладжено вже два „Показчики книжок" в 1910 і 1913 р. Показчик розіслано до орґанїзаторів всїх кружків. Кождому хто жадає показчик вишле ся. Спис книжок є поміщений на окладинках поодиноких книжок і буде поміщений між анонсами „Ниви". — В імя патріотизму, для двигненя Товариства і уможливленя його роботи, головно на поли нових видавництв, для уможливленя свого дальшого образованя і для масового ширеня брошур міш своїми парохіянами просимо о численнї замовленя наших видавництв.

З днем 1. сїчня 1913 Видїл переняв на себе видавництво часописи „Основа", християнської часописи для українського народа

Адмінїстрация і експедиция ул. Коперника ч. 36. Виходить у Львові дня 15. і 25. кождого місяця. Предплата річно 3 корони. Кождий член є обовязаний після рішень послїдних Загальних Зборів пренумерувати часопись „Основу", других до сего заохотити та зєднати як найбільше предплатників. — Спомагаймо свою пресу!!!

Видїл Товариства св. Ап. Павла.

З Товариства св. Ап. Павла.

1) Заходом Тов. св. Ап. Павла відбула ся дня 8. грудня 1913 торжественна Академія в честь Митр. Іпатия Потія. Получені з тим розходи покрив Ректорат духовної Семинарії. З нагоди сего торжества рішено видати памяткову книгу, в яку входили би кромі виголошених рефератів на Академії також і инші праці, що відносять ся до великого подвижника Унії. Книга появить ся небавом.

2) Тов. „Достава“ оснувало в Америцї свою філію, в якій можна набути від тепер всї видавництва Товариства св. Ап. Павла.

3) В Новім Санчи (перемиської дієцезії) заходом о. проф. Онуфрія Гадзевича зорґанїзовано кружок Тов. св. Ап. Павла.

4. Делеґатом на зїзд Ширшого Шкільного Союза вибрано о. Евгена Монцїбовича.

5) Ухвалено відновити видавництво просьвітних листків в формі відбиток „Основи“ і рішено анонсувати видавництва в часописях: „Дїло“, „Нове Слово“ і „Товариш“.

6) Заходом Товариства св. Ап. Павла вийшли слїдуючі книжки:

а) Божий Син і Боже Слово — перевід Клюґа; „Житєві питаня“ часть Ш. á 60 сот., для учеників á 40 сот.

б) „Оставите дѣтей приходити ко мнѣ“ часть IV. á 50 сот.

в) Митрополит Іпатій Потій — Апостол церковної єдности (в 300 лїтний ювилей його смерти) — популярна розвідка в цїнї 35 сот. Написав М. Чубатий.

Жадайте показчика видавництв Товариства!

Згіршаюче непошанованє гр. кат. сьвят.

В місцевостях, де населенє мішане під зглядом обрядовим панував у нас до недавна обосторонно гарний звичай, що в часї торжественних сьвят одного або другого обряду цїле населенє вздержувало ся від публичних робіт. Сим звичаєм зазначувало ся не лише єдність віри, але се було також доказом християнського духа й християнського доброго вихованя обох християнських народів. Від якогось часу, на жаль, став сей звичай забуватись, але — се треба з натиском зазначити — не обома народами, а виключно лише Поляками. Знаємо села чисто українські й грецько-католицькі, де нема анї одної латинської душі, але де в усї латинські сьвята, як давнїйше, так і тепер, весь нарід сьвяткує, не виходить в поле на роботу, аби тим не давати згіршеня хочби проїжим латинникам Таке нїжне християнське почуваннє проявляє наш нарід, проголошений „na pół dzikiem, hajdamackiem plemieniem“. Якжеж зовсїм инакше стали від якогось часу поступати під тим зглядом наші архікатолики! Непошанованє й безчещенє греко-католицких сьвят стало у них просто засадою. Нема майже дня, в котрім би котра з наших часописий не давала на се ярких доказів. А вжеж просто до цинїзму посунене се легковаженє й безчещенє наших сьвят в самім Львові. В послїдних тижнях минувшого року в два урочисті наші сьвята від рана до вечера працювали з звичайним собі гамором дві машини до убиваня доріг, з тьмою галасливих робітників, коло самої архікатедральної церкви св. Юра! В церкві відбувались богослуженя, а під церквою кипїла голосна і перешкаджаюча Богослуженям робота. Не дивуємось львівському бурмістрови Найманови, що на таке позволяє,

бо від нього, яко польського шовініста, годі домагатись пошанованя национальних і релїґійних почувань українського населеня міста Львова. Ми дивуємось львівським полїтичним властям, що сеї провокациї не спинили, а дальше дивуємось також архікатедральному духовенству, що проти сеї провокациї рішучо не запротестувало. Вкінци подивляємо терпеливість сьвятоюрських парохіян, котрі магістрацьких робітників не прогнали з перед своєї церкви — Не повний бувби еще образ християнського поступованя й духа у львівської Польонії, коли би ми не згадали, що рівночасно з магістратниками працювали в ті самі сьвята також робітники Впреосв. архіепископа Більчевського коло якоїсь буди біля костела св. Єлисавети.

О доповненє конґруи. Один з наших Вп. о. Парохів подав до Намісництва просьбу о доповненє конґруи на підставі опусту податку за р. 1912 і дістав на се таку відповідь:

„Просьби з дня . . . . . 1913 Ч.... о вирівнанє з фонда рел. убитку конґруи по причинї шкід елєментарних за р. 1912 ц. к. Намісництво не увзглядняє, понеже після постановленъ §. 4 закона з 14. вересня 1898 В. з. д. Ч. 176 і розп. мінїст. з дня 16/11 1898 В. з. д. Ч. 205 дохід з ґрунтів числить ся в тій висотї, яку усталено до виміру податку ґрунтового се є дохід катастральний, а не фактичний. За підставу що до означеня того доходу мають служити по мисли покликаних постановлень аркуші посїлости ґрунтової.

Коли отже Преподобному О. не виказано аркушом посїлости ґрунтової, будьтоби сей дохід поменшив ся, проте ц. к. Намісництво не має підстави до признаня доповненя конґруи. Зміна отже в доходї фактичнім з ґрунтів ерекц. з причини шкід елєментарних не є того рода, щоби могла служити за підставу до доповненя конґруи по мисли §. 10. покликаного розпорядженя мінїстер. анї не становить зміни в субстанциї маєтку бенефіцияльного, котраби управняла до жаданя доповненя конґруи.

Проти сього рішеня можна внести рекурс до ц. к. Мінїстерства Віроісповідань і Просьвіти, котрий по мисли мінїстер. розпорядженя з дня 16/11 898 Ч. 205 подати належить до ц. к. Староства в тягу 2 місяцїв від дня доручення сього рішеня. За ц. к. Намістника *Чермак*“.

Ся справа має загальнїйше значінє, тому прошу отсим тих, що на сїм розуміють ся, подати в „Нивї“ потрібні ради та інформациї. — *о. М.*

Видає і за редакцію відповідає
сьвящ Ярослав Левицкий.
З друкарнї Ставропигійської під зарядом М. Рефця.

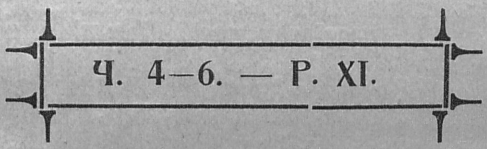
Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Коперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звірина — о. Т. Лежогубський —	„	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	„	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	„	20
4) „Оставите дѣтей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лужницький — [ч. І. і ІІІ. — 20 сот., часть ІУ. — 40		
5) Релїґійно-просьвітна бібліотека для народу ч. І. ІІ. і ІІІ. по	„	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайн — о. І. Плавюк	„	60
7) Теория розвою а чоловік — о. Т. Лежогубський —	„	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогубський —	„	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогубський —	1	„
10) Житеві питаня — Д-р. Й. Клюґ ч. І. — 80 с., ч. ІІ. — 70 с.		
11) Теістичний сьвітогляд а наші часи — А. Стельмах —	„	80
12) Дещо про суспільне питане — о. Яр. Лев. —	„	20
13) Про чернече житє — о. Н. Садовський —	„	4
14) Значінє праці в сьвітлї віри — за о. Щекліком —	„	20
15) О частім св. Причастию — о. Н. Садовський —	„	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	„	10
17) Поезия в пророка Ісаії — Д-р. В. Щурат —	„	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	„	30
19) Із студий над початківським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружого „Ne temere“ — о. Д-р. [Жук —	„	20
21) Апольоґетично-соціяльна дїяльність руського душпастиря [в наших часах — о. О. Волянський	„	20
22) Розважаня о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	„
23) Із днїв Месиї (поезиї) — о. П. Штокалко —	„	60
24) Мати Мария, маєві розважаня — о. К. Курилло —	„	50
25) Сїм голосів взиваючих грішника до каяня — Ф. Герцоґ — [о. П. Карпинський —	„	50
26) Істория кат. Церкви в короткім нарисї — о. Е. Гузар —	1	„
27) Шевченко з релїґійно-етичного становища — Г. Костельник	„	20
28) Мариянський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	„	30
29) Орґанїзация церковних брацтв — о. А. Глодзїнський —	„	30
30) Дисциплїна гр. церкви в сьвітлї полеміки Фотия — [о. Н. Будка —	„	60
31) Розум і наука у новітних фільозофів та вчених — Н. [Борецький —	„	10
32) Люди не нинїшного сьвіта — о. Н. Садовський —	„	10
33) Нинїшна молодїж або новітна культура а щасте людства — [о. Н. Садовський —	„	10

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

ЛЬВІВ З друкарні Ставропигійського Інститута під зарядом М. Рефця. 1914.

НИВА

Виходить 1-го і 15-го кождого місяця в обємі двох аркушів друку.
Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.
Адреса Редакції і Адмінїстрації:
Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 4—6.

ЗМІСТ:

Д-р. Яроелав Гордынський: **Іпатій Потій як письменник.** 81
о. Евстахий Цурковський: **Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького яко ілюстрация до унії з послїдних часів Польщі а початкових Австрії.** 89
о. І. Заверуха: **Апостолови Унії Іпатиєви Потієви.** 100
о. Д-р. Іван Лятишевський: **Слово на академії в честь Митр. Іпатия Потія.** 105
о. Федір Чайківський: **Протиалькогольне виховане шкільної молодїжи.** 108
о. Г.: **Справа принятя Григориянського календаря.** 127
о. Мих. Лада: **З чужих журналів.** 130
Біблїографія: 135
Церковна лїтопись: 141
Всячина (Еще Redlitz-Mohl. — Видїл Товариства катехитів. — В справі доповненя конґруи. — Православний чи правовірний. — Думки що до „атеїзму“ Шевченка. — Відозва до Всч. ОО. членів Товариства св. Ап. Павла. — Оголошене конкурсу на наукову працю. — Котюзї по заслузї. — Спори між нїмецькими католиками. — До мармарошського процесу) 146

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 4—6. Львів, 15. марця 1914. Рік XI.

Д-р. Ярослав Гординський.

Іпатій Потій як письменник.

(*Відчит, виголошений ученикам ц. к. академічної ґімназії у Львові для вшанованя 300-лїтнього ювілею смерти Іпатія Потія*).

⁂

Бувають хвилї в житю народів, коли одна людина починає у них нову епоху. А дїєть ся се звийчайно тодї, коли серед загальної розбіжности народнїх сил, як дух народу, шукаючи виходу з прикрого положеня, здаєть ся, ломить ся, попадаючи на ріжні бездорожа — зявляєть ся нараз ум, який уміє схопити найважнїйші стремлїня народу та вказати йому правий путь до відродженя. Такою хвилею великого розстрою народнього житя на Украïнї була друга половина XVI. в., коли то православна українська церков знайшла ся над берегом руїни. А церковні відносини — по словам проф. Грушівського — „на переломі XVI. і XVII. вв. стають тим фокусом, в якім збирають ся політичні, національні, а навіть і суспільні змагання українсько-руської народности". Тому упадок української церкви був в тім часї заразом і упадком української народности, а люди, які справдї щиро стреміли до піднесеня української церкви, стреміли тим самим і до піднесеня української народности — отже й вони заслугують вповнї на увагу ширшого загалу.

Одним із способів ратованя української церкви й української народности була церковна унїя української церкви з Римом, заключена в Берестю литовськім 1596 р. Які заслуги має отся унїя для піднесеня української народности — се виказав недавно в гарнім рефератї д-р. Щурат і я не буду тут повта-

ряти сего; я веду тільки річ до того, що ся унія завдячує своє удержанє може виключно одній людині — а саме Іпатієви Потієви, без якого булаб її зовсім певно чекала судьба фльорентійської унії. Таким чином можемо Потія вважати зворотною точкою в житю нашого народу, бо він вказав нам новий шлях до відродженя — не його вина, що його надії не сповнили ся в такій мірі, як він хотів того.

Беручи ся до ратованя українсько-руської церкви й народности, Потій не робив того легкодушно. Свою діяльність опер він на глибокій науці та на великім знаню потреб тодішньої руської суспільности, а що найважнійше, на відчутю й зрозуміню її прикрого положеня. Його писаня є вимовним доказом того. І саме оттут хочу переглянути найважнійші ідеї творів Іпатія Потія, а з того перегляду зрозуміємо ясно, наскільки Потій знав свою суспільність та наскільки його ідеї мають для нас вартість. Я думаю, що писаня якогось письменника мають тільки тоді вартість, коли вони є навіяні ідеями добра, краси і вселюдського поступу. Чи можна таке сказати про писаня Потія?...

Для ліпшого зрозуміня подам передовсім коротенький перегляд житя й творчости Іпатія Потія.

Іпатій (Адам) Потій жив від 1541 до 1613 р. Він походив із православної шляхотської родини й виховував ся зразу на королівськім дворі. Після скінченя висших студій вступив він на двір відомого покровителя Кальвінів кн. Радивила Чорного, де й сам став кальвіном. Опісля був він королівським секретарем і по довшім часі повернув назад до православя. Далі бачимо його на становиску земського судії в Берестю, а опісля дістає він берестейську каштелянію й польське сенаторство. Після смерти другої жінки став він 1593 р. володимирсько-берестейським епископом і як такий приступив до т. зв. берестейської унії. По смерти митрополита Михайла Рогози іменовано Потія київським митрополитом.

Число писань Іпатія Потія, відомих до тепер, виносить понад 100. А зважмо, що за перо взяв ся він що йно в 54-ім році житя. Писав він мовою українсько-руською книжною (з домішкою елєментів головно білоруських, польських і латинських); польською й латинською. Більшість його творів писана українсько-руською книжною мовою. Найважнійші з тих його писань є: „Унія“ (1595), де автор доказував потребу єдности з Римом; „Калєндар римський новий“ (1596), де Потій заявляєть ся за реформою калєндаря; переклад польского твору Скарги про берестейський синод із власними вставками; брошура про тойже синод (1597); „Антіррезіс“ (1599) як відповідь на православний полємічний твір „Апокрізіс“, який наробив своєю появою богато шуму; „Гармонія“ (1608), де вказано на згідність між римською й грецькою церквою; 74 проповідий і гомілій і т. д. Польською мовою писав він деякі листи,

переклади деяких руських своїх писань і кілька полємічних брошурок. Не мало писань Потія загинуло — так пр. його знамениті проповіди, писані й випечатані по його смерти українсько-руською мовою, заховали ся тільки в польських перекладах XVIII. в.

Огляньмо тепер найважнійші провідні гадки його писань. Проблєми, порушені в них, є двоякого рода: церковно-релігійні і суспільні. Хоч церковно-релігійні питаня становлять головний зміст його писань, ми приглянемо ся їм тільки у найзагальнійших рисах, а застановимо ся дещо докладнійше над суспільними поглядами Потія.

На церковно-релігійнім полї головно три справи притягали увагу Потія: унія, протестантизм і православє.

Дотеперішні розслїди над історією берестейської унії (передовсїм проф. К. Студинського) стверджують безсумнївно, що Іпатій Потій приступив до унії не з матеріяльних, але з ідейних зглядів. Матеріяльні цїли, коли вже годі їх зовсїм виключити, були в кождім разї на дуже далекім плянї і мали метою хиба добро унїятської церкви, а не особисте. Всякі зусиля робити з того боку Потієви закиди при теперішнїм станї науки не видержують критики. І тому Потій міг з чистою совістю говорити про ідейність свойого кроку й се надає його писаням в справі унії певної сили.

Якуж цїль мав Потій, вводячи унію? Він бачив, що православна церков, зовсїм здезорґанїзована, тратить що раз більше прихильників між висшими верствами литовсько-руської суспільности, які покидають православє, переходять на протестантизм, а з нього на латинське й пропадають для руської народности. Отже він хотїв сотворити для таких прибіжище, де вони могли би, приступивши до добре зорґанїзованої католицької церкви, остати таки при руській народности. Відси то той жар, з яким Потій обстоює науку католицької церкви (авторітет римського Папи, походженє св. Духа і від Сина, наука про чистилище) — застерігаючи собі однак при тім строге пошанованє давнїх обрядів. Тим питанєм присьвячені такі твори, як „Унїя“, „Антіррезіс“, „Гармонїя“, численні проповіди і ин.

Разом з тим виступав Потій дуже остро проти протестантів, які у ріжних відтінках насїли тодї Русь-Україну. Він знав, що протестантизм — се убійство української національности: українські магнатські роди, що переходили на протестантизм, пропадали тим самим не тільки для української церкви, але й для української народности, бо опісля переходили вони майже все в польский табор. Тому Потій не щадить у своїх писанях острих слів для протестантів і не може зрозуміти, чому православні воліли лучити ся з ними, як з Римом („Унїя“). Передовсїм обурюєть ся Потій на протестантів в „Антіррезісї“, бо він знав, що автором голосного православного полємічного твору „Апокрізіс“ був не православний, а протестант.

Зовсім природно, що в своїй полеміці не міг Потій поминути й православя. Де тільки говорив він про унію, там виказував нестійність православя, а ідучи за своєю живою вдачею та за звичаєм свойого часу, тратив при тім часто зимну кров і відзивав ся нераз про православну церков глумливо, а навіть не щадив православним досить непарляментарних висловів, як про се сьвідчать хочби дві його брошури, які не додержались до нашого часу: „Zmartwychwstały Nalewajko“ (1607) і „Haeresiae, Ignorantiae y Polityka Popów y Mieszczan Bractwa Wileńskiego“ (1608). Як сказано, такий спосіб полеміки був в тім часі загально принятий, а до того Потієви справді могло не стати терпцю, коли проти унії воювали такі люди, як Бронський або Стефан Зизаній, які вміли писати незвичайно притягаючо хоч при тім не вагали ся сягнути до протестантських аргументів або навіть сфалшувати зручно правду. Крім того полемізував з Потієм найздібнійший православний полеміст, автор високопоетичного „Плачу православної церкви“ Мелетій Смотрицький – на се, щоби вкінці самому вступити на дорогу, вказану Потієм і пристати до унії.

Полемічні писаня Іпатія Потія, про які ми тут згадали, мають також велике історичне значінє вже хочби з того згляду, що Потій був першим полемістом з боку унїятів.

Але Потій був не тільки знаменитим полемістом, що не вагав ся виступити до боротьби з найздібнійшими людьми свойого часу, він був також знаменитим знатоком своєї суспільности й без сумніву тому знаню душі й потреб свойого народу — і то у всіх його верствах — завдячує він успіх свойого діла. У своїх писанях висказуєть ся він нераз про тодішні суспільні відносини, стараючи ся вплинути на їх поправу. Ось який образ тодішньої суспільности малює Потій.

Передовсім звертаєть ся Потій проти розпусного й неморального житя тодішньої шляхти литовсько польської держави. Цікава з того погляду пр. проповідь Потія на III. неділю по Сошествію св. Духа, говорена на тему слів св. Письма: „Ніхто не може двом панам служити — не можете Богу служити і мамоні“. Тут говорить проповідник про шляхту таке: „О, колиби сими часами явив ся... Ілія, знайшов би певно без числа на око тілько правдивих христіян, а на ділї злобних Ізраільтян, які крім Бога або радше більше чим Бога почитають своїх ідолів. Вправдї нема Ваала між христіянами; але за се є порожна хвала, надутість, точка чести, лакімство, розкіш, піянство, обжирство, котрі дехто ставить висше як Бога“... І в своїх проповідях виступає ще Потій проти кождого з тих пороків окремо — передовсім проти гордости і надмірної жадоби почестий. „О, проклята гордосте! — Чого ти не зробила? З неба ангела скинула, з раю Адама вигнала, на землї Голіята поразила... Вона є упадком і заразою всякої чесноти“... А про жадобу почестий говорить він у проповіди на V. неділю посту: „щоденний майже маємо перед очима доказ, яких способів, яких

грішших винаходів, яких доріг пекольних уживають люди, щоби здобути почести. Неоден, щоби доступити достоїньства, поломив божі й людські закони упірною бутою. Неоден любов почести продав за любов вітчини"...

Щоби зарадити такому сумному станови, домагаєть ся Потій сповнюваня добрих діл: жалю за гріхи, молитви, посту, конечної боротьби з сьвітом та з своїм тїлом. А так повинні поступати всї без виїмку: королї і піддані, учені і простаки, богаті й бідні.

Тяжкі пороки бачив Потій не тільки між світською шляхтою — не менше було їх і між духовною єрархією. Ми знаємо, що житє духовеньства було в сїм часї одною з головних причин упадку православної церкви й української народности — тому зрозуміємо всю вагу Потієвих гадок в справі поправи житя висшої єрархії. Ось як характеризує він висше православне духовеньство в листї до кн. Острожського: „где межи старшими и дозоръцами церкви ни чого иного одно пиянъство, лакомство, светокупъство, неправда, ненависть, потвары, упоръ, пыха и надутость и иные злости панують... О наукахъ въ писме светомъ и в-ыныхъ свецкыхъ писмахъ... того вже ани пытай: учителей, казнодеевъ добрыхъ межи ними и зъ свецкою не найдешъ"... Не лїпше буває й між черцями: „Тамъ ани послушенства, ани грозы правое нетъ! Бо яко опареные безъ воли старшихъ своихъ по свету бегаютъ, ищучи сытшое стравы, а на местцу рѣдко постоятъ!". А всьо то дїєть ся тому, що „те перь абиція, проклетая гордость и превозношенье большее мѣстце у духовныхъ маетъ, а нижли образъ смиренія Христова" (Посланіє до виленських міщан 1608. р.). Такий сумний стан православного духовеньства був по словам Потія причиною його приступленя до унії, бо він бачив, що царгородський патріярхат, де панували ще гірші відносини, не зможе зарадити тому. Зазначу, що новійші історики — як ось Орест Левицький — бачать також у тій деморалїзації тодїшнього духовеньства головну причину унії.

А коли між шляхтою й духовеньством запанували розкош і й деморалїзація — то низші верстви української суспільности мусять зносити тяжке ярмо підданьства і панської самоволї. Був се перший руський голос в оборонї поневоленого народа, перший руський протест проти гнету й самоволї — і то протест, не висказаний несьміло або неясно в якихось алєгоріях, а прилюдно й отверто з проповідниці Маю тут на гадці проповідь Потія на IV. недїлю по Сошествію св. Духа, сказану на тему слів св. Письма: „Пане, слуга мій лежить дома повітрєм поражений і тяжко мучений". „Бодай би і на камені (як кажуть) такі родили ся пани — так зачинає Потій свою проповідь — святили ся такі господарі, котрі в щастю й нещастю однако люблять своїх слуг; що більше, котрі більше дбають про слабих і недужих чим про здорових, здібних до послуг".

А згадавши про євангельського сотника, який просив Христа о уздоровленє свойого слуги, питаєть ся він: „деж нині подібна дбалість супроти слуг у тих, що правлять ними? де такі господарі, які для ратованя здоровля своїх слуг самі шукали би лїкарів та лїків? Дуже трудно о них. Часто мізерні слуги й служниці, в своїх нещасливих припадках, з душею й тїлом від своїх панів або господарів бувають опущені, забуті або і з домів панських, господарських викинені: подібно як ловчого пса, доки молодий, не калїка, звірину ловить, доти кормлять його зі стола й гладять; а як окалїчіє або старієть ся, то йому або в лоб стрілити або... вигнати кажуть. Так підданий, слуга, доки кріваво на пана робить, доки день і ніч працює, доти милий, приємний; колиж постарієть ся або Бог зішле на нього яку слабість або калїцтво, зараз обридне, зараз під пліт його в ночи або до шпиталя виносять.. Отже і в нашім краю знаходять ся панове, піддані і слуги, господарі і челядь; повно також у тих, що правлять, гіршої від варварської нелюдскости“.. Він ставить панам перед очі слова св. Письма: „Не природа, але слабість і гордість спричинила, що люди над людьми панують, бо нїде не знайдеш, щоби Бог велїв людям панувати над людьми, але тільки, щоби люди правили людиною“, бо всї люди перед Богом рівні. Пани „повинні уважати, що вони в першім батьку Адамі разом з підданими з одноїж землї сотворені, не зі срібла, золота, дияманту або якого дорогого каміня, дорогого металю“... Отже тому пани „повинні з підданими обходити ся по людськи, ласкаво і по християнськи як з братами: в упоминаню, ганеню слів острих, неприличних, з послїдньою їх погордою та обидою не повинні уживати... Повинні бути ласкаві для піддапих у всїх їх потребах“... А тут, у Польщі дієть ся підданим тільки кривда, бо тут — по словам Потія — „простий люд є під так тяжким ярмом підданьства, про яке не чути у нїякого народу“. „Польща є небо для панів, рай для Жидів, пекло для піддапих“. І Потій вичисляє подрібно ті кривди підданих, як ось: за високі податки, надзвичайні повинности, підвисшенє коршемних аренд, чим змушуєть ся Жидів до обманюваня народа і т. д. А на сї кривди підданий навіть не сьміє пожалуватись перед своїм паном — бо зараз роблять з нього бунтівника й карають немилосерно... А се всьо доводить нарід до розпуки, до бунтів і т. п. І для опамятаня панів подає Потій ось яку подію, що стала ся в Еспанії: Немилосерний пан довів до того слугу, що коли видалив ся раз з дому, слуга повиносив всї панські дїти на стрих, затарасував добре двері дому, а коли пан вернув і зі звичайною злостию став добувати ся до дому та з криком лаяти слугу й обіцював йому за се кару без милосердя, слуга із стриху показав йому його дитину й сказав: що даш менї за сю дитину? А коли пан далї лютував, він кинув її на долину; і зробив се з другою

й третою дитиною, а вкінці й сам кинув ся за ними... Тому Потій пригадує панам обовязки супроти підданих та слуг. Очевидно не забув він при тім і на обовязки підданих та слуг супроти панів. Здаєть ся, що ся проповідь не потрібує коментарів.

Але Потій звертає увагу не тільки на нещасне положенє простого народу — він має бачне око і на инші верстви руської суспільности. Цікаве з того згляду се місце в „Антіррезісї", де він так малює недолю низшого православного духовеньства: „Хто на сеймахъ або на сеймикахъ... за попы бѣдные слово найменшое промовилъ, коли ихъ кривжоно, коли добра церковъные и наданья ихъ одыймовано, поповъ неборатъ за простые хлопы, и горей нижъ за хлопы оборочано, межи кожемяки и шевцы, а снать последей всихъ на универъсалехъ кладено"...

Але хоч як горячо вступав ся Потій за пошановане людських прав низших верств тодішньої руської суспільности, він не думав признавати тим широким масам люду права вмішувати ся в церковні справи. Тому він нераз у своїх творах виступає проти „простого ремесничого люду", що покинув дратву, ножиці і шило, присвоїв собі пастирський уряд і воював Письмом божим. Потій мав тут на гадці братства, яким годі відмовити великої заслуги коло підн сеня української народности в тім часї, які однак вели нераз завзяту боротьбу з самими владиками. Тому проти них виступали не тільки унїятські, але й православні владики.

Замітне також, що в „Антіррезісї" заявляєть ся Потій за целібатом сьвященьства, мотивуючи се тодішнїми відносинами в православній церкві. Сю справу піднїс Потій перший в унїятськім письменьстві.

І жіноцтва не поминув Іпатій Потій. Він звертаєть ся проти надмірної участи жіноцтва у полїтиці, проти замилуваня в уборах і т. п. Вкінці не забув Потій і про молодїж. Від батьків вимагає він старанного вихованя дітий і виступає проти нерозумної любови дітий, яка їм всьо поблажає. Далі, хоч він домагаєть ся старанного виховання молодїжи, виступає він проти даваня молодїжи на науки за границю, бо в н знав, що відтам повертає вона, набравшись чужих єресий і пропадає тим самим для руської народности. А коли вже хто удав ся за границю, то повинен добре уважати, чого учить ся. Цікава з того погляду Потієва проповідь на неділю о марнотравнім синї. Ось як він промовляє тут до молодїжи: „Потіха для отця, прикраса для дому — син вертає з наук в батьківські пороги. Чогож ти, сину, в далекім краю научив ся? Які чесноти для прикраси дому, які вчинки на потіху зістарілим родичам ти з собою привіз? Якої науки на підпору вітчинї ти бистрим дїйшов розумом? Яку славу твого імени між горожанами да-

лекого краю, вертаючи до милої вітчини ти після себе лишив?“ *)

Сими питанями, які сміло і нині можна поставити нашій молодіжи, кінчу свій виклад. У ньому вказав я церковно релігійні й суспільні змаганя Потія в найголовнійших рисах. Чи справді дошукаємо ся в них ідей великого поступу, стремлінь до краси людського духа, бажаня добра свойому народови — чи слушно робимо, що сьвяткуємо 300-літній ювілей смерти Потія — отсих питань не потрібую вже рішати. Іміяй уши, да слишит...

*) Той уступ подаю в перекладі проф. Студинського, якого гарна промова, виголошена на Потієвім святі в Коломиї, надала головний напрям і мойому відчитови.

о. Евстахий Чурковський.

Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького яко ілюстрация до унії з послїдних часів Польщі а початкових Австриї.

До витвореня собі образу, як відносилось до Унії правительство польське, а як правительство австрийске, а вкінци і наша власть духовна, хочу навести урядовий документ, котрий осьвітлює нам послїдні часи панованя Польщі і початкові Австриї і дає нам пізнати їх ідейність та виробити собі понятє, кому належить ся заслуга в утриманю і прозябаню унії.

Документом тим єсть Пастирський лист Митрополита Михайла Левицького виданий до духовенства під заголовком: „List okólny do Duchowieństwa Rusi zjednoczonej“ з датою 10. марця 1841 р., печатаний в друкарни епархіяльній у Львові, писаний по польски й обіймаючий друку 32 стор. 8 ки. На титулярнім листї поміщені в скобках слова: „z łacińskiego przełożony“.

З формальної сторони замітний єсть сей лист з титулятури, де в змислї грек. кат. уживає ся виразу з'єдинена Русь і Митрополит іменує ся Архієреєм з'єдиненої Руси. Також іменує ся Епископом Каменецьким, але титулу сего уживали наші Архіепископи до недавна.

Повисший Пастирський лист говорить о приматї Папи.

Сторона догматична сего пастирського послания єсть дуже основно пояснена на жерелах як одної так і другої церкви і стоїть того, щоби цїкаві в тій справі читали собі єго і нинї.

Заложивши собі цїль, як подав я в заголовку, лишаю на боцї часть догматичну сего листу, а переходжу до єго части історичної, в якій властиво говорить о зарядженях, що їх видало наше правительство в справі нашої церкви, однак говорячи о початку унії для звязи подає коротку історию з часів попередних і дає нам в сей спосіб материял, з котрого можемо утворити собі образ, яка постава до унії була правительства польського, а яка австрийського.

Притоку до того дає ювилей, що єго обходили ми в память Іпатия Потія, ініциятора сего для нас вікопамятного акту, яким єсть унія і по природї річи заставляє нас до розважаня, що і як в повзятім ініциятором дїлї зробилось і звершилась цїль Потія.

Яко основу до сего розважаня взяв я собі згаданий висше Пастирський лист, по поданю котрого історичної части, поставлю свої висновки.

Часть тую подаю від сторони 17, затримуючи числа, до котрих уміщені на долині примітки, як означені суть в оригіналї і тому хоч перше найблизше число буде 22), не буде означене 1 а 22, як стоїть в тексті в оригіналї.

Ось як читаєм в тій части:

„... Також пізнїйше за Папи Климентия VIII, коли Русь вертала назад до єдности, престол римський не іно що не усував нї обряду нї верховної власти Митрополитів і Епископів, але єще хотїв, щоби нїчо в нїчім не було нарушене, домагаючись одним одно іно єдности науки і карности, якою правилась давна східна церков [22]). Є навіть чимало декретів і конституций Папів римських, які приказують унїятам зберіганє обряду грецького а строго заказують самовільний перехід з того обряду на обряд латинський [23]). Впрочім хто не буде знати того, що справедливо підносить ся в аллькуциї Єго Сьвятости тепер щасливо кермуючого папи Григорія XVI, яка оповістилась вам нашим пастирським листом з дня 18 лютого м. р., як то по батьківськи печалились папи римські о з'єдинену Русь, коли кромі инших добродїйств, які висьвідчили нам, запровадили по многих містах школи, а межи иншими і в тутешнїм місті Львові під наглядом отцїв Театинів, які служили до виобразованя руського духовенства в сьвятій вірі і обичаях.

З огляду на те мала тутешна Церков з'єдиненої Руси уже в минулім столїтю єще перед прилученєм Галичини до держави австрийської, межи своїм духовенством мужів, які були основно учені в богословю, з котрих одні трудячись коло душпастирства в парохіях і сповняючи обовязки форальних деканів, були сьвіточами для своєї собратиї в науцї і дїяльности, другі знова виходили на степенї єрархічні і сповняли як слїд свої обовязки при храмах соборних. Межи такими заслугують на згадку:

Николай Щадурский, протонотарий апостольський, судия в судах епископських і генеральний візитатор епархиї львівської [24]); дальше достойники і офіцияли трох епархій: львівської, галицької і каменецької, котрі підлягали вправдї епископови у Львові, але на той час мали свої окремі храми соборні і капітули; з окремаж після спису виданого на приказ Льва Шептицького, епископа у Львові, дня 11 марця року 1771.:

---

[22]) Бреве Климентия VIII. видане під днем 7 лютого 1595 до Архієпископів і Епископів народу руського, яке починає ся від слів: Benedictus sit pastor ille bonus. Дальше булля тогож папи, яка починає ся від слів: Decet Romanum Pontificem etc.

[23]) Декрет Льва папи X. з дня 18 мая 1521, Климентия VII. з дня 26. марця 1526, Павла папи V. з дня 10. студня 1615, Урбана папи VIII з дня 7. лютого і 7. червня 1624, Венедикта XIV. з дня 24. студня 1743 і 11. мая 1744 і 29. марця 1751 і 18. вересня 1751, Пія VII. з дня 13. червня 1802.

[24]) Акта его візит відбутих в роках 1764 і 1765 позістають єще тепер і сутьтак докладі, що служать нераз яко потрібний документ для кор. фіскуса виступаючого в оборонї церковних прав.

I. В капітулї Львівській:

Михайло Примович, архіпрезвитер, протонотарий апостольський,

Антін Левинський, парох і офіциял львівський, протонотарий апостольський,

Стефан Левинський, архідиякон, пізнїйший епископ Луцький,

Андрей Липницький, кустос і офіциял бережанський, по смерти Митрополита Льва Шептицького завідатель опорожненої епархії,

Алексей Пясецький. схолястик і протонотарий апостольський,

Іван Ославський, приміцерий і протонотарий апостольський,

Симеон Жултовський, канцлєр соборний,

Петро Примович, крилошанин і суррогат львівський,

Юрий Трохлинський, крилошанин і суррогат київський,

Яков Кавецький, крилошанин і намісник деканата глинянського,

Стефан Ковлевський, крилошанин і намісник деканата бобрецького,

Григорий Доникевич, крилошанин і намісник деканата львівського.

До тих причислити належить:

Петра Білянського, що пізнїйше був в капітулї львівскій кустошом соборним, а по смерти епископа Митрополита Льва Шептицького епископом львівським, галицким і каменецким.

II. В капітулї галицькій:

Григорий Тихович, архипрезвитер і намісник деканата бурштинського,

Іван Пясецький, архідиякон і офіциял галицький,

Михайло Блонський, еклезиарх і намісник деканата войнилівського,

Яків Бережницький, схолястик і намісник деканата перегінського.

Юрий Тарновецький, приміцерий і намісник деканата городенського,

Антін Волконович, канцлєр і намісник деканата станиславівського.

III. В капітулї каменецькій:

Іван Громницький, архипрезвитер і офіциял каменецький,

Іван Любінський, архідиякон і офіциял брацлавський,

Михайло Радевич, еклезиарх і сурогат каменецький,

Николай Римбала, схолястик і парох теребовельський,

Григорий Шушальський, приміцерий і парох в Городенці,

Іван Мединський, канцлєр і намісник деканата скольського.

В актах капітульних, архіві і бібліотеці архікатедральній знаходить ся много памятників науки, побожности і ревности тих мужів, а також по деканатах є при одиноких церквах па-

рохіяльних чимало доказів, що сьвідчать, з якою то зручностию заходили ся ті мужі помножувати добро духовне.

Рівно і епархія перемиська мала много духовних, що повиходили зі шкіл папських а іменно зі школи отців Театинів у Львові, котрі займали відтак висщі посади і як слїд сповняли свої обовязки епархіяльні. Замітнїйші після спису зладженого р. 1756 на приказ епископа перемиського Онуфрія Шумлянського були:

Теодор Краснопольський, архіпрезвитер соборний і офіциял перемиський,

Андрей Якубовський, доктор прав, архідиякон соборний, епископський авдитор для справ епархиї перемиської, судия генеральний,

Теодор Янковський, декан капітули,

Василь Ганчаковський, економ соборний,

Юрий Слївінський, еклезиарх соборний,

Іван Хреститель Кафилович Лїтинський, нотар апостольский і канцлєр соборний.

До тих причисляють ся:

Николай Насчочин, парох самбірський і бісковицький,

Іван Лавровський, сей був в колєгії Театинів львівських деканом наук, а пізнїйше в тій епархиї парохом в Мшанї і деканом дукальським,

Іван Манастирський, парох і декан ярославський і крилошанин собора перемиського.

Вжеж руський обряд і єго церков через Унїю не іно що не стратили нїчо на своїм блеску, але діставши виобразований як слїд клир, якого їм за часів дизунії не доставало, єще піднесли ся.

Краща однак година вдарила для з'єдиненої руської церкви в Галичинї і зріст єї починає ся доперва від хвилї, коли то Провидїню Божому подобалось піддати сей край жезлови Найяснїйшого Дому австрийського. Як зоря ясна панувала тодї віковічної слави цїсарева і королева Мария Тереса. Наймилостивїйша та Панї взявши церков з'єдиненої Руси в Галичинї під свій покров, видала дня 15. лютого 1777 найвисший декрет, яким хотїла поставити таму для зусиль тих, котрим видавалось, що їм вільно по свому уподобаню приймати унїятів на обряд латинський, розпоряджаючи, щоби в справах переходу унїятів на обряд латинський, тримали ся декретів, які видали в тім напрямі папи Римські. На розказ тоїж Найяснїйшої цїсаревої і королеви візвана була до Відня та молодїж руська, що хотїла посьвятитись станови духовному, де в найславнїйшім в науках університетї віддавалась наука богословя і фільозофиї з успіхом, що опісля много з тоїж молодїжи обіймало катедри богословські і займало степенї єрархічні, сповняючи хорошо свої обовязки

а деякі стали ся гідними бути винесеними на степень епископський [25]).

Слїдом наймилостивійшої матери пішли і найяснїйші єї сини і наслїдники престола. Їх то добродїйством той семинар духовний у Львові, який є нині, остав оснований і затверджений ними [26]), в якім побирають науки богословські і приучують ся приноровити свої обичаї до правил церковної карности уже не лиш деякі, але всї кандидати руcько-унїяцькі призначені до сповнюваня сьвятих обовязків по парохіях. Семинар той видав для руських епархій від року 1783 по нині уже кілька тисяч дїячів в винограді христовім, межи котрого питомцями побирали колись наші науки і ми самі, ваш теперішний архіепископ і митрополит, і набули потрібну спосібність до належного душпастированя також і ви. З виляного для нас серця згаданих Найяснїйших Монархів дають ся вам додатки з фонду релїгійного до ваших парохіяльних доходів, а вислуженим в душпастирстві пенсию дефіцієнтів. Межи добродїйства тихже Найяснїйших повинен нарід руcько-унїяцький вчислити і те, що членам єго отворений зістав вступ до всїх почестий (прерогатив) і до всїх урядів як цивільних, так і військових, подібно як тим, що суть обряду латинського [27]).

Але чи в силї ми вихвалити ті добродїйства, що їх тільки що до скількости і якости зіляв на церков з'єдиненої Руси в Галичинї на віки памятний цїсар і король Франц I.? Найяснїйший сей пан побільшив не лиш число питомців в семинари львівськім [28]), але понадто зволив еще ласкаво призначити місця для много кандидатів як в цїс. кор. конвіктї, так також і в заведеню для висшого вихованя сьвящеників у Відни [29]), щоби тим запобічи бракови духовенства в епархіях львівській і пере-

---

[25]) Николай Скородинський, доктор св. Богословя, професор пасторальної на унїверситетї львівськім, опісля радник консисторський і вікарий ґенеральний, відтак епископ львівський † 1805; також Антонїй Ангелович, доктор св. Богословя, професор доґматики на унїверситетї львівськім, опісля ректор семинара ґенерального, винесений з відси на епископа перемиського, а відтак на достоїнство архіепископа і митрополита руcько-унїяцького, іменований задля заслуг, якими відзначив ся, ц. к. тайним радником і наділений ордером Леопольда Великим хрестом † 1814.

[26]) Декрет найвисший з дня 30. червня 1783 і інтимат ґуб. з дня 15 липня тогож року. Також декрет надворний з дня 4. липня 1790 а інтимат ґубернїяльний з дня 5 серпня 1790 ч. 18000.

[27]) Едикт цїсаря Леопольда II. з дня 8. липня 1790, також декрет ґубернїяльний з 22. липня 1790 ч. 16441.

[28]) Decretum Aulic. ddo. 8. Julii 1820 № 20091 et Guber. Intimatum ddo 28. ejusdem mensis et anni № 35871.

[29]) Decretum Aulicum ddo. 9. Junii 1804 ab Excelso Gubernio sub die 29. ejusdem mensis et anni № 25423 intimatum. Item Rescriptum Majestaticum de dto 17. Maji 1806 ab Excels. Gub. sub die 13. Junii ejusdem anni intimatum, et ulterius Rescriptum Majestaticum dto 2. Julii 1819 ab Excelso Gub. die 16. Augusti ejusdem anni № 40495 intimatum.

миській і хотячи доставити обом тим епархіям сьвящеників, що булиб спосібні до занятя висших урядів духовних. Се спричинило, що уступив брак і маємо тепер в одній, як і другій епархії подостатком мужів, що як слід приспособлені до душпастирства, уміють сповняти обовяки намісників помістних чи то деканів, подоступали крилошанські достоїньства, красують ся богословськими докторатами та займають або публичні катедри на всеучилищи і достоїньства академічні. або висші уряди епархіяльні, а навіть виносять їх на достоїнство епископське [30]).

Тойже Найяснійший Пан підніс [31]) упавшу давно Митрополію галицьку виєднавши їй своїм монаршим вставленєм у апостольського престола взновленє і потвердженє [32]) задля красшого єї розвою і піднесеня єї нїмбу; єго ц. к. повагою зорганїзовані зістали капітули і клир соборний у Львові [33]) і в Перемишли [34]) і установлено число почетних крилошан понад норму практикуючу ся по инших епархіях в львівській епархії на 12, а в перемиській на 10 членів [35]). Маючи на оці зрівнанє надав він рівним привилеєм, як єго мали епископи і депутовані обряду латинського також руським епископам і депутованим капітул право засїданя і голосованя на соймах королївства Галичини [36]), як рівнож запорядив, щоби були припущені депутати духовенства руського до виділу станового; — під єго то щасливим і вічної памяти гідним пановапєм остав впроваджений в народних школах руський язик [37]); виданий розказ ставленя собі церков по свому обрядови [38]); поручено захованє сьвят обряду грецького, як заховують ся сьвята обряду латинського та заказано ярмарки в руські сьвята, щоби не були на перешкоді Богослуженю [39]) і видано много инших розпоряджень,

---

[30]) Іван Снїгурський, доктор св. Богословя, вислужений декан віденського виділу богословського, тепер епископ перемиський і директор фільозофічних наук. Також Григорий Яхимович, св. Богословя, фільозофії і визвольних штук доктор, вислужений професор богословський на всеучилищи львівськім, опісля почетний крилошанин, схоластик, кустош храма митроп., іменований суфраґаном митрополичим.

[31]) Дипльом ц. к. з дня 11. серпня 1808.

[32]) Буля папська о взновленю Митрополиї року 1807, 8 календ. марця папства Пія VII. року осьмого видана починаюча ся від слів: In universalis Ecclesiae regimine etc.

[33]) Дипльоми найвисші з дня 25. лютого 1813.

[34]) Резолюция найвисша з дня 20. серпня 1815.

[35]) Декрет надворний з дня 29. сїчня, ґубернїяльний же з дня 28. лютого 1817. ч. 9195.

[36]) Найвисший рескрипт з дня 13. цьвітня 1817, також декрет президияльний канцелярії надворної з 30. мая а галицького правительства з дня 6. червня 1817 ч. 2214.

[37]) Надворної комісиї наук декрет з дня 25. цьвітна а ґуберн. розпоряджене з дня 22. мая 1818 ч. 24852.

[38]) Ґубернїяльне розпоряджене з дня 14. липня 1815 ч. 13391.

[39]) Ґубернїяльне розпоряджене до всїх циркулів під днем 8. вересня 1818 ч. 45585.

які змагають до рівноправности Церкви зєдиненої Руси, до єї нїмбу і подвигненя; словом, що видимо як на долони, як вислухані зістали молитви як раз за того найпобожнїйшого цїсаря і короля Франца І, які клир і нарід зєдиненої Руси за свого Найяснїйшого Монарха раз враз до Бога заносить словами: „Помяни Господи вірнїйшого Імператора Нашого, єгоже оправдал єси царствовати на земли.. возглаголи в серце єго благая о церкві твоєй і всїх людех твоїх: да в тишинї єго тихоє і безмольвноє житіє поживем в всяком благочестиї і чистотї [40])".

Бючи поклони, хвалїм Господа, що не залишає і тепер зглядати ся на ті наші молитви. Ось бо Найяснїйший цїсар і король наш Фердинанд І, що унаслїдив по бл. п. своїм родичу престол і жезл, унаслїдив з тими і чесноти монарші, і будучи єще цїлою душею привязаним католицькій Церкві, не залишає ласкаво споглядати і на церков руську зєдинену з католицькою, і тому не іно сьвідчить нам безперестанно всї добродїйства, якими обсипали руську Церков Єго попередники, але понадто зволив що йно розпорядити, щоби з якого будь боку не заподївано вірному руському духовенству нїякої кривди [41]).

Краще сьвітить сонце цїлій Галичинї єще і з того згляду, що повірена єсть краєва управа того королївства Найяснїйшому Архікнязеви австрийському Фердинандови Есте. Єго королївська Високість відзначаючись особлившою побожностию, мудростию, людяностию та иншими Домови австрийському вродженими чеснотами, посьвячує свою особлившу увагу також справам духовним, на скільки ведуть ся вони в ґубернії, і як з почестию відносить ся до других в Галичинї єствуючих обрядів, так з теплотою єсть і для обряду нашого.

Вкінци хтож не знає з вас, якою то вічливостию і добротою ід нашому обрядови визначають ся високе правительство краєве і инші власти, які постановлені є від Єго ц. к. Величества до управи справами тутешнього краю. Вона то дбаючи о гаразд Галичини, успішно виконують також всякі розпорядженя, які з найвисшого Двору виходять для нас.

Мати собі раз від разу на памяти з вдячностию ті високі добродїйства, які висьвідчив нам австрийський Дім, єсть братя, иашою повинностию і записати їх в лїтописи руської Церкви для памяти од рода в род, щоби і наші нащадки учили ся затримати непохитну вірність, любов і підданість для Найяснїйших цїсарів австрийських, а властям постановленим від Єго цїс. кор. Величества віддавати належну честь і послух.

Заміт противників унії о утиску обряду руського, який малоб спричинити зєдиненє з сьвятою римською Церквою по-

[40]) Літурґія св. Василия Вел. Goar Rit graec. стор. 145.

[41]) Рескрипт вис. ґенерал. ґубернії Галицьк. з дня 22. липня 1840 ч. 1112.

збавлений своєї стійности проти тої доброї слави, яку собі виробив і загально єї уживає. Таж навіть ісповідники других обрядів в Галичині поважають наш обряд і на єго торжества радо і побожно громадять ся, а нераз таки бажають собі, щоби ті торжества інколи відправлялись також в костелах обряду латинського, а іменно при якихсь значнійших случаях. А чи може стрінути уже коли обряд руcько-унїяцький більша почесть як та, коли то сам Найяснїйший бл. п. цїсар і король Франц I. обїзджаючи 1817 р. Галичину, зволив враз з своєю Найдостойнїйшою супругою Найяснїйшою цїсаревою і королевою Августою і з цїлим своїм високим почотом бути дня 20. липня в Архікатедральнім храмі св. Юрия великомученика на торжественнім богослуженю. Рівнож зволили дня 20. липня 1823 почтити тойже храм своєю присутностию і бути на торжественній Службі Божій Єго цїсарська Високість Найяснїйший Архікнязь Франц Кароль а дня 16. цьвітня минувшого року на само Воскресенє Єго королївська Високість Найяснїйший Архікнизь краєвий губернатор з Єго королївською Високостию Найяснїйшим Архікнязем Моденським Фердинандом.

Заживає обряд руcько унїяцький поважаня також від високої шляхти і дїдичів; бо хоч много з них належить до обряду латинського, однак яко патрони і колятори суть дбалі о утриманє руcьких домів божих, які належать до їх патронату, а кажуть, на скілько вимагає сего потреба, будувати церкви, інколи величаві та засобляють їх нераз сьвятими знарядами, відповідаючими вимогам нашого обряду, а мешкаючи на селї бувають на руcьких богослуженях.

Вельми приємно згадати нам на тім місци о тій привітности для нашого обряду, якої доводилось нам досьвідчати самим при нагоді наших візитацій давнїйше епархії перемиської, а відтак архіепархії митрополичої, як много маґнатів і дїдичів не іно, що витало нас радо при візді до їх дібр, але надто просило і уміщувало в своїх дворах нас і всїх тих духовних, які з нами були і своєю особлившою привітливостию улекшало нам богато в праци полученій з трудами слїджень канонїчних. Таку саму привітність заявляють звичайно також маґнати і дїдичі Всесьвітлїйшому і Преосьвященному руcькому Епископови перемиcькому. Нехай же заплатить їм Бог і нагородить нагородою, яку обіцяв Христос тим, що приймають радо учеників посланих від Него [42]).

Пусте прото все, що торочать противники о якімсь упослїдженю руcького обряду, яке спричинилаб унія, викривлюючи сю Унію на всї боки у своїх творах богословських, історичних і часописях, здобуваючись густо часто на їдкі притики. Такі притики не іно що не вадять правдї нїчого, але стають ся як раз доказом злої справи противників і стоять їм самим не до

[42]) Мат. гл. 10. стр. 40 - 42.

лиця. Краще зробилиб, якби зужили той наклад праці радше на науку історії первісної східної церкви, позаяк помоглоб се їм пересьвідчити ся скорше, як наглядно віддалили ся вони від віри і карности сеї сьвятої церкви. Не відают, що творять![43]) Ви же не дайте ся баламутити їх замітами і тїште ся, що судилось вам бути сьвященіками в св. Унії, яка зєднала руській церкві правдивий нїмб і на якій опирає ся надія нашого спасеня. Чи може придати ся нащо чванити ся зверхним блеском обрядів і дійств та наданими сьвященикам окрасами, коли та вистава краси і обрядів не може стати ся заборолом против небезпеки спасеня? А що така небезпека грозить тим, що зриваютъ єдність церкви, се річ поза всякими сумнївами, бо Христос рек так: Аз єсьм путь і істинна і живот[44]), Аз єсьм лоза, ви же рождіє[45]), Аз єсьм двер овцам, мною аще кто внидет, спасет ся... Аз єсьм пастир добрий... і іни овци імам, яже не суть от двора сего і тїї ми подобаєт привести, і глас мой услишат і будет єдино стадо і єдин пастир[46]). Бачте, Всемогучий Спаситель хотїв, щоби на сїм видимім сьвітї була одна видима церков, якої стадо підлягало би сторожованю одного видимого Пастиря і в тій одній церкві зложив середники спасеня, а рекши до Петра: і дам Ти ключі царства небесного[47]), утверди братію твою[48]), паси агнци моя, паси овци моя[49]), постановив Апостола того яко свого Намісника, найвисшим Пастирем одної своєї Церкви. Отже тї, що помітають тою одною на Петрі основаною церквою Христовою[50]), відлучають ся від неї і творять собі окремі церкви, чи не противлять ся вони тим запорядженю Христа Господа і чи не наражують свої душі на небезпеку суду проголошеного самим Спасителем Господом словами: Отметаяй ся мене і не приємляй глагол моїх, імать судящему єму: слово єже глаголах, то судит єму в послїдний день?[51])

І против тої то небезпеки дійсно страшного суду, знайшла Русь забороло в сьвятій Унії, мілїони бо вірних єї[52]), які вер-

---

[43]) Лук. гл. 23. стр. 34.
[44]) Иоан гл. 14.
[45]) Иоан гл. 15.
[46]) Йоан гл. 10.
[47]) Мат. гл. 16, стр. 19.
[48]) Лук. гл. 22, стр. 32.
[49]) Йоан гл. 21, стр. 16.
[50]) Мат. гл. 16, стр. 48.
[51]) Йоан гл. 12, стр. 48.
[52]) Після найновійшого виказу числить Архіепархия

львівська	1,259·502
а епархія перемиська	820·168
разом в обох епархіях	2,079.670

голов з'єдиненої Руси. Много однак Увїятів живе і по інших провінциях австрийської держави, особливо на Угорщинї.

нули до одного правдивого стада Христового, слухають одного голосу як агнців, так і овець Пастиря і величаюць ся не тільки красою зверхного свого обряду, але головно і справедливо дякуючи Богу тим, що зволив зєдинити їх з тою церквою, котра єсть основана самим Спасителем нашим Ісусом Христом, котра стоїть непохитно через вісїмнайцять віків, котра переховує незмінену науку Ісуса Христа і звершають ся в ній в цілій повноті тайни спасеня постановлені Ним; тої церкви, котрої віра розійшла ся по цілім сьвіті[53]), церкви, против якої з давен давна і тепер виступали і пробували свої сили безчисленні єї неприятелї вигадуючи всїлячину і не могучи нїчо вдїяти їй[54]); церкви, в котрій почавши від блаженного Петра князя апостолів по нинїшний день наступило по собі в безпреривнім порядку уже двіста пятьдесять і сїм намісників церкви заживаючих, як сьвідчать історичні докази давнїйших і теперішних часів, пошани також у іновірців, а навіть від самих невірних; тої церкви, котрої мужі повні духа апостольського під кермою Папи римського ширять і нині по найдальших сторонах сеї землї слово Боже, звеличуючи єго по взорам Ісповідників і Мучеників первісної церкви кровию своєю[55]) і суть гідні тих похвал, якими величав колись-то св. Павло давних патриярхів за їх відвагу і твердість в вірі, яку заявили вони від початку сьвіта аж по Давида[56]).

Бачите з того, братя, кілько то користий не іно дочасних, але що найголовнійше, вічних приносить нам зєдиненє з римокатолицькою церквою. Майте ж собі то за найпереднїйшу річ побожно розважати то і все те, що виложили ми вам в нашім листї, перейти собі точка за точкою не іно поодиноко кождий з власного похопу сам, але і посполу з собою братя разом збираючись на соборчики деканальні що три місяці, як то поручили ми давнїйше вам відповідно до розпорядженя епархіяльного, щоби ви пересьвідчені докладно о спасенности Унії самі, утверджали в Унії парохіян. Унія, як вже раз сказано висше, не вимагає ні раз, щоби усувати східний обряд. Ті обряди уложили св. Отцї, отже вони сьвяті. Річ ваша тримати ся їх кріпко і рівнож не допускати до нарушеня прав єго, з якого небудь боку се походилоб. При тім памятайте, що обряд латинський, як і обряд цвитучої в Галичинї церкви вірменської, походять від св. Отців і рівнож є сьвяті. Шануйтеж проте побожно ті обряди і вистерігайте ся, щоби не мали вас за таких, що коли не будь ухиблялиб сьвятости тих обрядів або правам духовенства

---

[53]) Гляди Katholische Kirchenzeitung ч. 1 і 2. року 1841 на сторонї 1—10 артикул о римо католицькій церкві у всїх пятьох частях сьвіта.

[54]) Псал. 2, в 1.

[55]) Аллькуция Єго сьвятости Григория XVI. виголошена на тайній консисторії дня 27. цьвітня 1840 і лист пастирський тогож сьвятїйшого Отця з дня 15. серпня 1840.

[56]) Посланіе к Евреям гл. 11.

тогож обряду. Чейже річ се не чужа вам, що королівство Галичини з окрема же і головно столиця того Львів визначає ся тою особливостию, яка згадує ся в літописях і ледви чи де знаходить ся, а нею єсть, що обіймає в собі духовенство і народи, які вправдї належать до трох ріжних обрядів і підлягають своїм власним Епископам, однак визнають одну і ту саму віру, в слухняности одній голові вселенської церкви Папі римському єдиним серцем єдиного Бога величають і поспільною любовию одні з другими в Духу з собою є сполучені.

Старайтеж ся, братя, зберечи тоє „єдиненіє духа“ в союзї мира [57]), щоби водворив ся у вас той високий оклик, який виголошує св. Псаломник словами: Чи є що краще-лучше в сьвітї, як у купі жити з братом... в семії тій пошле Бог своє благословенство і добру долю од віка до віка [58]).

По тім всїм: Благодать Господа нашого Ісуса Христа і люби Бога і Отца і причастіє св. Духа буди со всїми вами. Амінь [59]).

Дано у Львові при соборнім храмі св. Великомученика Георгия дня 10. марця 1841.

Михайло, митрополит.

(Далї буде.)

[57]) Ефес. гл. 4, ст. 3.
[58]) Псал. 132.
[59]) II. до Коринт. гл. 13, ст. 13.

о. І. Заверуха.

Апостолови Унії

Іпатиєви Потієви.

(У 300-літні роковини Його смерти).

„O, Rutheni mei, per vos
Ego Orientem convertendum
spero“ (Папа Урбан VIII).

I.

Грядуть літа рядами за літами — —
Пройшло на Руси вже три сотні літ
З часу, як славний наш Іпатий Потій,
Апостол Правди, попращав сей сьвіт.

. . . . . .

Сумні часи були на Україні . . .
Дворяньство наше йшло в чужий табор,
Народ нещасний загибав без правди,
А Церков нашу убивав роздор . . .

Тут море польске — тут московске море
Спінило филї, грізно розлило сь . . .
Триюмфували з радости сусїди,
Що потопати нам вкінци прийшло сь.

І не було нї-відки поратунку!
В темрявах борб вже луч надії гас —
Житє народа в схизмі завмерало:
Здавало ся — загине й слїд по нас . . .

II.

Та Бог Всевишний умилосердив ся:
Бог в час грози Іпатия візвав,

Щоб Він лишав свій уряд, сенаторство,
А щоб народ спасати поспішав.

Іпатий, вчувши голос Провидіня,
Достоїньств зрік ся, почестий, вигод —
На шлях тернистий йде, Христу служити;
З жаром до праці кинув ся в народ.

У рідній мові — згордженій — промовив
Огнистим словом, серцем до сердець,
Брав рідний обряд всюда в оборону
— Хрестовий воїн, народний борець!

І не злякав ся Він найтяжших трудів,
Не убояв ся злиднів ні терпінь,
Будив завмерлих до житя нового,
Рвав за собою до сьвятих стремлінь.

А хоч підняла-сь против Церкви буря,
Хоч як шаліла лютість ворогів,
Іпатий твердо при Христї устояв,
З Ісусом хрест ніс, за Христа терпів . . .

Письмом і словом, день і ніч трудив ся,
Незрячим очи отворяв — учив,
Куда веде нам до житя шлях певний
— Аж нашу Церков з Римом сполучив!

А торжествений той Собор пресьвітлий,
Що так преславно увінчав Береcть
— Се Його труди, Його ревна праця,
Се Його жертва — Його слава й честь!

III.

Правда — ще много, много натерпіла-сь
Христова Церков... Полила ся кров...
Пішов Блажений Йосафат на муки...
За віру впали тисячі голов...

А чим вірнїйший був народ для Церкви,
Чим твердше в звістнім „у п о р і“ тревав,
Тим все страшнїйші ворог ладив кари,
Гірш Татарина вірних катував.

Петро „Великий“ в церкві у Полоцку
Пятьох черців сам при престолї вбив...

Христа зневажив в Найсьвятїйших Тайнах...
А вбитих мощі на огни спалив.

Салдатскі орди храми безчестили,
Вбивали старців, дїти від грудий
Без милосердя матерям стріляли —
Жорстоко, люто мучили людий...

І все лютїйше бісили-сь Нерони,
Щоб муки стали за страшний примір;
В тюрмах Владики гноблені страдали,
А духовеньство гонено в Сибір...

З монастирів, де сьвятість і наука
Цвила по школах, прогнано черців,
Щоб в них не черпав нарід сьвітла правди,
Що найревнїйших вязнено борців.

Не пожалїли вороги Христові
І безборонних Божих слуг дївиць:
За вірність Церкві — кара їх постигла,
В нелюдский спосіб мучено черниць.

Кілько за Церков нарід натерпів ся,
І кілько вилляв він кервавих слїз,
Того й історя вже нам не розкаже —
Весь нарід в крови Богу жертву нїс...

Однак тираньство лиш людий вбивало,
— Душі народа вбити Бог не дав:
Огню сьвятого не змогли вгасити
Потоки крови, як народ страдав..

IV.

По 300-лїтних подвигах-терпінях
Лунає в храмах торжественний сьпів,
Народ голосить: „*Тебе Бога хвалим*!"...
Зрадїв Перемишль, Станиславів, Львів!

Велике сьвято в Галицкій країні!
Озвали-сь звуком сьпівів голосних
І всї місточка і всї наші села —
Лунає радість ювилейна в них!

— Чому-ж наш славний Київ не озветь ся?
Чому замовк наш Холм, Луцк і Береcть?...
— Они там плачуть сироти-страдальці...
Із слїз їх спаде на тиранів месть!

Бо Господь Правди, що в Єго долоні
Судьба народів спочиває всїх,
Не дасть неправдї довго панувати,
Прийде і кара за тираньства гріх!

Творив Бог чуда, вижидав поправи —
Бог милосерден, довготерпелив —
Коли ж ласк Його міра перебрала-сь,
Він Фараона в филях затопив:

Так вчинить чудо Бог і на Вкраїні!
Гроби розкине мученича кров,
А на руїнах гнету і неволї
Христова Церков стане без оков!

Весна воскресне, засияє сонце,
Плисти муть сьпіви в фипях золотих
Ген-ген далеко, від Карпат — до Дону..
Плисти муть гимни у словах сьвятих...

V.

Іпатиє! Великий наш Владико!
Ти наша Славо з давної доби!
Сьвіти нам ясно в тих часах непевних
І до сьвятої нас провадь борби!

В гору прапор наш підійми високо,
Огнистим словом до сердець промов,
Щоби скрушив ся і найтвердший камінь,
Щоби весь нарід стряс ся — до основ!

Нехай замовкнуть зрадники в народї,
Най щезнуть свари, зависти і гнїв,
Щоб ми всї разом у ряди ставали
І йшли на стрічу ясних, Божих днїв...

Щоб ми по Твому сьвітлому приміру
Христу на жертву приносили все,
Чого ідея Церкви ме жадати —
Жертва побіду певну принесе!

Тоді то й Твоя слава рознесеть ся
В побідних звуках, голосних як дзвін:
Свобода віри на Днїпрі воскресне
І зложить *Київ* — *Римови* поклін!!...

Острів, 7/II. 1914.

О. д-р. Іван Лятишевський.

Слово на академії в честь Митр. Іпатия Потія

урядженій в тристалїтні роковини Його смерти в Станиславові дня 28/XII. 1913 р.

Ваше Преосьвященство! Високодостойні Гості! Дорога Молодїже!

Коли менї припала нинї в участи честь отворити академію для звеличеня тристалїтної річниці смерти київського Митрополита Іпатия Потія, то не можу довершити сього акту не згадавши про сю велику ідею, яка від XI. столїтя захоплювала найвизначнїйших мужів в історії церкви с. є. церковну унїю.

Стремлїнє до Унії тягне ся червоною ниткою через цїлу історию церкви в середних і нових віках, стаючи в деяких столїтях як на Западї, так і на Сходї найінтереснїйшою та найживотнїйшою квестиєю дня, якої полагодженє клали за мету своєї дїяльности духовні і сьвітські керманичі. І коли ми розглянемося в сїм лябіринтї пересправ та заходів около приверненя єдности в церкві Христовій, то побачимо в сїм стремлїню дві фази; в першій — до половини XVI. в. — розходить ся головно о з'єдиненє з Римом церкви византийської, яко одинокої представительки церкви східної — а в другій, що припадає на нові часи, переносить ся цїла акция на північ між народи славянські: Русинів та Росиян, так як Царгород не представляв вже тодї церкви східної, якої центр помандрував до Київа і Москви.

В обох фазах переговорів про унїю дїлають побіч релїгійних також і полїтичні мотиви.

Византийським імператорам розходило ся головно о материяльні користи — поміч проти Турків, реокупацию утраченого в IV-тім христоноснім походї Царгорода, або здїйсненє мрій про унїверзальну монархію в родї давної римської імперії — коли слали своїх послів до Риму з пропозициями Унії.

Польським королям знов треба було відграничити ся від впливу Москви, найзавзятїйшого свого ворога, з яким релїгійно споріднена була більша часть населеня їх держави і тому сприяли вони та підтримували стремлїня до унії виходячі з лона руської церковної єрархії.

За се Рим руководив ся все лише релїгійними мотивами. Папам ходило головно о здїйсненє заповіту Спасителя: Да вси ѥ́дино бу́дутъ: ꙗ̆коже ты, о҃че, ко мнѣ́ и ꙗ̆зъ ко тебѣ́. (Йоан XVII, 21); і тому оставляючи радо східній церкві всї єї літургічні та дисциплїнарні ріжниці, жадали вони все невідступно лише узнаня

догм католицької церкви та підчиненя ся під юрисдикцию Римського Престола.

Побіч тих двох головних факторів беруть участь в дїлї Унії ще й представителї єрархії схизматицьких церков: патриярхи, митрополити, епископи та низше монаше і сьвітське духовенство.

І вони представляють найріжнороднїйший образ.

Загал низшого византайського духовенства відносив ся ворожо до Унії і ненавидїв латинян до тої степени, що після слів византийського історика Дукаса волїв бачити в столици турецький мечет, чим унїятську церков. Найвимовнїйним доказом сього служать події останних днїв перед здобутєм Царгорода Турками.

Не лїпше було і на Руси, де впливи схизматицької Москви і Византиї та нещасні полїтичні відносини родили між нашим громадянством ненависть і упередженє до Унії, а до душі низшого духовенства скорійше промовляли демагогічні кличі, чим на льогічних премісах оперті висновки.

За се між висшим духовенством бачимо кілька гарнїйших постатий: в XIII. в. в часї заключеня Унії в Лїонї патриярха Івана Векка, в XV. в. у Фльоренциї патриярха Йосифа, кардинала Виссаріона та київського митрополита Ізидора а в XVI. в. в Берестю епископа володимирського, пізнїйшого митрополита київського Іпатия Потія.

Се були мужі глубокої учености, о широкім сьвітоглядї найлїпші знатоки богословя в своїм часї. І вони хотїли Унії не задля материяльних користий, але по внутрішним переконаням і пересьвідчившись на дорозї богословських студий про правдивість католицької науки, а при тім бачучи, що заключенє Унії з Римом спасе їх нарід від загибели — жертвували вони всї свої сили для переведеня в житє помиреня Церквей. Деякі з них списали цїлі томи в оборонї Унії.

Рівний з тими що до учености перевисшає їх Іпатий Потїй своєю дїяльностию около поширеня і утвердженя Унії.

Коли прочі висше згадані єрархи уміли що найбільше лише боронити пером Унїю і терпіти за неї, то Потїй в противенстві до них, не вдоволяючись письменною обороною Унії, виступає офензивно і силою свого авторітету мимо великих перешкод мостить їй дорогу до сердець Русинів. І тим має він висшість навіть над київським митрополитом XV. в. Ізидором, який прогнаний з Москви не остав ся на руських землях Польського королївства, де міг мати широке поле до праці лише тому, що польський король Казимир Ягайлончик яко прихильник ворожого папі Базилейського Собору відносив ся під той час холодно до Унії, але, вернувши до Риму, полишив в найгорячійший час свою паству без проводу на цїлих 10. лїт.

Що більше, Потїй яко розумний будівничий знаючи, що будівля здвигнена на піску розпаде ся під першим подувом

сильного вітру, старає ся оперти будинок Унії на твердих підвалинах, які забезпечили би йому силу і відпорність навіть посеред найтяжшої бурі. Тим фундаментом мала бути утворена ним в р. 1601 при монастири сьв. Тройці у Вильні унїятська колєгія, та обнова житя монашого в чині сьв. Василия Великого, яка мала місце за почином митрополита під проводом Веняміна Рутського та сьв. Йосафата Кунцевича. І тому то слушно належала ся Йому похвала, якою наділив Його папа Климентий VIII. в листї з дня 13. грудня 1605, — бо Потій здїлав для з'єдиненя руської церкви тільки, як нїхто перед ним і без його неупинної праці, в якій Він не убоявсь жадної перешкоди, Унія булаби змарнїла і занидїла, мов та веснянна цьвітка під подувом повертаючої зими.

І тою своєю дїяльностию около утвердженя Унії є Потій найгорячійшим взором для нас, грядучих сьвящеників. Ми з подивом і пієтизмом глядимо на Його особу і висловам сього нашого подиву для особи сього великого Подвижника Унії нехай буде нинїшна академія.

О. Федір Чайківський.

Протиалькогольне виховане шкільної молодіжи!

„Тиж бори ся як добрий воїн Христа Спасителя“ говорить епископ Еґґер до своїх підчинених сьвящеників[1]). Сї слова св. апостола Павла до Тимотея віднесїм до себе, бо є з ким боротись. Теперішні часи, які переживаємо, дуже подібні до тих, які переживали Ізраілитяни за судиїв, а наш український нарід за татарського лихолїтя. Що року нападає на нашу землю ворог страшний, що все нищить, палить, руйнує, убиває людий десятками тисяч, розбиває родинне щастє, розлучує чоловіка з жінкою, забирає дїточкам батька, ширить найріжнїйші недуги, підкопує добробит, зносить добрі звичаї і релїґійно-моральне житє. Якже нарікалиби люди, колиб сей ворог був в людській подобі, колиб приходив з заграници? Та він криєсь серед нас. Ми не добачуємо його, противно, узнаємо своїм приятелем. Сим ворогом — акькоголь.

Нї один ворог не спричинив тілько нещасть, не принїс тілько лиха, що алькоголь. Коли зважимо лише се, що він безповоротно забирає нам Українцям в Галичинї безпосередно 120 мілїонів річно готових гроший, то мусимо признати, що ворог се страшнїйший огню або минулої слоти. Та коли ми перейдемо ся по домах для божевільних, шпиталях і ріжних приютах, колиб ми мали відвагу заглянути до тюремних спелюнк, а спитались тих людий, що коротають в тих заведенях свій вік, чому кинула їх там незавидна доля, почулиб ми від найменше 50% сих нещасних, що причиною сего є алькоголь. Сьвідками потрясаючої подїї були недавно присутні в церкві в нїмецькім місточку Вехта. До церкви введено 81 закованих людий, які зі слезами в очах перед престолом Всевишнього зложили присягу, що не будуть уживати алькогольних напитків, бо алькоголь вложив на їх руки кайдани[2]). Він, мов всемогучий цар гонить сьвітами з своїм величезним військом і нїчо йому не опре ся, а наслїдки, які він спричинює і які передовсїм ми як душпастирі повинні усувати, не дадуть ся обчислити. Тому пора вже нам пізнати, що алькоголь ворогом не тілько добробиту, але і релїґії та морального житя, а тимсамим і нашим особистим ворогом, коли нищить се, що ми мусимо будувати і удержувати.

---

[1]) Egger: Klerus u. Alkoholfrage. Freiburg 1906.

[2]) J. Haw: König Alkohol, Leutesdorf Ст. 40.

Помилявби ся той, хто думавби, що алькоголїзм тратить свою силу, що з дня на день його приклонників меншає. Се погляд фалшивий і колиб ми прослїдили історию, побачилиб, що алькоголїзм став не тим, чим був давнїйше. В давнинї алькоголь був привілеєм висших, маючих кляс, бо се був за коштовний напій, щоб убогі верстви могли його уживати. Днесь пє цїлий нарід, пють в містї, пють по селах. Д-р Гоппе, лїкар нервових недуг в Берлїнї пише так: „У всїх суспільних клясах, бідних і богатих, високо-поставлених і низких, для малих і великих, для дитини в колисцї і старця, що схилившись вже до гробу, алькоголь се щоденний напій. Де знайдете ви хату, щоб була вільною від нього? Дїти вже від найпершої молодости призвичаюєсь до сього напитку; коли стануть учениками, як тілько можуть найскорше наслїдують в піяньстві старших, а ставши в сьвітї вже суть піяками; до чого не дійшли в школї, се здобувають потім як робітники, учителї, жовнїри, офіцири, студенти висших шкіл; школи сї можна назвати школами піяньства“[1]) Професор д-р Бунге пише: „Люди пють, коли пращають ся. Пють, коли голодні, щоб заспокоїти голод; пють, коли неголодні, щоб розбудити апетит; пють, коли зимно, щоб огрітись; пють, коли горячо, щоб охолодитись. Пють, коли сон ломить їх, щоб покріпитись; пють, коли мучить їх безсонниця, щоб заспати. Пють, коли сумні, щоб повеселїйшати; пють, коли веселі. Пють при хрестинах, пють при похоронах; пють тай пють. Чом не мають пити, щоб забути лихо“[2]). Алькоголїзм став днесь суспільною недугою. Число налогових піяків, нотованих полїцією було в Галичинї 1899 р. 8.505; можна певно сказати, що число се подвоїлось.

На величезне розширенє алькоголїзму у нас звернули увагу люди, яким байдуже добро нашого народа. Вони вказують на деґенерацию нашого народа і на її причини; лише ми сами сього не бачимо і величаємось тим, що у нас не так, як у Франциї, що наш нарід єще кріпкий, повний животних сил. Та ось нїмецький учений Baer[3]) виказує, що деґенерация нашого народа кріпшає з року на рік, а причиною сього алькоголь. З покликаних до бранки неспосібними до війська з причини слабосильности є в Галичинї 37·9%, з причини малого росту 18%; разом 55·9%, коли в цїлій монархії неспосібних до війська є 42%; з того з причини малого росту лише 2%. А ми все жиємо в тім пересьвідченю, що алькоголь се наш найвірнїйший приятель, котрий всї недуги лїчить і тугу розганяє. В дійсности як говорять учені, лїкарі, фізиольоґи, психольоґи і инші, він є причиною що найменше половини всїх недуг, а всякі нервові недуги — від найлекших аж до найтяжших умо-

[1]) Dr. Hoppe: Die Tatsachen über den Alkohol. Berlin 1901. Ст. 22.
[2]) Dr. Bunge: Alkoholfrage. Basel 1900. Ст. 28.
[3]) Baer: Der Alkoholizmus. Berlin.

вих забурень — суть в високім степени унаслїджені по родичах, що віддавались піяньству. Наводить яко примір, що на 300 умово хорих дїтий родичі 145 з тих нещасних були налоговими піяками[1]). „Так дальше не може бути, кличуть учені, коли не хочемо убивати народа морально і фізично". „Сї люди, говорить Еггер, мають право остерігати. Я вже по пять або і шість разів об'їздив всї громади моєї диєцезиї, робив спостереженя, розпитував сьвящеників і лїкарів і прийшов до пересьвідченя, що мушу прилучитись до їх голосу і все кликати му: Так дальше не може бути, коли звироднїлість нашого народа не має ширшати і кріпшати"[2]). З таким зазивом звернувсь нїмецький епископ до своїх підчинених. У нас не чути єще такого могучого і сильного голосу, та самі ми будьмо добрими пастирями Христового стада, борімось без принуки як добрі воїни Христа — з ворогом, що напосївсь на повірені нам душі і ратуймо їх від дочасної і вічної загибели.

Та ворог, з яким приходить ся нам боротись, не малий. Він вївсь вже в душу і тїло людий і його не легко звоювати. Се можна зробити, коли усунесь причини, які зробили алькоголїзм суспільною недугою. Tolle causas — говорили Римляни, сї практичні люди, усувай причини — скажемо і ми, коли вказувати мемо, як треба боротись з алькоголем. Щоб дошукатись причин сього лиха, яке спроваджує алькоголїзм, належалоб пізнати, які бажаня заспокоює алькоголь. Бачимо може і на собі самих, що алькоголь служить до заспокоєня неприродних, надпорядочних, тим самим злих склонностий наших орґанів травленя, є отже моральним злом, яке корінь свій має в свобідній воли чоловіка[3]). Воля є отже головною причиною алькоголїзму і його наслїдків. Кромі волї причинами алькоголїзму суть ті чинники, що склонюють волю до злого, евентуально її відпихають. Тими є розум, змисли і всякі зовнїшні причини, як фармакольоґічне дїланє алькоголю, суспільні відносини і инші...

Перша і найважнїйша причина нинїшного т. зв. модерного алькоголїзму се цїлковите незнанє убійчої природи алькоголю і його руйнуючого дїланя. Коли воля склонюєсь до злого, се дїєсь тому, що се зло за добре представили їй ріжні змислові склонности або розум, отже точне знанє морального зла є найбільшою осторогою перед його виконуванєм. Нема сеї перешкоди і воля — нїчим не повздержана — звертаєсь до злого. Справдї незнанє се передовсїм у нас величезне Не говорить ся вже про селян, котрі на алькоголь мають більше, як середно-вічні погляди, навіть між інтелїґентами суть у нас такі, що зовсїм не знають патольоґічно-фізиольоґічного дїланя алькоголю. Колиб се знанє стало загальним, можнаби певно

[1]) Форель: Гіґієна нервового і духового житя. Львів. Ст. 108.
[2]) Eger: Die Abstinenz als christliches u. patriotisches Liebeswerk.
[3]) Sladeczek: Schule u. Alkoholismus. Berlin 1905. Ст. 25.

сказати, що много людий пересталоби уживати алькогольних напитків лише для того, щоб охоронитись від лиха.

Та у нас на жаль удержуєсь єще старий погляд, який висказав про алькоголь 1482 р. один славний лїкар в Ульм: „Хто що дня рано пє ложку вина, не буде нїколи хорий". Ми несьвідомо йдемо за голосом сього вченого і піддержуємо сей погляд. Кождий з нас бачив се, як наші робітники вибираючись в поле покріпляють ся горівкою; коли її нема, не будуть працювати. А ми потуряємо сьому і тим причиняємось до утвердженя загального ложного погляду, що горівка має скріпляючу силу, вона може огріти чоловіка, а навіть заспокоїти голод. Приписуванє алькоголеви таких прикмет, яких він не має, се друга причина нинїшного алькоголїзму. Правда, вводить нас в блул сам алькоголь, котрий в деяких случаях може мати лїчниче значінє, але за унїверсального лїкаря узнаним не є і з сим поглядом вже давно зірвали всї здорово думаючі люди. Подумати собі лише, що сам сконденсований (чистий) алькоголь є навіть в малій скількости острою трутиною, то чомже він розпущений в ріжних плинах має бути иншим? Молоко, хочби як сконденсоване, подане окремо нїколи не буде убійчим, а алькоголь, хоч і як розпущений, цїлковито не тратить своєї природи, а дїлає лише слабше.

До розширеня алькоголїзму причиняєсь і се, що дїтий обтяжують піяки склонностями до алькоголю. А давна засада, яку голосили вже Плютарх і Аристотель, що: „ebrii gignunt ebrios". Засада в приложеню до піяків дуже сумна. Потомство піяків не тілько обтяжене найріжнїйшими недугами передовсїм нервовими, але в більшій єще мірі переходить на них се лихо, якому підчинялись родичі. До 51% після инших 75% всїх піяків унаслїдило свою недугу по родичах[1]). Дїдично обтяжені люди не можуть опертись тим покусам, які підсуває алькоголь. Вінжеж виступає мов найбільший добродій, що своїм благодатним дїланєм прислужив ся не одному, ущасливив його. Се евфоричне дїланє алькоголю не одного звело, бо алькоголь дуже хитрий ворог. Він позволить на хвилю забути про лихо, яке мучить чоловіка, але незабаром верне його і сам буде домагатись свойого уживаня. Алькоголь подібний до того псотника, що входить до великої фабрики, в якій все в найбільшім ладї, а одна машина так з другими получена, що всї становлять одну гармонїйну цїлість. І входить сей псотник, тут знищить дещо невеликого, в иншій комнатї спричинить більший рух, деінде його спинить, всюда дістанесь, всюди дещо змінить і цїла фабрика перестає правильно функционувати. Та коли удасть ся його зловити і обезсилити, він заповідає, що незабаром знова верне. Так дїєсь в орґанїзмі чоловіка, котрий є малою, незвичайно складною фабрикою. Алькоголь в орґа-

[1]) Sladeczek: Schule u. Alkoholismus, Ст. 29.

нїзмі чоловіка спричинює великий заколот, а коли його природа поборе, він через спрагу, яку викликує в чоловіцї, заповідає, що хоче вернути і буде всїми способами старатись вернути до його орґанїзму. Тому піяки, хоть витверезять ся, чують невідперте бажанє знова пити і найлїпше чуються тоді, коли могуть „клин вибити клином“. Горе такому чоловікови, котрим заволодїє алькоголь. Ложне отже переконанє, що алькоголь заспокоює спрагу чоловіка. Противно, він викликує пристрасть, яка не дасть ся заспокоїти анї відперти жадній силї. Тут поможе лише цїлковита повздержність.

Дуже важним чинником, який причиняєсь до консумциї алькоголю є капіталїзм і жажда зиску зі сторони тих, що зосередили капітал в своїх руках. „Сей капітал, який вложений в броварі, є головним нашим ворогом[1]). А коли люди инший мають погляд, се головно тому, що сей капітал заволодїв безпосередно пресою і не позволить, щоб сьвітло правди дісталось в народні маси“. Як сей капітал зводить людий, знаємо всї дуже добре. Погляньте тільки на ті палати з пивом, що як гриби виростають з землї. Чиж не бачите, як в ночи приманюють людий елєктрикою, звуками дамських капель, розривками всякого рода, навіть театром, концертами, дансерками, сьпівачками, акробатами або таки найгіршими розпустницями? Пригадайте собі сї віддалені від міста спелюнки, в які нераз заходили ви, скрадаючись перед оком учителїв, або і в товаристві сих нелюдських педаґогів. А як підсуваєсь робучим масам сей трійливий напиток? Не найде робітник хвилї, колиб його не переслїдували. Найстрашнїйшим ворогом людскости, се акционарі броварів. Акциї не мають серця. Хай гинуть цїлї племена, хай гине бідний нарід, коби акциї йшли в гору. Коли в минулих столїтях тисячами убивали людий — невільників для приємности вельмож, се не було таке велике лихо, як теперішне. Тисячами мордовано людий, але дїти замучених були здорові. Тепер обертаєсь людий в невільників, а рівночасно убиваєсь їх дїтий і внуків. Убиваєсь поволи а постійно, доки незамучать ся на смерть. А ми борцї Христові, сього Христа, що прийшов вибавити людий від мук, зрівнати їх перед Богом, ми вибрані на хоронителїв його сьвятої волї, ми самі прикладаємо руки до найстрашнїйшого убійства. До того ми, дїти чи не найбіднїйшого народа в сьвітї, йдемо на руку капіталу, який руйнує материяльно наш нарід, забирає йому послїдне, що може його вдержати і вратувати, именно землю, скроплену його кервавим потом. Спролєтаризований наш колишний господар втїкає за море і там часто пропадає для нас все, а тут лихо не устає; мілїони нашого гроша тонуть в кишенях наших ворогів, що поволи вбивають, бо затроюють орґанїзм.

---

[1]) Bunge: Zatrucie alkoholem i zwyrodnienie. Biblioteka dla wszystkich. Warszawa 1906. Ст. 29.

наших людий. Ми піддержуванєм сього убійчого дїланя алькоголю причиняємось до зросту лиха. єще і величаємось, що вірно служимо свойому народови і Господеви. Так, сповняємо службу Богу, але по словам Христа: „Всякъ иже убієтъ вы, возмнить ся службу приносити Богу". Правда не убиваємо ми верховних начальників, але убиваємо передовсім тих, які в своїй простотї — мов апостоли — сповнялиб сю службу Богу чесно і примірно, ми нищимо морально і фізично їх потомство, яке стає в світї неспосібним до всякої працї чи духової чи фізичної. Хай скажуть ті, що мають зносини з американськими нашими переселенцями, чи не упала добра опінія нашого народа і чи не був причиною сього алькоголь? Здержати причину сього лиха, се наш перший обовязок.

Вказують дальше як на причини розширеня алькоголїзму на розвій товариського, полїтичного і спілкового житя, поступ технїчний і фабричний, на зріст шинків, на соціяльну і господарську нужду, але всї ті причини менше важні і вони самі не викликалиб сього стану алькоголїзму, який бачимо. Не можна однак поминути одного, що в великій мірі пособляє страшному зростови алькоголїзму. Се пануючі звичаї. Звичай частованя алькогольними напитками при кождій нагоді витворивсь з того, що люди узнали алькоголь не тим, чим він є в дійсности. Він повинен бути лише деколи лїчничим средством, а його обернули в конечний напій[1]), якого уживаєсь все чи потрібно чи нї, навіть там, де він є дуже шкідливим. Сей блуд покараний в наслїдках алькоголїзму.

Злий примір має векикий вплив на молодших і на низші верстви суспільности. В людських дїлах примір найбільше потягає, далеко більше, чим слово. Exempla trahunt говорили в давнинї, а Сенека сказав: Longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla. Примір родичів учить дїтий, низші верстви наслїдують висші. „Головною причиною піяньства є наслїдуванє других. Люди пють длятого, що другі пють, а хто привик до питя, не шукає вже причин"[2]). Аристотель в Ars poetica говорить: „Вроджене є людям від дитиньства наслїдувати других. Тим ріжнить ся чоловік від инших сотворінь, що спосібний до наслїдувань других, що через наслїдуванє він вчить ся і в наслїдуваню відчуває приємність."

Рівночасно з бажанєм наслїдуваня дїлає безпосередний вплив на волю чоловіка через примус до питя. Нераз чули ми насьмішки з тих, що не хотїли додержувати товариства в піяньстві. Такі люди наражують ся на найприкрїйші докори, їх називають бабіями, слабосильними, а коли се не помагає, силують до питя. Перед насильством нераз мусять тверезі уступити, бо несовісні і запоморочені людцї спосібні до найгіршого. Піянь-

[1]) Eger: Alkohol, Alkoholismus u. Abstinenz.

[2]) Dr. Bunge: Die Alkoholfrage. Basel 1909. Ст. 26.

ство виступає часто як доказ сили; хто не може випити приписаної скількости алькоголю, уважаєсь за немічного. Дійшло до того, що молодїж величаєсь нині тим, хто більше випє. Не тим величались наші предки. Для них честию були геройські дїла, для теперішної молодїжи піяньство. Се не суть спорадичні случаї, се у нас майже загальне мірило фізичної, по части і моральної вартости чоловіка. Такі погляди впоюєсь в серця молодих людий. Чогож можна сподїватись по такій молодїжи, котра руйнує свої сили не на хосен свойого народа, а для добра тих акционарів, котрі ждуть на нашу загибіль? Чиж може в серцях такої молодежи розбудитись якесь висше чувство, якийсь ідеал? Для піяка нема ідеалу, нема Бога, нема вітчини; він не спосібний піднятись до чогось висшого, бо упав в багно і добровільно, силою своєї свобідної волї, бродить в тім багні, а своїм приміром втягає до него других. Коли така молодїж, то якаж будучність нашого народа. „Не може так дальше бути, коли не хочемо, щоб звироднїлість нашого народа все росла і ширшала". Скажете, що у нас таке не водить ся! Се лож! Хто докладно пізнав житє нашої молодїжи, хто бачив її в більших містах, хто бачив її по селах, сей пізнає, що у нас небезпека велика і що так дальше не може бути.

Тому не опускати нам рук. Не ждати, аж прийде послїдна година, яка змете нас з лиця землї і слїду по нас не стане нїякого. З відвагою борців Христових йдїм в завзятий бій. Боротьба ся для нас, се боротьба о висші интереси, се боротьба о наше істнованє. „Що буде з неділею, що буде з молодих людий, що з родиною, що з християнським самовідреченєм, що зі всїм практичним християнїзмом, коли нарід що раз більше буде топитись в алькоголїзмі" — питає епископ Ст. Гальлєн, Еґґер Щоб ратувати християнство, мусимо почати боротьбу, а Бог буде з нами. Він жеж сотворив людий, яких можна уздоровити — говорить ся в книзї Премудрости. Він дав людям розум і любов правди влив в їх серця. Люди люблять правду і горнуть ся до неї. Чому отже не висказати всеї правди, чому не поучити нам сих найменших братів наших о шкідливости алькоголю? Се перше услівє в боротьбі з алькоголем. Се певне оруже, ним розібємо сї мури, якими окружив себе алькоголїзм, розвіємо сю темноту, яка нині царює, як раннїшне сонце розганяє пітьму ночи. „Розумний чоловік є лїпший від сильного" — говорить автор Премудрости. Розумний вождь поборе далеко сильнїйшого ворога, коли зі знанєм, пожертвованєм і відвагою піде проти нього. Сеї мудрости що до алькоголю треба самим учитись і других її навчати.

Як бачили ми алькоголїзм се моральне зло, яке зависиме від свобідної нашої волї, тому в боротьбі з ним треба викресати таку силу волї проти уживаня алькоголю, щоб вона могла опертись всїм тим принадам, про які ми щойно згадували. Ми можемо допровадити до такої сили волї, коли вже в умах

дїтий вщіпимо правдивий погляд на убиваючу силу алькоголю, коли зможемо се, що дїти не матимуть жадного нахилу до його уживаня, противно почують до нього відразу. Се у молодежи тим лекше, бо не знає она тих змислових похотий, які відзивають ся у старших і які алькоголь має заспокоїти. Поучити дитину і охоронити її перед наслїдками нинїшного алькоголїзму, — передовсїм, коли виключить ся алькогольні напитки з дїточої поживи — можна о много певнїйше, нїж старого чоловіка через таке саме поучене привести до уміркованости або цїлковитої повздержности. „Ворога треба здержувати на границї. Бо коли він передресь через мури, не прийме жадних условій, які диктовати муть ті, якими він заволодїв“ — говорить Сенека. А св. Єронім каже: „Трудно викорінити се, що набули ми в перших лїтах. Хтож може червоній як пурпура воли вернути її первісну краску? Нове начинє довго задержує запах материї, якою пересякло зразу“. Не даймо вкрастись алькоголїзмови до розуму і сердець молодїжи!

Щоб се осягнути, мусимо нищити ті дороги, якими йде алькоголїзм, еще перед — найпізнїйше в часї, коли він вкрадаєсь до орґанїзму чоловіка. „Похоти треба поборювати, коли розбуджують ся в нас, бо лекше є устеречись від них, нїж побороти їх. Вони розростуть ся до такого високого степеня, о якім ми і не думали і сопровадять нас до зовсїм небажаної цїли. Бачимо се на піяках, котрі нїколи себе за піяків не мають і тонуть в піяньстві все глибше і глибше. Тому протиалькогольне вихованє молодїжи, оперте на основних научних засадах є першим і одиноким средством охорони перед язвою алькоголїзму. Стверджено се досьвідами, що всяка праця, яку почали від старших, не довела до цїли, противно — лихо еще збільшалось. Яскравий примір сього дає нам Ґренляндия, де протягом 1835—41 рр. минулого столїтя, під впливом незвичайно палких, переконуючих проповідий моральних о. Матева консумция горівки спала з 91 на 30 міліонів лїтрів, а число злочинів з 12000 в 1837 р. спало на 733 в 1841 р. Та десять лїт пізнїйше, коли не стало сього апостола тверезости, піднеслось піяньство, і число злочинів дійшло до 14000. Причиною сього було незнанє фізиольоґічно-патольоґічного дїланя алькоголю. Се незнанє знищило всяку працю ідеального і повного посвяти чоловіка, воно нищить працю може навіть тисячів наших душпастирів, котрі старають ся побороти піяньство лише яко моральне зло. — Тут знова позволю собі навести слова еп. Еґґера, сього знатока алькогольного питаня. Говорить він так: Певно будуть вимагати від мене, щоб я яко епископ, з заповідями Божими в руках говорив про алькоголь і виказував його шкідливість зі становища релїґійно-морального; тимчасом я приходжу з виводами, які виняті з історії природи і медицини. Чом-жеж так? Довгі лїта занимавсь я питанєм алькоголїзму, як релїґійно моральним, виступав словом і дїлом проти нього зі взглядів мо-

ральних і днесь виступаю та поборюю його. Та всї мої проповіди і напімненя нїчого не помогли і я прийшов до переконаня, що передовсїм треба поучати нарід о шкідливости алькоголю для органїзму чоловіка. Ті шкоди можна бачити і тому легше устеречись перед ними". Що сей погляд зовсїм правдивий, вказують на се краї скандинавскі і північна Америка, де протиалькогольні товариства ширять правдиве знанє фармакольогічно-патольогічного дїланя алькоголю. Праця ся лишає тревалі наслїдки. Нинї в північній Америцї сїм мілїонів абстинентів, а скандинавскі народи запроторили алькоголь на аптикарські полиці.

Дехто думає, що найлекше булоби стеречись перед алькоголїзмом через державні і полїцийні закони. Але щож можна зробити законами, коли нема почутя обовязку, коли виступають тут дві страшні похоти, именно жадоба зиску і жажда уживаня. Не бракує в жадній державі законів, якіб не виступали проти алькоголїзму зглядно піяньства, навіть у нас — де, як декотрі противники алькоголю говорять — всї закони уложені на користь тих, що користають з алькоголїзму, суть закони, які осуджують піяньство і карають його, але се не доводить до нїчого. Не поможуть закони, не поможуть кари, не поможе нїчого, коли буде виховуватись молодїж в такій несьвідомости, як до сього часу. Від молодїжи, від грядучих поколїнь, не теперішних, ждемо зміни відносин. Так говорили в старинї Плятон і Аристотель, такий погляд висказує Лейбнїц словами: „Коли поправимо спосіб вихованя, направить ся людий". Всї отже ті, що виховують молодїж, повинні дбати про се, щоб она, коли вийде з під їх опіки, не пристала до зґанґренованих алькоголем частий суспільности, а йшла дорогою тверезости до кращої будучности.

Направити звичаї можна тодї, коли зачнесь поправу від молодїжи, бо ворога тодї найлекше побороти, коли пукає доперва до дверий, але не тодї, коли ввійшов вже до хати. Пукає і пробує дістатись наш ворог до сердець молодїжи, яку віддаємо під опіку школї. Отже передовсїм школа є покликаною дотого, щоб поучити молодїж о алькоголю і його шкідливім дїланю. Школа народна, видїлова чи середна, що має обовязок виховувати дїтий, має дати їм правдиве знанє, якеб повело молодїж в житю, мусить приняти сей обовязок. Хосен з такої науки буде великий, бо уми дїтий суть податливійші, чим уми старших, дїти радо принимають і горнуть ся до нових реформаторських ідей, а ті погляди, яких наберуть ся в школї, довго задержать і все згадуватимуть тих, що дбали про правдиве їх добро. „Молодець все йде тою самою дорогою, навіть, коли старієсь, не зійде з неї" — а Гумбольд говорить: „Що хочемо ввести в житє, мусимо вперед ввести в школї". Коли отже нинї підносять ся голоси, щоб на кождім поли починати працю від молодїжи, бо лише тодї станемо поруч инших, европейських ви-

соко-культурних народів[1]), то передовсїм повинні ми втягнути молодїж до боротьби з алькоголем і то можливо як найскорше, отже в школї. Бо деж, як не в школї, можемо вигіднїйше вести сю боротьбу? Чиж маємо де більше нагоди до сповненя сеї високої цїли? Школа є тим місцем, де спокійно, авторитетно, без перешкод можемо голосити сю науку, яка причинить ся до материяльного і морального подвигненя народу. В взірцевих школах, які основуєсь в західній Европі, наука о алькоголю занимає не послїдне місце. Д р Лїц в своїй школї, яку Форель назвав взірцевою, опертою на основах рациональної педагогії, як головне правило завів абстиненцию. Се школа учителя, який зірвав з Христовою наукою, а ввів обовязкову повздержність для своїх учеників. Чомжеж ми, що маємо бути добрими воїнами Христа Спасителя, не вводимо науки о алькоголю і повздержности по наших школах? На нас лежить еще і национальний обовязок. Нїхто за нас не зробить того, що хосенне для народа. Учительство у нас в більшій части вороже нам, про правдиву осьвіту нашого народа не дбає, сповняє лише свій обовязок, тому про алькоголь може і не згадає. Отже ми, що можемо впливати на молодїж, промовляти до неї і учити її безпосередно, мусимо виповнити сей подвійний обовязок.

Спитає може дехто, чи школа може і чи має право вводити науку о алькоголю? Чи вона може брати дїяльну участь в боротьбі з ним? Не тільки може, але мусить і сього домагають ся всї педагоги, всї люди, що дивлять ся не лише на се, чи праця їх приносить хосен їм самим, але передовсїм на се, чи їх праця хосенна для народа. Введеня до школи науки о алькоголю домагають ся всї суспільні реформатори, учені і инші... Бо чогож має школа навчити? „Того, чого ті дїти, які ходять до школи, будуть потребувати, коли стануть мужами". Так відповів Аристит, ученик Сократа, на висше поставлене питанє. А чогож більше будуть потребувати сї дїти, як не сили, щоб опертись тому лихови, яке буде старатись знищити їх фізично і морально? Тому не мають рациї ті, що говорять о перетяженю працею школи, колиб ввелось еще науку о алькоголїзмі, та що на тім тратилиб инші предмети. А кількож в школї учить ся такого, що чоловікови в житю зовсїм не придасть ся, що не причиняєсь, анї до піднесеня морального уровеня учеників, анї не виробляє духовних сил. І на щож здалось приміром вичислюване найріжнїйших костий в тїлї чоловіка, коли не скажесь, що причиняєсь до розвою организму, що сей розвій піддержує, а що його нищить або спиняє? Нащо здалась наука історії народів, коли не скажесь, чом тепер народи гинуть, на очах пропадають? Vitae non scholae discimus. Учимось, щоб вміти жити, в житю раду собі дати, не загинути.

[1]) Письмо з Просьвіти 1913. Ч. 3.

Обовязком школи є брати участь в боротьбі з алькоголем ще і длятого, що уживанє його шкодить умовому розвоєви дїтий і працю в школї робить трудною. Дослїдники виказали, що дїти, яких родичі суть пияками, в більшости тупоумні, хорують на епілєпсию, істерию і инші нервові недуги, а дїти, які стало уживають алькоголю — таких передовсїм по містах майже половина всїх, що ходять до школи — суть неспосібні до жадної умової праці. Коли отже алькоголь спиняє працю в школї або зовсїм її ударемнює, обовязком школи є боротись з тим ворогом. До того школа має дбати про се, щоб дати народови духово розвинених, сильних людий, а чи сповнить вона свій национальний обовязок, коли не виступить проти тих чинників, які вбивають духові і фізичні сили її вихованків.

Все учительство добре знає, що дїти, які ходять до школи, уживають алькогольних напитків. Виступити проти сього мусить воно рішучо, бо мусить охоронити молодїж перед алькоголем. В боротьбі з алькоголем удержують ся дві засади. Одна домагаєсь уміренности в уживаню алькоголю, друга цїлковитої повздержности. Школа не може станути по сторонї перших. Для неї є лише одна дорога — именно цїлковитої повздержности. До осягненя сеї цїли мусить стреміти кождий педагог, а вже катихити передовсїм, бо на них вложений обовязок провадити дїтий до спасеня. Тій цїли стоїть на перешкоді алькоголь, котрий є жерелом всякого гріха і після слів св. Письма пяницям годї дістатись до неба. Чиж не на катихитів спаде відвічальність за ті дїти, які вийшли зі школи не підготовані до житя, які не набрались ненависти до злого, які не пізнали того ворога, з яким на кождім кроцї стрінуть ся і мусять з ним боротись.

Обовязок сей може виконувати школа через систематичну науку о алькоголїзмі, яку ввели вже Сполучені Держави Америки. Инші культурнїйші держави вводять сю науку до своїх шкіл та у нас єще далеко до того. Ми мусимо вдоволитись тим, що можемо принагідно ширити здоровий погляд на алькоголїзм. Тому треба нам використати кожду нагоду і поучувати дїтий о шкідливости алькоголю, виказувати се на примірах з істориї біблїйної і так з'єднувати дїтий до повздержности. А нагоди до сього дуже богато. От хочби при науцї десяти заповідий Божих. При обговорюваню кождої з тих заповідий можна згадати про пияньство. Нїхто лекше від пияка не переступить тих заповідий, які заховувати приказав Господь Бог і дав чоловікови совість, котраби остерігала чоловіка перед непослухом Бога. У пияка нема совісти, він втопив її в алькоголи на все, для нього нема Бога, ні чужої власности, ні моральности, ні дня суботного, ні нїчого, що добре, що згідне з Божою волею. Так само при науцї о грісї належить згадати, що найскорше допускають ся тяжких гріхів ті, що впивають ся. Щоб доказати се, навести приміри з житя. Вказати на се, що богато злочинів допускають ся люди тодї, коли мають

більше нагоди до пияньства, отже на жаль в сьвяточні днї, бо не мають роботи і використовують час на забави, при яких не обійдесь без алькоголю При науцї бібліїнної істориї використати такі події, як Ноє, Гедеон, Олоферн, Валтасар, притчу о блудкім синї, богачи і Лазарю, подати добрі приміри повздержности Самуіла, Даниїла і його трех товаришів, Івана Крестителя, Пр. Дїви Марії і прочі.

При науцї релїгії старатись передовсїм о се, щоб скріпити волю, викресати сильні характери, научити дїтий відмовляти собі всього, що не конечне. Досьвід учить, що навіть там, де є знанє шкідливости алькоголю, бракує сильної волї, якаб оперлась тим звичаям, які панують. Найсильнійші характери будують ся на релїгійнім ґрунтї, на правдивій Божій боязни. Як далеко відбігли ми від перших християнських педагогів, коли не можемо відвернути своїх вірних від уживаня алькоголю і сьвітових розкоший, а сї часто непросьвічені учителї вміли допровадити тисячі до мученичої смерти. Вони знали, як розбудити сильну віру і на сїй вірі будували кріпкі, непохитні характери, а передовсїм самі ставали в перших рядах мучеників, коли сього вимагало добро загальне, Христова віра. Ми в нинїшній боротьбі стаємо позаду, відсуваємось на бік і тому не вірять нам люди, навіть сї маленькі невинні дїти: „Люди загально більше вірять очам нїж ухам“ і се треба тямити. Щоб скріпити наші докази при науцї релїгії, треба навести цитати зі св. Письма, де осуджуєсь пияньство, вино чи горячі напитки в загалї. Таке поступованє в школї причинить ся певно до зросту повздержности серед молодїжи, а тим самим серед нашого народа.

Вкінци обовязком нашого катехита є заступити бодай в части протиалькогольну лїтературу, якої у нас майже зовсїм нема. У инших народів навіть найблизших наших сусїдів протиальокогольна лїтература дуже богата. Західні народи старають ся браки в шкільництві заступити популярними видавництвами; у нас на жаль волїють люди в популярних часописях тратити час на особисті свари, але хосенного для народа дають дуже мало.

Не може також катихит поминути і сього, щоб не заохотити молодїж до розривок і забав, хосенних, получених з розмовами на висші, гарнїйші, ідеальні теми, а не такі, про які звичайно балакаєсь при чарцї. Пусті балачки негідні чоловіка, що сотворений на образ і подобу Божу. Чоловік повинен своєю душею, тимсамим цїлим своїм єством звертатись до свойого Сотворителя, підносити з сього земського раю, відвертатись з відразою від всього, що поганить на сьвітї красу. Серед буйної природи тверезий чоловік, якого душа криє високі, гуманні ідеали, може знайти щастє, коли з вірою і надїєю буде глядїти в далеку, остаточну свою цїль. В штуцї і лїтературі нехай молодїж шукає роскоші, а найде її, заспокоїть свої душевні бажаня лїпше і гарнїйше, чим тїлесні

алькоголем[1]). Такі кличі кидаєсь у инших народів і вони певно приймають ся, бо за ними стоїть повага тисячок високо-просьвічених людий, котрі цїлу суспільність взивають до боротьби з алькоголем, ширять відозви[2]) між найширшими верствами народу і тим будують собі красшу будучність.

Само собою зрозуміле, що поученє в школї о шкідливости алькоголю не вистарчає, щоб цїлковито знищити алькоголїзм. На що здалась наука, коли дитина вийде зі школи і стрінесь з чимсь зовсїм противним. Мимохіть в її поглядах зродить ся сумнїв, недовірє, а наслїдком сього буде, що дитина піде за приміром других. І хтож піддержить її переконаня, хто додасть сили остоятись проти житєвих филь? Сю прислугу виконують товариства. В боротьбі проти алькоголю найлїпшою збруєю є сильна і тревала орґанїзация тих, котрі терплять через алькоголь[3]). Помічною в сїй боротьбі є орґанїзация тих, що бажають виломитись з під власти алькоголїзму. За границею повстало таких товариств незвичайно богато, така орґанїзация повстала і у нас. В орґанїзациї члени спомагають себе взаїмно, піддержують одні у других сю силу волї, яка опадає і цїлковито марнїє, коли чоловік стоїть сам, зізольований. Орґанїзация, се одинокий спосіб, як говорить Erґer,[4]) щоб охоронити молодїж від потоненя в величезнім морі алькоголїзму і виратувати з нього тих, що мають охоту ратуватись.

Пізнали се практичні Нїмці і оснували товариство виключно для молодїжи. Сї товариства мають на цїли охоронити молодїж від алькогольних напитків, передовсїм через скріпленє дїточих характерів і вправу до того, щоб могли остоятись проти всїх тих приман, які підсувають теперішні звичаї. Сю велику задачу взяло на себе товариство: Katholischer Mässigkeitsbund Deutschlands.

Побачило товариство, що не дійде до своєї цїли через дидактичне поученє, лише далеко скорше через апель до дїточого чутя, через втягненє до сього дїла внутрішних сил дїточої індивідуальности. Піднесли клич взиваючий до нового з Божої волї хрестоносного походу дїтий проти страшного ворога, котрий в сотки тисяч родин спроваджує неописану нужду і тимсамим нищить щастє мілїонів дїточок.

Незабаром по основаню католицького абстиненцького товариства, повстали перші абстинентські товариства дїтий. 1906 р. ввійшло в житє перше таке товариство. Перед престолом Всевишнього, в малій сїльській церковцї, на найдальшій західній граници нїмецької держави, в селї Вінтерсдорф — невелике чи-

---

[1]) Dr. Zofia Golińska: Alkoholizm i społeczeństwo. Warszawa 1902. стор. 86.

[2]) Alkohol nasz wróg. Warszawa 1905.

[3]) Bunge: Zatrucie alkoholem i zwyrodnienie.

[4]) Egger: Klerus u. Alkoholfrage ст. 14.

сло шкільних дітий зложило приречене, що з любови до Бога і своїх ближних не будуть уживати алькогольних напитків до певного точно означеного року житя. Товариство, в яке злучились сї дїти, названо „Тов. Ангела Хоронителя". Свою дїяльність розвинуло се товариство лише в школї.

Розвиваєсь воно незвичайно скоро. Вже в маю 1910 р. було 20.283 членів, 1911 р. 36.427. До нинї се число потроїлось. Як товариство розрослось, вказують на се слїдуючі числа: Центральна аґенция товариства в Трір (Leutesdorf a. Rhein) видала 194 000 малих образків, 86.000 більших, які служать за членські грамоти, карт заяв приступленя в члени товариства 100.000, аґітацийних листків — Bei der Tante 133.000. Орґан товариства Frisch vom Quell виходить в подвійнім накладї (для молодших і старших) в 95.000 примірників. Калєндар в 30.000 примірників розійшовсь єще перед Різдвом. Коли 1912 р. Katholischer Mässigkeitsbund перемінено в „Протиалькогольний Союз для католицької Нїмеччини", до товариства Ангела Хоронителя прилучилось Johannesbund з окремим орґаном Frührot. Се товариство призначене для старшої молодїжи.

Щож спричинило такий незвичайний і скорий зріст товариства Ангела Хоронителя?

Товариство се основуєсь на трох головних засадах і в трох напрямах працює: 1) Воно в найлекший спосіб хоронить дїтий перед алькогольними напитками. Кождий, хто мав до дїла зі школою, знає дуже добре, як мало помагають навіть найострійші заборони і як часто йдуть на марно найкрасші і найвзнеслійші науки. В товаристві Ангела Хоронителя ученє се виступас як щось зовсїм конкретного, живого, а тим є примір тисячів дїтий, які здержують ся від алькогольних напитків. В товариськім органї викладаєсь в приступній для дїтий формі наука о алькоголїзмі. До того величезний вплив на дїтий має се, коли з проповідальниці частїйше чужий сьвященик проповідає о повздержности і заохочує дїтий, щоб йшли слїдами инших дїтий. І цїкаве, що передовсїм дїти, яких родичі піяками, все перші вписують ся в члени товариства.

Як інтересують ся дїти алькогольним питанєм, як його розуміють, вказують на се письма сих маленьких піонєрів абстиненциї. Письма сї надсилали малі дїти на зазив управи товариства 1911 р. Члени мали відповісти на питанє: Що думаєш о алькоголї? Прислано 1470 листів, декотрі незвичайно гарні. Проблискує в них правдиво дїточа завзятість і невинність, простота і щирість. В тих листах містить ся правдива апольоґія товариства Ангела Хоронителя. Подивляти можна, як велике і глубоке розуминє у дїтий сього тяжкого питаня, як глубоко в їх серцях вросла ідея товариства Ангела Хоронителя. Цїлу книгу можнаб списати про алькоголїзм з тих дїточих листів.

Еще більше значінє товариства Ангела Хоронителя лежить в тім, в чім теперішний спосіб вихованя блудить, коли розви-

ває і плекає лише розум. Не тілько розум, але і волю треба плекати. Нинїшна педагогія є в тім зглядї односторонною, тому всї новійші педагоги не без рациї підносять клич: зверніть ся до волї чоловіка, плекайте сильні характери.

Та в тім зглядї блудять вже родичі. Вони розпещують і рознїжнюють свої дїти, приучують до примх, до уживаня поправ і напитків, які переходять їх вік! Чи не обурюєтесь ви, коли бачите малі дїти, штивні мов ляльочки, в товаристві своїх мамів, що виставляють мов на показ свої дїточки. Мусите кликати за др. Гавом: „Страшні ви родичі, коли пускаєте свої дїти в сьвіт не приготованими до житя. Навчіть дїтий одного — відмовляти собі всього, що не конечне, відмовляти з переконаня“[1]). Коли сього навчите своїх дїтий, вони нїколи не піддадуть ся впливови алькоголїзму, хочаб він примилювавсь до них окрилений авреолею геройства. Такі дїти подужають житєві филї і перепливуть се бурливе житейське море спокійно, без натуги. Товариство Ангела Хоронителя поставило собі за цїль будувати такі сильні характери, плекати сильну волю до того, щоб могли сї дїти, що суть членами сього товариства, викресати рішучі постанови, їх оказувати на зверх, одним словом, товариство стараєсь всї молодечі сили втягнути до сього високо етичного дїла.

Се власне ся друга метода, яка піддержує товариство. Дїти самі повинні збудити в собі рішучу постанову не уживати алькогольних напитків і то на підставі внутрішнього переконаня. Для дїтий не може бути жадних законів, бо красше всїх законів дїлає внутрішне переконанє, їх завзятє і сьвідомість, що суть членами товариства, до якого належать тисячі инших.

Ся сила волї, можна сказати впертість дїтий, гідна подиву. Тисячі видержали пробу, мимо дуже тяжких покус не зломили приреченя. Дуже гарний примір подає провідник одного такого товариства: Бідна десятилїтна дитина, яку мати післала до гостинниці по батька, відкинула 10 марковий банкнот, який жертвували їй за се, коли випє шклянку пива. Такі приміри не суть рідкі.

Третий чинник, який причинивсь до незвичайного зросту товариства Ангела Хоронителя се та обставина, що товариство має величезний вплив на суспільність. Дїти стають апостолами. Вони невинні, чисті мов слеза, щирі та любячі суть найлїпшими піонєрами гарних ідей, вони находять дорогу до всїх домів, єще частїйше трафляють до людських сердець. Після переконаня деяких великих людий нема иншого средства, щоб усунути алькоголїзм, се суспільне лихо, як через введенє товариства Ангела Хоронителя. Пригадайте собі допись в „Дїлї“ нашого найповажнїйшого посла Др. Евгена Олесницкого о способі збираня фондів на народні цїли. Чи не радив він,

[1]) Der Morgen. März 1913 p.

щоб в кождім домі найшлась пушка „Рідної Школи", з якою маленька дитина має витати кождого гостя? І як часто стрічались ви з тим в житю?! Та чи хоть один чоловік відтрутив від себе сю дитинку, чи проганяв її такими словами, які не раз почули наші курсори? Певно, що ні! Бо кождий сам стає щирим як дитина, коли бачить перед собою маленьку дїточу ручку. Коли ідею повздержности понесуть дїти, вона дістанесь в найдальші закутки нашої країни, вона дістанесь в найтвердші людські серця.

Може бути зрозумілим, чому товариство Ангела Хоронителя в такім короткім часї дійшло до такого розвитку. Розумієсь, що ріжні люди в найгірший спосіб виступали проти сього товариства і еще днесь виступають. Та не змогли вони звалити організації, яка збудована на твердих підвалинах і яка стараєсь удержати найтіснійшу звязь з родинним домом і школою. По зрілій розвазї приписано еще для товариства Ангела Хоронителя слїдуючі правила.

1. Членами товариства Ангела Хоронителя можуть бути всї дїти до 14 року житя, які в часї своєї шкільної науки не будуть уживати горячих напитків і відмовлятимуть щоденно приписану молитву. Обіт, який складають, не обовязує під тяжким гріхом.

2) Товариство Ангела Хоронителя не є товариством в юридичнім понятю; не має жадного Видїлу, який вибирали би члени, не платить ся також жадних вкладок до товариства.

3) Дїтий принимаєсь лише за попередним письменним позволенєм родичів. Ся засада дуже практична, бо втягаєсь родичів до співдїланя; обовязуєсь їх до сього, щоб не давали дїтям алькогольних напитків.

4) Кожда дитина, котра хотїлаби вступити до товариства, одержує образець. На образци є коротка слїдуюча молитва: О Господи, Боже мій, щоб оказати Тобі свою любов і надоложити Тобі за зневагу Твойого св. Імени, щоб заслужити собі на спасенє душі, присягаю, що нині не буду пити ні горівки, ні вина, пива, ні инших горячих напитків. Сю повздержність жертвую Тобі і лучу сю малу мою жертву з нескінченою жертвою Твойого Сина Ісуса Христа, котрий що дня жертвуєсь Тобі на престолї. Амінь. (До сеї молитовки долучений 300 дневний відпуст). Сю молитовку мають члени відмовляти щоденно.

5) Дійсним членом товариства може стати той, хто відбуде двомісячну пробу.

6) Принятє в члени має відбуватись як найторжественнїйше. Може мати місце в церкві або поза нею.

7) При принятю в члени одержують дїти більший образець, на котрім є форма обіту, яку дїти виповнюють. Образець сей заступає членську грамоту.

8) Конечні кошта на друки, образці покриваєсь в сей спосіб, що дїти при принятю в члени складають 10 ф, або більшу добровільну жертву на цїли товариства.

9) Що місяця одержують члени ілюстровану часопись Frisch vom Quell.

10) Треба старатись, щоб житє в товаристві піддержувати через сходини, спільні прогульки, уладжуванєм сьвяточних зборів получених зі сьпівами, деклямациями і пр.

11) Введено також товариські відзнаки — розумієсь не обовязкові, але бажаним є, щоб кождий член носив відзнаку, бо се причиняєсь до розширеня ідеї повздержности.

12) Ті члени, які хотїлиб по 14 році житя заховувати повздержність, вписують ся до товариства Johannesbund.

І можуть повеличатись Нїмці, що їх праця не змарнувалась. Хоч коротка вона була та незвичайно плідна. Видко подобалась Богу, коли Він благословить її. Не диво, бо з Богом зачинали її і з Богом ведуть. Збори відбувають ся найчастїйше в церкві, раз в році всї члени приступають спільно до св. Причастия, того самого дня голосить ся проповідь до всїх дїтий на тему шкідливости алькоголю і вказуєсь на примір тих, котрі для Христа вже зробили жертву і вирекліс сього трійливого напитку. Вибирають на сї торжества день св. Йоана Хрестителя, Архистратига Михаїла, Різдва Христового або день, коли кінчить ся наука.

Дуже часто сходять ся члени на спільну науку, яка відбуває ся в часї шкільної науки, або в окремо визначених годинах. Як кожде товариство, так і се стараєсь зібрати своїх членів в одну моральну цїлість під одним стягом. Тякий стяг мас вже не одна молода громада. І стають маленькі дїти одушевлені під своїм прапором, на котрім пишаєсь образ Ангела Хоронителя, що окрилює будучу надїю народа, береже її і обороняє перед найтяжшим ворогом.

Велику користь товариства Ангела Хоронителя пізнали верховні церковні начальники і вони стали завзятими пропагаторами ідеї, які воно голосить. Епископ Роттенбургу Кепплєр видав недавно, як великодний дарунок книжочку п. з. „Більше радости“. На початку сеї книжочки, в якій називає алькоголь найбільшим розбійником нашого віку, оправдуєсь, чому може говорити про радість в нинїшних так тяжких часах. Говорить він так: „Здаєсь менї, що бачу тисячі дїточих лиць і ясні та темні дїточі очи звернені до мене, що немов благають переляканo тими слезами, які котять ся по їх личку: „Дай нам радости; ми зовсїм не знаємо її!“ За тими любими, невинними дїточими лицями бачу инші лиця — страшні, зівялі, блїді і без житя, а їх понурий, здеревілий погляд говорить: „Не кажи про се, нема жадної!“ Та вас причарують румяні, гарні, сьвіжі і тверезі лиця, котрі звернуть на вас повні надії очи, що не-

мов кличуть: Так, говори о радости, скажи нам, що маємо робити, щоб в тих тяжких часах вратувати її для себе і для других“[1]).

Чи не знаєте ви, що серед нас жиють тисячі таких дїточок, котрих батьки піяками? Якеж велике море дїточого болю розлялось за тим числом! Чи не розказували вам в школї дїти зі слезами в очах, що батько вертає нераз пяний до дому, все розбиває, а їх побиває, хоч нїчим не провинились. Якеж терпінє малювалось на їх збіднїлих, часто не митих лицях? Які бідні сї дїти, що вже на весні свойого житя не зазнають втїхи! Вони молять нас: Дайте нам ви радости, бо ми не знаємо її, бодай надїєю потїште нас!

Пливуть лїта за лїтами, минають роки, які не приносять нам нїчого незвичайного, не нагадують жадних важнїйших історичних подій. Не можна дивуватись, що в таких роках ми не дуже докладно приглядаємось свойому житю, не здобуваємось на рішучійший крок вперед, не дбаємо о се, щоб викорінити се лихо, яке вросло в наш национальний організм. Та проминув ювилейний рік для цїлої Церкви, а для нас подвійно ювилейний. Проминув майже безслїдно. Можна сумнїватись, чи сьогорічні ювилейні обходи лишили тревалий слїд в памяти тих, що брали в них участь. Певно можна сказати, що половина нашого галицького населеня не знала нїчого о тих обходах, а може знайшлись і такі, що віднеслись до них ворожо. А вжеж для добра тих нещасних, що терплять нужду через алькоголь, проминув сей рік зовсїм безслїдно, єще і збільшив частими повенями сю нужду, яка у нас панує. Ми нїчим не причинились до сього, щоб в тім ювілейнім роцї подати радости дїточкам бодай надїєю на красшу будучність.

Стоїмо знова перед Великим роком, в якім цїлий наш нарід сьвяткувати буде уродини Генія — незабутного Тараса. Пригадаймо собі його могучі слова і передаваймо одні другим великий заповіт, яким взивав нас: „Обнїмітеж брати мої найменшого брата“, Обнїмітеж, брати мої, сих найменших братів, яких учите житя, обнїміте — нехай Батько усьміхне ся, нехай в сей ювилейний рік зрадуєсь його невмируччий дух живим дарунком, який ми піднесемо йому. В сїм роцї покладїм основи під велике товариство дїтий, в якім набиралибись гарту волї і ненависти до страшного ворога — алькоголю. Вже в сїм роцї повинні повстати перші товариства Ангела Хоронителя, в яких хоронилабись молодїж перед лихом, що володїє сьвітом, а здобувала високі ідеали любови Бога і ближного, якою переповнене було серце Тараса. Се — сподїюсь — буде найгіднїйший дарунок від нас тому, котрий цїле житє ждав на свободу свойого народа і діждатись не міг, коли пічнемо освободжуватись з тої неволї, в яку впали ми добровільно, яка страшнїйшою всякої

[1]) Dir. Haw: Schutzengelbund 1913.

иншої. Жаден ворог лютий „не скує душі живої і слова живого“, а алькоголь вміє дібратись до людської душі, скує її і обезсилить. Киньмо ті звичаї, які належать до пересудів неуцтва та варварської дикости[1]). Почнім з тим роком нову добу в історії нашого народа, добу відродженя, добу свобідну від алькоголіізму, бо ся, яку переживаємо, перейде в історию з пятном алькоголю. Такий наш народний обовязок в сім році.

Підім дальше в завзятий бій за Христову справу, бо душі, які маємо ратувати, суть власностию Христа. Він в сій боротьбі буде з нами, Він піддержить нас, коли будемо упадати перед затіями ворога, бо ворог сей сильний, а ми за слабі, щоб самі могли його побороти. Щоб не тратили ми надії, а сьміло йшли до борби, пригадаймо собі слова св. Письма: „Він вибрав слабих з сього сьвіта, щоб повстидати сильних“; „Той хто є в вас, сильнійший від того, що є в сьвіті“; вкінци єще і сї слова: „Мзда ваша многа на небесїх“.

В Яворові дня 5 сїчня 1914 р.

---

[1]) Форель: Про алького ь.

о. Г.

Справа принятя Григорянського календаря*).

Чимало в XX. столїтю є річий, які повинні знаходитись лиш в архівах, або належати до споминів Однак завдяки упертости і браку доброї волї у людий царствують вони ще і нинї, щоб бути живими свідками того, як то тяжко склонити чоловіка до принятя очевидної правди. — Маю тут на думцї наш церковний календар, який не знати „cui bono“ царствує між нами як за часів Юлія Цезара Держатись нинї юлїянського календаря значить то саме, що неузнавати нїякого наукового здобутку, легковажити собі очевидну правду, та не йти з поступом науки. Мимоволї приходить чоловікови на думку 16. столїтє, коли то новий григориянський календар називано на Руси чортівським винаходом та штучкою антихриста, себто папи. Справдї, треба дуже дивуватись, що наша суспільність не знає або не хоче знати великої ваги і користи в принятю нового календара.

Сам простий розум говорить нам, що старий юлїянський календар потреба залишити, бо він не є точний — і є чистим анахронїзмом. Наколи ми так дальше будемо придержуватись сього анахронїзму, то наше Різдво випаде на весну а Великдень в грудни. Сьмішне тай годї. Вже тепер сварять ся між собою прості люди над тим, чий Христос старший, чиї сьвята правдиві, а се все походить з ріжниці календарів. Всюди голосимо, що наша віра є католицька, а тим часом гейби на перекір нашому говореню сьвяткуємо католицькі сьвята не в тім часї, коли їх сьвяткує цїлий католицький сьвіт.

А до того згадаймо і за се, що через наш календар ми не лиш виставляємо собі сьвідоцтво нерозуму перед культурним сьвітом — та виглядаємо перед католицьким сьвітом якимись половичними католиками, але через наш календар ми тратимо що року тисячі одиниць з нашого обряду. Не буду згадувати про ті насильства, яких допускають ся наші противники, щоби лиш златинїзувати нащ нарід, а тим самим спольонїзувати, але годї замовчати і не добачувати сього, що як раз через наш календар ми неначе змушуємо тисячі наших слуг, робітників, ріжних приватних і рядових функционарів поволи відзвичаювати ся від нашого обряду і народу. Годї вимагати від хлїбодавця, щоби він позволив свому слузї сьвяткувати подвійні

*) З думкьми о. дописця Редакция не зовсїм годить ся.

сьвята А знова слуга, робітник не може задля того покинути службу, бо нині тяжко найти лиш у свого зарібок на хліб.

Тому такий нещасливець годить ся на все, що ему каже його пан, а се тим лекше, що віра у нас а у Поляків є тота сама. З того й користають хліботавці Поляки і тим „to wszystko jedno“ збільшають число Поляків. Най ніхто не манить себе тим, що як наш нарід на стілько осьвідомить ся, що поняте віри та обряду не буде утотожнювати з понятем национальности, то тоді перехід на латинство чи на иньшу віру не принесе нам ущербку в национальности. Таке розумованє є лиш фіх ідеєю, бо віра і обряд а передовсїм наш питомий руський обряд буде все нестертим знаменем і нашої руськости. — З тим мусить числити ся кождий з нас, хто хоче справдї бути щирим Українцем.

Наколиб цїлий Український нарід був повернув в р. 1596. до католицької Церкви, заховуючи свій питомий обряд, то ми булиб о много наперед поступили. Нині булиб ми не потребували боротись о признанє нас за окремий нарід — та не потребували боятись, що нас златинїзують — recte спольонїзують. Наші міста булиб чисто українськими а наші вельможі булиб остали при нас. — По правдї сказати, що Поляки раді з того, що ми не принимаємо григорянського календара до церковного ужитку, бо се ще одинокий середник до польонїзациї нашого народу по містах, та мішаних колицях. Поляки булиб радїйші, наколиб наш нарід був цїлий схизматицький, бо тоді моглиб єще більше і лекше навертати його на польський „katolicyzm“. Вони добре о тім знають, що в нинїшних часах „унїя“ се підойма нашого народу під национальним зглядом, та що минули ті часи, де вони при помочи унії мріли нас винародовити. — Велику правду сказав Д-р. Щурат, що гр. кат. віра є рівночасно одиноким і найбільшим знаменем української нациї в Галичинї, бо обряд лат. утотожнюєсь у нас з народностию польською, а православє з народом московським.

Найбільше відчуваєсь ріжницю нерівного численя по містах, мішаних селах, на пограничах польсько-руських, та в мішаних супружествах. Чиж приємно дивитись на се, як в наше сьвято кипить праця, як наші слуги, робітники, урядники мусять йти до своїх занять? Чи приємно прислухуватись пекольним сваркам між мішаним супружеством, що одно з них хоче сьвяткувати своє сьвято, що їх дїти задля сього ненавидять ся? Та щож, коли в кінци ми все тратимо на тих непорозумінях, бо ми слабші. — Ах найвисший час, щоб міродайні чинники занялись вже раз так преважною справою, як приняте григорянського календара, а тим самим причинять ся до піднесеня нашої церкви, до усуненя душехватства, та до якотось мирного пожитя між християнськими католицькими родинами. Нема більшої радости, як тодї, коли Великдень випадає разом з Поляками. Всьо тодї весело сьвяткує, кождий йде до своєї сьвятинї.

Зовсїм противно виглядає, як сьвята випадають не в однаковім часї. Тодї церкви по містах не так заповнені своїми вірними, як приміром в неділю, бо велика часть Русинів є тодї занята в своїх примусових обовязках. Ось звідси походить відчуженє ся від обряду і народности або таки відступство від віри.

Правда! не один притакне, що се всьо правда, але що на се скажуть москвофіли з росийськими аґітаторами? — Будьмо переконані, що вони не будуть нїколи приятелями введеня якої небудь реформи в нашій католицькій церкві, бо вони дивлять ся все на Росию. Як Росия скаже, що щось є біле, то воно для них буде білим, хотяй би в дїйсности було чорним. На мою думку приняте григорянського календаря до церкви булоб для нас користним хочби з того згляду, що се становилоб яскраву ріжницю межи росийським православєм – а нашою гр. кат. церквою. Ждати на Росию, аж доки вона не прийме календаря григорянського, булоб для нас під кождим зглядом некористним. Миж преціньне є зависимі від сьв. Синоду анї від царя. А на колиб ми доперва тодї приняли григорянський календар, як його прийме Росия, то як раз тим способом ми би утвердили наш нарід, що ми є зависимі в релїґійних справах від Росиї.— Впрочім з чисто релїґійних зглядів, задля поваги нашої церкви гр. кат. і для положеня тами бодай в части винародовлюваню нашого обряду ми повинні як найскорше подумати над тою справою і почати акцию принятя поправного календаря а не держатись анахронїзму. Приняте григорянського календаря булоб найкрасшим признанєм ідеї Іпатия Потія, якого память обходить наша церков в тристаліте Його смерти.

Над тим нема що дуже застановлятись. Се повинні зробити самі духовні власти в порозуміню з правительством. Народні орґанїзациї певно не будуть противитись розумному зарядженю духовних властий, бож на тім зискує не лиш наша церков і обряд, але і национальність.

Найвисший вже час здобутись на відвагу і покинути сей анахронїзм — який зовсїм нам не приносить чести. — Приняте григорянського календаря буде найкрасшим доказом, що нам милїйший голос папи Григория, як голос патриярха Єремії, що нам милїйший наслїдник сьв. Петра — як голова сьвятїйшого петербурґського Синоду — цар!

О. Мих. Ладо.

З чужих журналів.

(Дальше).

Theologisch-praktische Quartalschrift. 1914. 1. Н. Недавно видав Рудольф Eucken професор в Єні працю п. з. „Können wir noch Christen sein?“ в якій пояснює і узасаднює своє становиско до християнства взагалї, а до католицького і протестантского християньства в особенности. Під тим самим заголовком Dr. Georg Reinhold унів. проф. у Відни передає хід гадок (зміст) у его праци, а відтак збиває его мильні вискази і погляди на католицку віру (стор. 3—21).

Погляди Р. Е. тим більше цікаві — як каже рецензент — що він заживає великого поважаня в наукових кругах, проте можна его вважати як речника великої части нинїшних інтелїґентів. З великим жаром малює Р. Е. історичні подвиги християньства, его вплив на душі поодиноких, на жите народів і на цїлу культуру. По тій гарній апольогії християньства, слїдує виклад на питане, що противить ся християньству в новітних часах. Збиває пантеїзм, позитивізм, аґностицизм і субективізм і т. д. Взагалї осуджує рішучо модерний антирелїґійний і антихристиянський рух, о скілько він представляє ся як материялїстична культура (Diesseitskultur). З его бесїди слїдує, що ми не лиш можемо, але мусимо бути християнами, однакож християньство має ся основно змінити, передана церковна форма християньства, так католицка як протестантска, мусить упасти.

Велике цїнене і плеканє духового житя, особистого внутрішнього я, узнанє потреби помочи, зависимість від Бога особового, вправа в загальній християньскій любови ближного се булоб все, що обіймалоб поручуване Ейскен'ом відновлене християньство. Все иньше не згідне з духом часу відкинути. Нема божества Христа, непорочного рождества, відкупленя, воскресеня, вознесеня, змислових чудес, взагалї надприродне не має місця в его християньстві.

Dr. Reinhold наводить уступи его письма і зазначуючи его блуди і добрі сторони (прим. дуже гарно збиває висше названу Diesseitskultur в відношеню до сьвіта, до чоловіка і працї; дуже докладно і переконуючо подає сущну ріжницю духового житя чоловіка від житя ростин і звірят; особовість Бога) і каже, що шляхотне і правдиве стремлїнє до правди усуне всї упередженя і непорозуміня.

Се вже знаменне, що визначний фільозоф теперішности з рішучостию боронить бодай фундаментів, на яких спочиває християньство, а не годить ся з хором моністів, що силою пари пруть до атеїзму.

стор. 21—33.

Gedanken über die sogenannten Christenlehren und ihre Abhaltung in unseren Tagen. (von J. G. Eschenmoser, Spiritual in Wattwil, Schweiz). В статї дає автор відповідь на питанє: „Що має душпастир чинити, щоби зробити катихизацию принадною і успішною".

В вступі звертає увагу на вагу сеї справи і каже, що лиш систематична і добре ведена катехизация дорастаючої молодїжи може бути основою будучого житя і опорою супроти безлїчи небезпек модерного житя. Відповідь дїлить на дві части. Виклад має бути принадний, інтересний, сердечний, притягаючий, бож кілько то перепон на дорозї.

Людский дух пополудни є сплячий, тяжкий, мало розположений до висших річий. До того в лїтї спека, велике умучене, розсїяне у хлопців і дївчат через забаву і балачки аж до церковних дверий. То все вистарчає, щоби говорене душпастира було метанем горохом об стїну.

Треба отже се побідити, треба — як каже Ціцеро — знайти між docere і movere еще placere, коли має бути успіх з катихизациї. Що до самої материї, то вже наперед вибрати собі одну, чи дві точки відносні до віри, чи практично-релїгійного житя і не зачинати і поступати питанє за питанєм — як в катихизмі — але надати через відповідне представленє і свої питаня иньший характер, щоби нестрінутись з тихим негодованєм „ми то вже чули".

Коли ми вже вибрали предмет, дальшим старанєм є его ясно виложити, після потреби узасаднити, витягнути практичні заключеня і відповідно вплинути на ум.

Прикметою доброї бесїди — прозора ясність. А що представлено наглядно, того і радо слухають. Не наводити довгих цитатів з біблії, але короткі і маркантні. Найбільшого значіня для інтересности викладу суть приміри з історії церкви, леґенди, з всесьвітної істориї, власні досьвіди, використанє природи, штуки, а навіть модерної техніки і т. д. і то головно, щоби пояснити абстрактні науки, моральні обовязки і промахи.

Длятого наш божественний учитель в своїх викладах нагромаджував повно порівнань, образів, оповідань.

Важною річию є настрій викладаючого, який ізза умученя раніїшним богослуженєм не все є найлїпший. Ту душпастир мусить тямити, що лиш живий, піднеслий, приязний і батьківский тон може подобатись, противно все нудне буде лиш смертию доброго висліду.

Чи для принадности можна ужити гумористичного? З сим треба бути дуже осторожним, щоби через сьмішні (не тривіяльні, банальні) речи не викликати легковаженя сьвятости місця. Зрештою в сьвятім письмі нема слїду, щоби Ісус послугував ся гумористичною стороною.

Рівнож при відпитуваню уважати, щоби не сьміятись з нїкого, не ганьбити. Нераз оправдуюче і заохочуюче слово дїлає чуда і найгірші за таке шляхотне і делїкатне з ними поведене почувають ся до вдячности, і привязаности до душпастиря, що в душпастирскій праци є великої ваги.

В II. части застановляюсь над услівями, щоби з так переведеної катихизації був можливо найбільший успіх. Перше тямити має душпастир: „Без мене не можете творити нїчого“. Через покору і иньші душпастирскі чесноти має Христос в нас жити і дїлати. Для того о скільки можтїсна сполука інструмент у з тим, що має уживати. Се промощує дорогу Божій силї і є першою річию для найбільшого успіху також і при катихизації.

Дальше чоловік з натури еґоїст. Коли лиш чує: Не роби сего, то маєш робити, тогди будить ся незадоволене, коли однак ему наглядно представить ся добрі сторони, що він зискує через послух, тогди він є готов на далеко більшу жертву.

Не занедбувати рівнож в тягу року представити значіне, достоїньство і щасте житя монашого і сьвященичого. Ignoti nulla cupido.

А кілько то гарних цьвітів в народї масами мерзне і сохне, що не було кому тої цьвітки підолляти, огріти.

Праця в тім напрямі може лише приспорити трудящих і ревних робітників в Христовім винограді.

Третим средством, що катихизацию зробить можливо найбільше плідною, се практичні вправи. Кожда наука крім поученъ і упімнень має спонукати до відповідного доброго дїланя. Тому то сей великий педаґоґ Франц Ксавер кожду науку о символї віри кінчив: „А тепер змовмо Отче наш, щоби цїле житє безперервно его триматись і після него — як я вам пояснив — жити“.

Така заохота робить своє.

Надзвичайною вартостию для катихизації се вкінци труди, духові і фізичні зусиля, яких они вимагають і ті трудности, з якими они в душпастированю суть получені. Ті усї прикрости зрощують таємничо посіяне зерно, так як наука божественного Учителя набрала сили кільченя і росту через его страсти.

Чомуж ті трудности получені з катихизациею (що в певних случаях і обставинах суть дійсно мучеництвом) не жертвувати як дїла покаяня і знести їх радо і охотно. Не попадаймо

в розпуку, коли не бачимо висліду нашої праці, бо чоловік не все і може видіти. Жиймо вірою.

Одно тямім, що труд положений на катихизацию, всегда сплатить ся і вийде на користь церкві на земли.

стор. 33—46.

„Der kanonische Gehorsam“ von Dr. Anton Perathoner, Auditor der römischen Rota.

Автор подавши дефініцию послуху подає короткий історичний перегляд постанов, теперішну практику, обем і границі канонічного послуху. Кінчить словами бл. епископа Симона Айхнера з Бріксен: „Unverkennbar ist der kanonische Gehorsam ein sicheres Kriterium und ein richtiger Höhemesser des priesterlichen Geistes“.

стор. 46—49.

Ein neues Motu proprio Pius X. (Betreffend das Breviergebet und die Sonn- und Feiertage. (Того самого автора).

стор. 49—60.

Die Moral des Modernismus und ihre Unabhängigkeit. (von Dr. Joh. Schraeuer).

В статї сїй подає автор погляди представителїв модернїзму на мораль і опрокидує їх ложні тверджения.

стор. 60—70.

В статї „Die Skapuliermedaillen“ автор A. Dunkel С. М. обговорює справу ношеня медалїв місто шкаплїрів на підставі декрету св. офіциум з 16. грудня 1910 р. Подає приписи що до прикмет і вигляду медалїв, способу осьвяченя, ношеня і т. д. —

стор. 70—85.

Крилошанин Anton Pinzger познакомлює читача в статї „Kirchen und Pfründenwald“ з плеканем і користями з лїса, як не меньше і з законами лїсовими, що обовязують парохів.

стор. 85—100.

Der hl. Alphonsus und das Erst. Kommunion-dekret Pius X. (von P. Franz Mair C. SS. R.

Ту подає автор погляди св. Альфонса Лїґория на сю справу на підставі его практики яко епископа. (I. часть).

стор. 130.

По апольоґетично еґзеґетичній розправі Dr. Leopoda Koplera:

Die „johanneische“ Stelle bei den Synoptikern und die Gottessohnschaft Jesu Christi, слідують Pastoral-Fragen und Fälle і огляд церковної літератури.

В „Kirchliche Zeitläufe“ подає Dr. Mathias Hiptmair стор. 219—225. 1) Eindruck der Katholikentage; der Friede von Metz. 2) Die Balkangreuel. 3) Der Weltkongress in Paris und die deutschen Modernisten. Ihre Formel: Religiöse Freiheit — nicht Lehranstalt, nicht Rechtsanstalt. Die Haltestellen und die Endstation der religiösen Freiheit.

Відтак слідують ріщення в справі відпустів, розпорядженя апостольскої Столиці (сповіданє черців, виданє римського ритуалу, заостренє при процесах канонізациї, реформа молитвослова і календаря, заборона деяких підручників в семінарах Італії, заборона книг).

Оглядом католицьких місий (автор — Peter Kitlitzko) по всіх частях сьвіта і Kurze Fragen und Mitteilungen (н. п. єдність в церковних текстах молитов, accipe sal sapientiae, die Lackenbacherstiftung) кінчить ся сей І. зошит 1914 року

(Далї буде).

БІБЛІОГРАФІЯ.

Gabriel Kostelnyk: De principiis cognitionis fundamentalibus. Dissertatio proposita ad philosophiae doctoris gradum obtinendum universitati Fribourgensi Helvetiorum Leopoli 1913. ст. 87.

Під тим заголовком появилась недавно книжка, написана на мові латинській молодим українським фільософом Костельником. Присвячена Его Ексцеленції, нашому Митрополитови. О чім вона трактує, вкаже докладно і ясно її зміст.

I. De conditione, numero et formis principiorum. 1. Veritatum fundamentalium notio. 2. Quae sint conditiones veritatum, quae principia sunt? Ipsa principia quae sint? 3. De identitatis principii formulis. Determinatio eiusdem principii intima. 4. Principii contradictionis determinatio. De formulis eiusdem principii. 5. De rat. sufficientis principii formulis. Determinatio ipsius principii. 6. Brevissima naturae principiorum in genere indicatio.

II. De principiorum objectivo valore et necessitate. 1. Principiorum neeessitas quomodo concipi possit? 2. Aristotelis de principii (demonstrativis) doctrinae expositio. 3. Supra expositae Aristotelis doctrinae critica. 4. De principiis (speciatim de causalitatis principio) Humei doctrina. 5. Humei doctrinae refutatio. 6. Posteriorum empiristarum de principiis doctrina eiusdemquae refutatio. 7. Principia non „credi", sed intelligi, absolutaque esse. 8. Kantii circa principia doctrinae expositio. 9. Doctrinae Kantianae refutatio. 10. Antinomiarum kantianarum critica 11. Principia non esse cogitationis „formas" evolutione organismi humani acquisitas.

III. De principiorum in cognitione munere. 1. De munere principiorum in genere: Quid nobis principia dent? quid sint? 2. (De munere principiorum) in specie: De principii identitatis munere. 3. De principii contradictionis munere. 4. De munere principii rat. sufficientis.

IV. De principiorum cognitione. 1. De cognitione principiorum naturali et acquisita. 2. Principiorum vim non procedere ex experientia. 3. Finis.

Книжка ся оброблена з немалим а глибоким розумінєм порушуваних квестий вносить у фільософічну неосхоластичну літературу немалий доробок спекулятивного духа, головно під теперішню пору, в якій найбільше ложні опінії і погляди о людськім пізнаню, його початку і вартости поширюють ся з дня на день; а такий стан конечно вимагає основного і докладного просьвічення в так важних і засадничих питанях, що вяжуть ся

з фундаментальними принціпами людського пізнаня, яке в новітній добі цілковито зійшло на шлях феноменалїзму і скептицизму. Тож в виду того і праця Д-р. Костельника виказує тепер свою вартість помимо того, що не узгляднює еще двох принціпів, а се, факту власного єствованя і того, що розум людський може правду пізнати. Ясність і легкість викладу, прецизність вислову, прозрядність змісту, денеде оригінальні помисли і критичний змисл, до того основне знане латинської мови і виразний письменицький хист, се прикмети студиї нашого молодого фільософа. Книжки сьої не можна мовчки поминути хочби навіть з того згляду, що автором її талановитий Українець, член тої суспільности, у якої наукова лїтература, а передусїм фільософічна еще не розвинена. Тож з радістю витаємо перший смілий виступ молодого фільософа, і чекаємо нових оригінальних фільософічних творів вже на нашій українській мові.

X. Dr. Alojzy Jougan. **Kancelarya Parafialna** c yli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych z szczególniejszem uwzględnieniem ksiąg metrykalnych.
Część I. II. III. IV. (стор. 1093 in 8°). Lwów 1912. Nakładem autora.

„Канцелярия парохіяльна“ о. Д-ра А. Юґана, б. професора богословя пастирського на львівськім університеті, вийшла з друку в 1912 р. в пятьох частях а в трех томах, обіймаючих разом 1093 сторін друку вел. вісїмки.

На вступі подає ся книжка подрібні відомости з области церковної і правно-державної о парохіяльнім урядї, єго настоятелях, правах і крузї дїланя; за сим інформує докладно о управненях урядових в дїлї почтового порта, штемплях, мита і підводів.

В першій части містить ся книжка загальні метрикальні приписи, в другій части державно-церковні приписи відносячі ся до Liber Natorum і Baptisatorum, в третій части тіж приписи що до Liber Copulatorum, а в четвертій части що до Liber Mortuorum.

В пятій і послїдній части подає докладні інформациї і вказівки в справі всяких експедиций, виходячих урядово з парохіяльної канцелярии на візване властий державних і церковних, або на домаганє приватних сторін Практична вартість книжки сеї лежить у сїм, що вона усуває на бік всякі спірні квестиї і правно-богословські розправи, а за се подає істнуючі позитивні приписи церковні і державні з додатком вичерпуючих коментарів.

Тому, що метрикальні справи і взагалї цїлий круг дїланя урядів парохіяльних до тепер на жаль не є унормовані одноцїльною уставою, тому зовсїм природно змушений був автор сеї

книжки оснувати поодинокі приписи на вироках адміністраційного Трибуналу, на міністерських рескриптах, на обіжниках ц. к. Намісництва і на розпорядженях ординарятських. Важнійші устави державні подані є в точнім відписі з кодексу. Кромі сего поданих є богато формулярів для метрикальних вписів, виказів і подань.

Високо підносить практичну вартість і ужиточність сего підручника уміщений на кінци словар латинських слів для вписів і виказів метрикальних; передовсім з признанем треба зазначити незвичайно докладний альфабетичний показчик річий уміщений на кінци книжки. Вистарчить згадати, що сей показчик обнимає 111 сторін друку в двох рядах на кождій сторонї, значить нормально 222 сторін. Сей обемистий показчик доказує заразом наглядно богатство змісту сеї практичної книжки, котру совістно можемо поручити нашому Всч. Духовеньству.

Канцелярия парохіяльна о. Д-ра А. Юґана є до набутя у *Автора, Львів, Мурарська № 47.* по зниженій ціні 12 Кор.

Впр. о. Автор посредством редакції „Ниви“ подає до відома Всч. Духовенству, що можна до него зголосити ся по інтенції богослужебні і за належні стипендії набувати згадану книжку.

Проповѣди на свята и недѣлѣ цѣлого року. Написавъ *Петро Бѣлиньскій*, гр. кат. парохъ въ Зарваницѣ. *Часть I.* Жовква 1913, ст. 261.

Автор вже всїм звісний з перших чотирох частий своїх прегарних проповідий Новий випуск містить проповіди: о відпустї, о душевній слїпотї, о літурґії, о християнській надії, о ложи, о дарованю ураз ближним, о скупости, о преображеню Г. І. Христа, о шанованю съвящеників, о працї на спасене, о житю Преч. Д. Мариї, о любові Бога і ближнього та о талантах.

Науки духовні зложив *о. Корнилій Кузик* парох в Радимнї. *II. Часть.* Перемишль, 1913, ст. 256.

На отсей другий випуск наук о. К. Кузика складає ся 26 проповідий переважно принагідних. Обі части наук (І. і ІІ.) можна дістати або у о. Автора (Радимно), або в „Доставі“ (Перемишль), книгарни ім Шевченка (Львів, Ринок, 10) і в „Доставі“ (Станиславів).

Kalendar „Rusina“, sostavlen dla členow „sobrania gr. kath. cerk. bractv“, na 1914 rok. Vydavatelstvom „Rusina“, Ungvar, 1913, ст. 189.

В сїм календари, призначенім для угорських Русинів, часть статий печатана латинкою, часть нашими буквами

Буквар до науки неграмотних, уложив *Онуфрій Солтис.* В 100 лїтну річницю уродин Т. Шевченка. Накладом Тов. „Просьвіта“ у Львові, 1914, ст. 74.

Проти филї. Новелї. *Дмитро Макогін.* Коломия, 1914, ст. 74.

Про житє Тараса Шевченка. Написав *Денис Лукіянович,* ціна 10 сот.

Про Шевченкові твори. Написав *Денис Лукіянович,* ціна 10 сот.

Обі брошурки видало Товариство „Просьвіта“ як 37. і 38. випуск „Просьвітних Листків“.

Альманах українських богословів. Львів, 1914. Зібрав *Антін Стельмах.* (8⁰, 293) ціна 5 кор.

Первовзір трудолюбивого Христа знайшов наслїдників в кругах української богословської молодїжи. В часї, коли тій молодїжи закидують многі противники її безкритичність, зацофанє, оспалість, неробство, в часї коли відсуджують її від прав академічних горожан, в часї, коли певні круги вичеркають богословє з ряду наук в стислім того слова значіню, появляє ся на книжковім ринку плід працї одиниць, представників більшої части загалу українських богословів, появляє ся їх „Альманах“. — Був час, коли та молодїж спала сном блаженних, коли дїлила судьбу свого успленого народа, але ті часи минають, Богу дякувати, безповоротно.

Нинїшні богослови взяли собі до серця могутні слова Спасителя: „юноше... востани“ (Лука VII, 14), вони взяли ся до солїдної, совісної працї і нинї бачуть її плоди в видї люксусового Альманаха.

А бачимо в нїм стремлїня чисті, ідеальні в ріжних напрямах. Бачимо розвідки історичні з нашої минувшини, бачимо порушені актуальні квестиї фільософічні, богословські, знаходимо місце для поезиї, не бракує і части белєтристичної.

Всюди констатуємо велику сумлїнність в обробленю поодиноких тем — в декотрих працях не трудно добачити, що то працї з під пера фаховців.

Цїлий твір дає наглядний доказ, що все іде у нас до лїпшого. — Однак на тім не повинно скінчити ся, а й богослови є тої самої гадки, зазначуючи в переднім слові: „Дасть Бог, випуски дальші, дадуть може коли що більше“.

Однак, щоби ті молоді борцї не устали в праци, треба помочи їм остати на дальше оптимістами.

Суспільність мусить апробувати їх стремлїня, мусить оказати їм свою прихильність, а і то не словом, але дїлом. Хто, як хто, але першими, що повинні дати примір сього — повинно бути сьвященство. Сьвященики галицької України повинні поперти ідеальні стремлїня своїх молодших братів, повинні узнати їх труди, набуваючи сей „Альманах“.

Не ходить тут о нїяку рекляму. „Альманах“ єї не потребує, він сам за себе зложить сьвідоцтво, що гідний бути в руках і найбільше вибагливого читача.

При тім зверхна, артистична оправа дає спромогу видніти „Альманахови“ не лиш як прикраса бібліотеки, але також як прикраса сальонів.

Через справлене сеї книжки причинить ся кождий до великого діла, попре научний рух між молодіжию, а уважаймо, що тим самим ми попремо стремліне суспільности до виховування молодої ґенерациї учених, які з'уміють колись гідно держати прапор народньої культури, які зуміють колись гідно забрати голос серед сьвітової літератури.

Перші удатні проби научної праці маємо перед собою в „Альманаху“ — не убиваймо сього проблиску лучшої долі нашої культури своєю байдужностию, а покажемо ворогам, що і наш народ гідний і в силї мати у себе власну українську сьвятиню науки.

Зміст „Альманаха“ ріжнородний; вже з самого его угруповання добачуємо умілу руку редакциї. На вступі маємо цікаву розвідку А. Іщака: „Зі студий над руськими антітрінітарами“. (1—27).

Праця оброблена сумлінно, слідно критичну рутину в зіставлюваню і осуджуваню фактів. Автор переводить паралелю між польсько-литовським антітрінїтаризмом і наукою Теодозия Косого, вказує на їх подібність і зависимість; так само констатує спільність і подібність морально-суспільної науки Теодозия Косого з наукою польських і литовських нурків.

В дальшім тягу маємо перед собою дві фахові праці фільозофічні.

Зі знаною вже ерудициєю переводить в першій о. Д-р. Гавриїл Костельник тонку аналізу понятя неґациї. (27—43).

Щасливо вивязує ся зі своєї задачі, вказує на користи, які має наше пізнане з понятєм неґациї, зіставляє поодинокі функциї і відтїни неґациї — одним словом переводить уміло квестию льоґічно психольоґічного значіня переченя.

В праци своїй „Дійсність зовнїшного сьвіта“ (51—101) дає автор А. Стельмах погляд на актуальні проблєми критики, — займає ся розвязанєм квестиї дійсности зовнїшного сьвіта і є приклонником реалїзму критичного.

Оброблена квестия дуже на часї, доказом, що богослови слїдять рух научний найновійшої доби.

Автор розвідки оказує сумлінність в обробленю квестиї, очитане в найновійшій літературі, при тім дар перетравлюваня і використуваня материялу. Зі своєї сторони можемо йому лиш бажати як найлїпших успіхів в дальшій його праци.

Про „Змагане до релїґійної унії з Римом на галицькій Руси в першій чверти XIII. віку“ пише М. Чубатий (101—132).

По кількох поезиях слїдує позвідка А. Іщака: Наука російської церкви про чистилище (142—167).

Розвідка використовує уміло книжку: Alois Bukowski — „Die Genugtuung für die Sünde nach der Auffassung der russischen Kirche“ (Paderborn 1911) — подає примір і заохоту як

займати ся і опрацьовувати спірні квестиї між Сходом а католицькою Церквою. Авторови можна лиш бути вдячним за зроблене ініціятиви в тім напрямі. З дальшої части цінного „Альманаха“ доходимо до переконаня, що правдиве студийоване може лиш допровадити до Бога.

Підчас коли легкодушність, односторонність і правдива безкритичність великої части молодіжи сьвітскої веде до ворожого настрою для руху релїґійного то солїдна праця веде до зовсїм протиставного заключеня. На цїлім ряді фактів констатує А. Стельмах в розвідці: В передсьвітї нової доби (167 180).

„... з вірш в лїриків, з романів епиків, навіть з символїв і алеґорій драматурґів даєть ся відчувати, що стоїмо в передсьвітї нової доби, красшої доби, що жиємо в днях очікуваня якоїсь спасенної епохи“ (ст. 179).

З узнанєм згадати належить також працю М. Залєского, який в розвідці „Основи візантийської ритміки“ (ст. 180—229) реферує погляди найбільших знатоків з тої царини, а рівночасно звертає увагу на красу візантийської церковної поезиї.

Цїкаві суть досить „Типи з Керестура“ о. Д-ра Гавриїла Костельника, так само дневник Петра Кабляка: „З вражінь по Украіні“. (254—271).

На закінчене реферат Осипа Остащевського про житє богословів в лїтах 1900 1903 р.

Як бачимо зміст ріжнородний, дуже актуальний, показує стремлїнє богословів до всесторонности в образованю, стремлїнє до сього, щоби могли колись бути справдїшними провідниками народа, справдїшними представниками правдивого знаня і науки. Цїль очеркнена видавцями у вступнім слові зістала осягнена. Видавці зложили справдї доказ „.. тихої працї... вмілого використуваня часу, працї над виробленєм молодих сил і сьвітогляду... доказ, що беруть поважно своє завданє і хочуть працювати по змозї і силам для української духовної культури“ ..

о. Горчинський Омелян.

Церковна лїтопись.

Полщене Покутя. В послїдних лїтах повстали в коломийщинї чотири костели: 1) в Циняві (мурований косгел, що може помістити до 300 осіб і в котрім відправляєсь Службу Божу що другу неділю); 2) в Турцї, віддаленій о 12 клм. від Коломиї (тут збудовано костел в закопанськім стилю, а Служба Б. править ся в нїм що трету неділю); 3) в Княждворі (1912 р.), віддаленім від Коломиї о 10 клм. (тут є також польська школа); і 4) в Пилипах (1913 р.). Тут править ся Служба Б. раз в міяць. Доїжджають Єзуїти. Тепер працюють в Коломиї два комітети, утворені для будови костелів. Один, на котрого чолї стоїть маршалок повіту Ленжинський, заняв ся будовою костела в Замулинцях; вже на весну 1914 пічне ся будова. Тут старає ся комітет о експозитуру. Другий комітет, на котрого чолї стоїть староста Совінський (!!!), збирає на разї складки на будову каплиці в Пядиках. Так отже вже тепер коломийська латинська парохія має пять костелів, а вкоротцї буде їх мати шість. В р. 1910 станула мурована каплиця в Флєбергу коло Маріягільф. В парохії яблонївській збудовано каплицю в Березові нижнім. В повітї косівськім будує ся каплиця в Жабю. Коло Заболотова збудовано каплицю в Трійци. В лат. парохії Новоселиця лежить каплиця в Джурові, а в Рожновi місцевий комітет починає будувати костел з весною р. 1914. В послїднім десятилїтю повстала нова парохія св. Йосиф, де польське населенє з заходу розпарцелювало між себе обширні лани Слобідки лїсної. Село св. Йосиф має вже нинї 1448 польських душ, а св. Станислав, сусїдне селе, має 486 — Польські захоронки є в Замулинцях, Березові нижнім, Коломиї і Заболотові. В коломийськім лат. деканатї є нинї 25 сьвящеників. — Towarzystwo szkoły ludowej заложило в коломийськім лат. деканатї 25 польських шкіл в отсих громадах: Березів нижний, Ценява, Гарби, Камінка мала, Камінка велика, Княждвір, Королївка, Кулачківцї, Пядики, Підгайчики, Росохач, Рожнів, св. Станислав, Турка, Загайпіль, Замулинцї, Ланчин, Ломаджин, Трійця, Молодилів, св. Йосиф і Новоселиця Джурів. В Матїївцях є також рід польської школи. До сих шкіл ходить понад 2.000 дїтий. Попри школи є 31 польських читалень. — В самій Коломиї є приватна польська семинария учительська женська ім. гр. Стаженської, приватна польська женська гімназия і приватний лїцей, кромі того чотири міські польські школи видїлові, дванайцять шкіл чотироклясових і три одноклясові — разом 19 польських шкіл. Заводові школи польські є отсї: „Школа заводова для деревного промислу“, „Краєва школа гончарсько-

кафлярська", „Краєва школа шевська", школа штучних цьвітів, школа ткацька і т. д. Додаймо до того, що в обох шпиталях, в Коломиї і Косові, панує дух аґресивно польський, додаймо до того мужеську і женську Конференцию св. Вінкентого з Павльо, „Приют" для старців і калїк, Товариство слуг під опікою Єзуїтів, дві захоронки, дешеву кухню, Товариство „Праці жінок", дві Марийські Содалїциї, Товариство робітниць, кілька бурс та інтернатів, богато в цїлій Коломийщинї польских кас, райфайзенок, спілок, „Кулок рольнїчих" та склепів. Всьо се гуртує українських латинників і причиняє ся до „uswiadomienia pod względem narodowym". — Се в самій Коломийщинї. Не менш інтензивно іде така сама робота в Гвоздеччинї. Тут „подвигають ся" Бернардини. Вони побудували вже костел в Джуркові, Росохачи, Сороках, Слобідцї пільній і Загайполи, а тепер забирають ся до будови костела в Виноградї. — Так ведуть роботу Поляки. Горстка їх, на чужій земли, островець серед українського моря, а до яких висліґів доходять! Але Поляки се не ми. У них сьвітська інтелїґенция не дістає нападів скаженини на вид реверенди, у них сьвященики не анатемізують кождого сурдутовця, що не причисляє ся до християнско-суспільної партиї. У них робота церковна іде в якнайкрасшій гармонії з роботою полїтичною, суспільною, народною. І звідси такі результати. А у нас Трильовські не переводять ся... І через те всюди застій, ростїч, сварня, неробство і руїна.

Замах в Дебречинї. Про замах в Дебречинї, де згинули три особи а шість є тяжко поранених, відомо вже з щоденних часописий. Що було причиною замаху? Недавно утворило угорське правительство греко-католицьку діецезию в Гайдудороґ. Се викликало обуренє серед Румунів і Русинів, що замешкують ту діецезию, бож ясно, що утворенє сего епископства має лише на цїли мядярщенє Румунів і Русинів. І справдї, до нової діецезиї належать майже самі чисто румунські, а передовсїм чисто руські парохії. Та протестів румунських неузгляднило анї угорське правительство, анї Рим. Обуренє змогло ся, коли епископом гайдудорожським став Мікльоші, Мадяр з походженя, нелюблений, крайний мадярський шовінїст Отсе й викликало дебречинський злочин. Румунські села мають тепер вилучити з сеї „полїтичної" діецезиї, але руські таки полишать на жир „епископови" Мікльошієви, бо виновниками замаху були Румуни...

Преосв. Епископат австрийський радив на останних своїх спільних конференциях між иншим над такими справами: Для женських лїцеїв принято провізорично той самий плян науки релїґії, що є в низшій ґімназиї. Дальше раджено над тим, в який спосіб можнаби з'орґанїзувати самарянську службу студентів богословя. Вже всюди введено в семинариях науку про доглядане хорих; ся наука має без сумнїву велике значінє передовсїм на селї, де нема лїкарів. Дальшим предметом нарад були трудности, котрі стрічають ті кандидати духовного стану, що вчили ся в ни-

нїшній гімназиї зреформованій, в якій нема зовсїм грецької мови. Признано за потрібне уладити осібні курси грецької мови для тих слухачів богословя. Епископ Ерґер референував про потребу утвореня осібних катедр канонїчного права у всїх богословських заведенях. Конференция займала ся також питанєм душпастирства для унїверситетської молодїжи, питанєм патронату, еміґрациї, місиями в поганських краях, потребою підвисшеня конґруи і т. д

Католицька преса в Італії. Католицьке сторонництво в Італії має тепер 25 дневників, 8 часописий, що виходять 2 згладно 3 рази в тижни, 103 тижневників, 153 двотижневників і місячників.

Буджет Конґреґациї de propagande fide збільшає ся що року і дійшов вже до 8 мілїонів франків. Франция складає около 3 мілїони франків, Нїмеччина 550.000, Альзация з Льотарингією 400.000, Анґлія 100.000, Ірляндия 260.009. Австрия 60.000, Еспанїя 200.000, Італїя 270 00ґ, Арґентина 300.000, Сполучені Держави 1,883.000, Канада 6.000, Чілї 95.000, Мексик 120.000.

Летуни католики Молодий французький летун Мулїнé, що перший підняв ся лету з Парижа через Нїмеччину до Варшавы і Петербурга, заки пустив ся в подорож, попросив епископа з Версалю, щоби поблагословив його апарат. Дімон, один з піонєрів летництва, є ревним католиком. Так само Лятам, що пустив ся був через канал Ляманш, причім впав в море, був взірцевим католиком. Блєріо, що перелетїв через канал до Анґлії, слухає часто Служби Божої і приступає до св. Тайн. Всї його летничі апарати носять образ Матери Божої, покровительки летунів. Поручник Бомон, що згинув внаслїдок нещасливого випадку, поручив своїому приятеливи, аби в разї нещасливої пригоди візвав сейчас сьвященика. З летунів, що брали участь в окружнім европейськім летї, богато вислухало вперед Служби Божої в церкві Нотр. Дам в Парижи і приступило до св. Тайн. Того самого дня згинув один з них, а саме поручник Пренсето, трагічною смертию. Капітан Ешман, рівнож жертва свого покликаня, перед своїм останним летом писав до своєї сестри монахинї: „В горі, в тихих годинах, де нїчо не рухає ся, а вихор гучить проразливо, можна нудити ся. Тодї сьпіваю собі имн до св. Григория, знаний менї з дитинячих лїт".

З Риму. В італїйськім парляментї є слїд деяких впливів католицтва. В справі розводів і цивільних супружеств більшість парляменту висказала ся по думцї бажань католиків. Внесенє радикалів, аби правительство предложило палатї проєкт устави, силою котрої цивільне супружество мусїлоби попереджати церковне (доси є тут цивільне супружество, але женихи можуть вперед заключити супружество церковне). І се внесенє відкинено 204 голосами проти 80.

Велике вражінє зробила в Римі несподївана смерть кардинала Рамполї Загал Римлян завсїгди дуже симпатизував з по-

мершим кардиналом. Всї узнавали в нїм личність понад звичайну міру, спосібного полїтика, чоловіка інтелїґентного і ревного сьвященика.

Будучий Марийський конґрес. Найблизший міжнародний Марийський конґрес відбуде ся в р. 1915 в Туринї. В сїм роцї, як в роцї евхаристийного конґресу в Люрд, відбуде ся лише з'їзд делеґатів союзів Марийських в Фрибурзї швайцарськім.

Акция в справі зміни календаря. Справою зміни календаря Юлїянського на Григориянський займають ся тепер ревно гр. кат. угорські епископи в Мункачи, Пряшеві і Гайдудорозї. Гайдудорожський епископ Мікльоші (звісний з атентату на нього) зараз в першім своїм листї пастирськім заповів скликане духовенства в справі введеня нового календаря.

Упадок социяльізму. Коли в Австриї, Нїмеччинї, Італії, Бельґії і инших державах християнські робітничі орґанізациї ростуть з дня на день, то социяльізм рівночасно хилить ся там до очевидного упадку. Навіть в Швайцариї, в тій країні свободи, де нїхто преці не спиняв социяльїстичного руху, дає ся запримітити упадок социяльізму. І так в однім з послїдних чисел лїберальної часописи „Neue Züricher Zeitung", читаємо таке: В усїх майже краях, в котрих социяльізм виступає як партия полїтична, дає ся запримітити велике ослабленє социяльїстичної пропаґанди. В Нїмеччинї число голосів відданих на кандидатів социяльїстичних знов зменшає ся: приміром Баден і Гамбурґ. „Vorvärts" тратить предплатників. Народний рух серед молодїжи постійно росте, навіть серед молодїжи робітничої. Також і за границями Нїмеччини, в Австриї, Амстердамі, Бельґії, Франциї, Швайцариї, задержала ся социяльна демократия в своїм походї. В людових бібліотеках попит за социяльїстичною літературою є значно менший, як був передше. В социяльїстичних резиденциях жалують ся провідники на забагненє партийного житя і робітники волять ходити на пивота на забави, чим на демонстрацийні збори. Социяльізм починає поволи мучити. Цїлими десятками лїт уміли социяльїстичні провідники дурити і держати в напруженю людство можливими й неможливими пророцтвами. Але з фатальною правильностию сходили на нїчо всякі ожиданя, не здїйснювали ся пророцтва... Вексель на державу будучности мусить бути безустанно пролонґований. Сто одинайцять социяльїстів засїдає в нїмецькім парлямантї. Коли би однак так всї ті через них заняті місця опорожнили ся, то вплив партиї на полїтику держави не був би зовсїм менший, як є тепер. Помимо завзятих напастий на мілїтаризм, внесеня о помноженє армії і фльоти перейшли без трудности. Так отже социяльна демократия помимо так значного числа голосів здобутих при виборах є полїтичним зером. Коли вибрано де социяльїстичну міську раду, то нїчого, буквально нїчого не чує ся про її діла социяльно-полїтичні. Социяльїстичні стовариженя продукцийні робили доси так реґулярне фіяско, що самі социяльїсти з острахом глядять в будучність. Социяльна демократия мала доси те велике щастє, що її доктрину о много поваж-

нїйше трактовано, як на се заслугувала. Учені і неучені писали грубі книжки за социяльстичниии теориями і проти них, не питаючись про се, чи мали до того справедливу основу. Тому що полїтичних статий не дасть ся так скоро розпізнати і осудити під сглядом їх вартости, для того віра в солїдність товару могла удержауи ся. Колиж починено практичне примінене і не осягнено доброго висліду, звалювано завсїгди вину на якусь припадкову обставину.. Влучно сказав один Американець: социяльсти не роблять полїтики, але бавлять ся в полїтику. Велике питанє, чи социяльна демократия зуміє єще довго піддержувати ту злуду, котрою жиє. Богом длб социяльної демократиї є вислїд. Числа осягнені при виборах еї одинокою журою, одинокою справою, котру на правду трактує ся поважно. Коли розвій піде так дальше, то партия стоїть перед пересиленєм, якого сама може не є сьвідома. В кождім разї слїд нам занотувати що найменше застій в социяльстичнім русї..

Всячина.

Еще Rädlitz — Mohl. — Рідко коли приходить ся читати в польській пресї, навіть католицькій, прихильний голос про Русинів. До виїмків належать також люди, що мимо заострених національних і політичних відносин, потрафлять взнести ся понад вузкий шовінїзм. Їх можна нинї вичислити майже на пальцях одної руки. Так доводило ся нам читати минувшого року в краківськім католицькім місячнику „Przegląd powszechny“ як рідко обективну оцїнку схизматицьких затій в нашій церкві кс. Урбана Т. І., що дуже ярко відбивала від рівночасно друкованого памфлету Mohla в „Gazet-i kościeln-ій п. з. Podłoże prawosławia na Rusi (сей памфлет розширений і доповнений еще специяльними напастями вийшов як перша часть нїмецької брошури п. з. Rädlitz — Unter uns — ohne Maske.) Тепер доводить ся нам читати в „Miesięcznik-y poznańsk-im“ 1914 за сїчень одиноку в цїлій польській публїцистицї справедливу рецензию знаної двотомової брошури Rädlitza: Unter uns — ohne Maske, кс. Вл. Толочка. Рецензент признає, ясно і отверто, що під псевдонїмом „Rädlitz“ має ся розуміти нїхто инший як Mohl і стоячи на становищи строгої справедливости, як Поляк і католик збиває досить річево всї піднесені в памфлетї закиди. Длятого, що голос кс. Толочка належить до тих, до яких відносить ся приповідка „rari nantes in gurgite vasto“ подаєм его рецензию в ориґіналї.

Niedawno zmarły o. Al. Mohl I J. znany był światu w kilku inkarnacyach. Poznaliśmy już Marcelego Bolestę w Paryżu, słyszeliśmy o ks. Józ. Borodziczu, używanym przez o. M.. jako medyum, tym razem mamy do czynienia z nowym awatarem: A. von Rädlitz (Wrocław-Wiedeń). Dowierzając dopisowi pod tytułem: Eine Antwort etc., szukać można w tym elaboracie wszechstronnego jeśli nie rozwiązania, to wyjaśnienia kwestyi ruskiej w Galicyi. Jednak takie postulaty Rusinów, jak kwestya uniwersytecka, szkolna, kwestya podziału Galicyi na wschodnią i zachodnią nie zostały tu dostatecznie omówione, za to z całem umiłowaniem obrabia Rädlitz kler ruski, krytykując dość arogancko (choć najczęściej nie nazywając po imieniu) działalność ks. metropolity Szeptyckiego i przeciwstawiając mu w sposób bardzo nieznaczny, b-pa gr. kat. w Stanisławowie, ks. Chomyszyna, jako przykład do naśladowania. Już na karcie tytułowej I. części wypisał R,. jako motto, słowa Kułysza, wypowiedziane na łamach „Rusłana“, gdzie ten publicysta, rzeczywiście dość nieszczęśliwie, przyznaje się do pokrewieństwa duchowego ze zbójami i bandytami, jakich nie brakło w dawnej Siczy zaporożskiej. Z tego motta widać, jakimi szlakami biedz będzie

myśl R. w tej pracy. Co do motta należy tu powiedzieć, że nie tylko ruska organizacya narodowa i państwowa ma w swej zamierzchłej przeszłości tak niezaszczytnych przodków, ale że akurat to samo można powiedzieć o wielu innych organizacyach narodowych i państwowych Porównajmy tylko początki państwa rzymskiego (Romulus - Rem, pochwycenie Sabinek), polskiego (mordy w epoce przedpiastowej), rosyjskiego (Swiętopełk okajanny), skandynawskich (coibingowie) i wielu innych, że nie powiem o narodach i państwach wschodnich. W tem krótkiem sprawozdaniu nie podobna wytknąć wprost wszystkich mohljanizmów wypadnie ograniczyć się do główniejszych. Tak w samym wstępie R. zaznacza, że Rusinów uważa na spadkobierców tradycyi bizantyńskich i przysłowiowej graecae fides (III). Zwłaszcza po tak doniosłych badaniach Schlumbergera nad bizantynizmem, należało by być bardziej ostrożnym w używaniu utartego tego terminu, jako dziennikarskiej połajanki na Słowian wschodnich. Ironicznie wobec takiej opinii o Rusinach brzmi zapewnienie R., że dla nich zawsze był bardzo przyjaźnie usposobiony (V). Elaborat omawiany rozpada się na dwie części: w pierwszej ogólnie kwestyę ruską omawia, w drugiej szczególniej uwagę autora skupia na sobie ruch schizmatycki w Galicyi. Czytając I. część przychodzi na myśl złośliwy epigramat liceisty Puszkina, z powodu wierszy pewnego kolegi:

Что худо, — то твое,
Что хорошо — то чужое.
(„Co złe, to twoje,
Co dobre — cudze.“)

Co R. wypisał in extenso z cytowanej przezeń broszury o. Szczepkowicza (prałata gr.-kat. kap. w Stanisławowie) p. t. „W imia prawdy“, jest nadzwyczaj ciekawe, najczęściej zupełnie prawdziwe i daje rzeczywiście możność poznać wszystkie spółczesne bolączki żywota męczeńskiej unii. Co zaś do tego R. sam dodał, nieraz upokarza przeciwnika, krzywdzi go niesłusznie, pełne tak nieodpowiedniego, nauczycielskiego tonu względem Rusinow i Bazylianów (71). Czy mało jątrzącego z tej i drugiej strony było dotychczas, by R. potrzebował wsadzić tu swoje „trzy grosze“? Możnaby utworzyć długą litanię o Rusinach z tych wszystkich mocnych przezwisk, jakie z wielkopańską hojnością A. von Redlitz, niby butny agraryusz z balkonu swego schloss-u, rzuca na zamieszkujący z nim jedną ziemię biedny poczciwy lud ruski, który tak mało, jak żaden może, liczy dni słonecznych w swej długiej historyi. Nie wiedzieć dlaczego, R. wkracza na niebezpieczną drogę, chcąc wskazać Niemcom austryackim, że Rusinom brak lojalności względem państwa (51, 78). Najzupełniej R. nie ma zrozumienia potrzeb kulturalnych ludu ruskiego i tego faktu, że Rusini we Lwowie mają prawo na równorzędne miejsce obok Polaków. Operuje też R., może bezwiednie, takiem qui pro quo, nadając temu lub owemu postulatowi życia ruskiego swe własne znaczenie i potem po

chwili wyszydzając to rzekomo niesłuszne wymaganie, a właściwie przywidzenie swojej wyobraźni (26, 30, 48). To co przytacza R. z Misjonar-a o ruskim chłopie, powiedzieć można też o biało-ruskim, litewskim, po części chyba i polskim — są to wady naogół ludu wiejskiego, które sprawia głównie brak oświaty. Kuć więc z tego poważnego zarzutu nie należy. Nieznajomością i opacznem zrozumieniem przeszłości ludu ruskiego, R. szczególnie celuje (47, 78). Narodowość ukraińska dla niego to oczywiście sztuczny, świeżo zfabrykowany przez Austryaków produkt (78), język ukraiński nie ma żadnej przeszłości i t. d. Unionizmowi też dostało się razy kilka od R., który mu insynuuje tendencye tylko schizmatyckie, heretyckie, modernistyczne! Niewyraźne stanowisko R zajmuje względem dominujących u Rusinów dwóch partyi: ukraińskiej i moskalofilskiej. Raz nazywa je: ambo meliores (72), drugi raz przechyla się całkiem na stronę moskalofilów (65), potem znowu od nich się odwraca itd. Jedynie racyonalna w kraju o ludności mieszanej polityka ugodowa wcale nie przypada do gustu wojowniczo usposobionemu R. Myli się wprost, gdy na str. 81 pisze, że język cerkiewny — „staro-słowiański“ jest wielkorosyjskim. W kwestyi obrzędowej R. zwolennikiem jest dalszej latynizacyi cerkwi unickiej i chciałby tego procesu widzieć przyspieszenie (passim), a katolicyzm ruski uważa za katolicyzm drugorzędny, nawet nieprawdziwy, mniej czysty. Skarży się na początku I cz., nawet całe jeremiady wypisuje, na kradzież dusz polskich. Oznaczając wysokość liczby ułowionych dusz na 1.000,000, sądzimy, że R. wpadł w przesadę, bo wobec anormalnego stanu jaki panował w b. Rzeczypospolitej w stosunkach wzajemnych dwóch obrządków, są dziś w Galicyi Polacy w obrządku unickim a Rusini w obrządku łacińskim, a przeprowadzić taką linię demarkacyjną by granice narodowości były identyczne z granicami obrządków, niepodobna. Widocznie jednak, nie tak źle się działo i dzieje ze sprawą polską, skoro na stronie 112 R. stwierdza, że Rusini coraz liczniej przechodzą na obrządek łaciński (112). Wierny swemu motto, R. na końcu I części nazywa kulturę ukraińską bizantyńsko niewolniczą, na poł pogańską (115).

Część II. ma na wstępie, jako motto, słowa Al Barwińskiego, publicysty ruskiego: In Wien Kulturmenschen, in Galizien — wilde, blutdürstige Barbaren“. Ten dualizm taktyki nie jest właściwy tylko Rusinom, niedaleko wyprzedziły ich inne ludy (porównaj hece w innych parlamentach europejskich). Zresztą dzieje stosunków polsko-ruskich za ostatnich lat 10, mówię też o demonstracyach polskich, podczas których tłuczono szyby u Bazylanek we Lwowie, obrzucono zgniłemi jajami p. Bobrzyńskiego itd. Nieraz patrząc na takie stosunki, pamięć wskrzesza dawne przysłowie o Pacu i jego pałacu. W drugiej części swej pracy R. występuje jak gorliwy obrońca taktyki polskiej w stosunku do unii i wszystkich przesądów, które, niby straszliwe przekleństwo, zaciężyły nad życiem unii. R tu utożsamia katolicyzm z latynizmem zupełnie (10) i dowodzi, że ryt łaciński jest nietylko securior, ale i melior. Barometrem katolickosci unitów, zdaniem R., ma być ich stosunek do

łacinników (9). Jako poważny błąd faktyczny wytknąć trzeba R. jego twierdzenie, że maryawitów do życia powołał rząd rosyjski. (28). Wobec tego, że tylu Polaków nie rozumie, iż Kościół katolicki sięga dalej, niż obrządek łaciński, dziwi ubolewanie R., że dla Rusinów ich obrządek jest wszystkiem (33). Omawia dalej R. szeroko kwestyę bezżeństwa kapłanów katolickich. Najzupełniej zgadzamy się z autorem, że „żynka“ jest niepotrzebnym ciężarem dla kapłana unickiego, ale wiemy też dobrze, że nie należy ona wcale do istoty obrządku wschodniego. (Por. przepisy co do kleru unickiego w Kanadzie). I tu jak i w poprzednich broszurach, o. Mohl nie umiał wznieść się ponad poziom przeciętnego publicysty nacyonalistycznego. Oddajemy jednak słuszność zaletom jego pióra i pracowitości. Jakże przydałoby się to wszystko dla omawiania innych tematów, lub tychże lecz inaczej. Zaś omówiona ta broszura należy do literatury krzyżackiej i, jako taka, nic a nic nie zdziała dla przyspieszenia zgody Polaków i Rusinów.

Ks. Wł. Tołoczko.

Видїл Товариства катехитів подає отсим до відома своїм членам, що редакция „Ниви“ згодила ся містити статї з обсягу катехитики; просить ся проте членів надсилати свої реферати, статї, дописи і т. п. Видїлови — на руки о. Івана Туркевича (пл. Юра 5), яко секретара Товариства Катехитів, — а Видїл постарає ся о оголошенє їх в „Ниві“.

Видїл Товариства Катехитів.

В справі доповненя конґруи.

В послїднім числї $\left(\frac{1—3 \text{ P. XI.}}{\text{ex } 1914}\right)$ „Ниви“ запитує о. М. о раду та інформації в случаю, если ц. к. Намісництво просьбу о доповненє конґруи на підставі опусту податку не увзглядняє. Яко довголїтний практик під тим взглядом доношу слїдуюче і прошу те подати до загальної відомости:

Доповненє конґруи в наслїдок елементарних нещасть відклонює звичайно Намісництво всїм просячим о то душпастирям, але практика доказала, що дїло можна виграти дорогою рекурсу до Мінїстерства.

Ось формуляр такого рекурсу:

Високе ц. к. Мінїстерство віроісповідань і просьвіти в Відни!

Против рішеня ц. к. Намісництва у Львові з дня . . . . в справі доповненя конґруи в наслїдок елементарних нещасть підписаний вносить слїдуючий рекурс:

В . . . . роцї в наслїдок елементарних нещасть — підписаний потерпів значнїйші шкоди на ерекціональних ґрунтах гр. кат. парохії Н... По тій причинї податкова власть признала опуст поземельних податків за . . . рік від названих ґрунтів в сумі . . . як доказує прилучений при сїм цертифікат податкового уряду в Н. . . з дня . . . Таким чином слїдовало підписаному за той рік доповненє конґруї в сумі . . ., а то на під-

ставі §. 10. Міністерського розпорядження з 16. листопада 1898 (Вістн. Держ. зак. № 205) і закона з 19 вересня 1898 (В. Д. з. № 176). Мою просьбу о доповнене конґруи ц. к. Намісництво не увзглядніло, жадаючи, щоби уменшене катастрального доходу доказати аркушом ґрунтової посілости. Уменшене чистого катастрального доходу доказує підписаний як раз цертифікатом опусту Податкового Уряду, бо само собою понятно, що податок вимірює ся від чистого катастрального доходу. А если в . . . році вимірено менший земельний податок по причині елементарних нещасть, то се доказує, що і на стільки був в сім році менший катастральний дохід, ніж почислено підписаному в фасії.

В виду сказаного підписаний просить Високе ц. к. Міністерство поручити ц. к. Намісництву у Львові доповнити ему конґруи за . . . рік в сумі . . . корон". —

Підпис.

Такий рекурс треба вносити через приналежне Староство і в означенім через Намісництво часї. Староство відтак домагає ся предложеня 1) аркуша ґрунтової посілости 2) послїдної справленої фасиї котрому то желаню треба вволити і успіх есть завсїгди позитивний.

о. Яков Сербинський, гр. кат. парох.

В тій самій справі дістали ми й другий лист такого змісту:

Отець, котрий в послїднім числї „Ниви" з сего року просить о поученє, як має рекурс укладати против рішеня ц. к. Намісництва в справі доповненя конґруи з причини елементарних шкід, знайде дуже докладне поученє в тій справі в „Ниві" з року 1906, стор. 455. Здаєть ся менї, що тая справа вже задавнена, бо против того рішеня повинен був той Отець внести рекурс до 2. місяців.

Я сам користав з того поученя і кількох моїх сусїдів поучених мною утримали ся при тім, що Міністерство казало звернути тую квоту, яка з рахунку виходила.

о. Віктор Чомкевич.

Православний чи правовірний.

Від одного нашого передового, загально відомого та високо поважаного сьвященика дістаємо ось такі замітки: Навязуючи до першої розвідки в першім числї „Ниви" с. р. на тему: Православний чи правовірний, хочу звернути увагу на те, що квестия ся есть давно порішена найвисшою Церковною властию. А именно слїдуючим рескриптом сьв. Конґреґації Римської для розширеня віри (de Propaganda Fide) з р. 1887. В сім рішеню пропаґанди до всїх наших епископів сказано дословно так:

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Huic S. Consilio propositum fuit (зробив се в своїм часї пок. епископ перемиський Ступницький), e re S. Unionis esse, si vocabulum „prawosławnyj" (orthodoxus), quod in libris liturgicis

paleoslavicis legitur, abolevetur voce „prawowirnyj“ (orthopistos) surrogata (заступити).

Cum hujusmodi controversia m a t u r e ! discussa fuerit, Eminentissimi patres in generali Conventu diei 16 currentis mensis decreverunt: p r i u s v o c a b u l u m p r o r s u s e s s e r e t i n e n d u m, cum a) passim in ruthena liturgia occurrat, b) ad tempora satis remota ascendat, c) spectatoque u s u a l t e r i aequivaleat. Sed ad quam libet sinistram interpretationem amovendam, S. Congregatio Sacrorum Antistitibus praescribendum d u x i t, ut populus ab animarum pastoribus opportune instruátur de utriusque synonimi vocabuli recto ac genuí no sensu ac de abusu Russorum non unitorum, qui non modo „orthodoxorum“, verum etiam „Catholicorum“ glorioso nomine se decorare praesumunt, dum proprio nomine photiani sunt appelandi a primo parente eorum, qui schisma graecorum constituerat, non secus ac lutherani, Calviniani aut Sociniani a Luthero, Calvino et Socino nomen quique suum traxeruut. Так каже найвисша власть Церковна (в р. 1887). О тім з певностию всї старші сьвященики знають. Знаємо всї також о тім, що в тім рішеню зробила пропаґанда один дрібний виїмок і то лиш на жадане нашого Собору провінціонального львівського з р. 1891, який в отпустї (утренї і вечірнї) приняв місто слів: „утверди Боже православну віру“, „утверди Боже католицьку віру“.

Оджеж консеквенция є така, що Roma locuta, causa finita. До рішеня найвисшої Власти треба застосувати ся і в першім і в другім випадку. В виду такого аподиктичного рішеня найвисшої власти Церковної злишною є дискусия публична на ту тему. А щож доперва сказати на се, коли в нас навіть найревнїйші католики схизматиків називають православними, чим очевидно признають, що або наша віра і схизма то одно, або схизматики є властиво православними а ми разкольники, як нас називають схизматики.

Думки що до „атеїзму“ Шевченка.

Що твори Шевченка помимо великої міри природного вдохновеня не всюди витримують не то релїґійну, але і естетичну критику, — се річ просто людська, анї обнижаюча его ґеніяльність, анї оправдуюча сю запопадливу ненависть, яка довела до окричаня його богохульником атеїстом. Певно, що безконечно величнїйший був би він в своїх творах, еслиб они були надприродно вдохновенї, а тим і неомильні; алеж сеї претенсиї нїхто розумний до творів сьвітових ґеніїв ставити не буде. Quandoque dormitat et divus Homerus; часом навіть і справдїшним вдохновеним пророкам вириває ся мало не богохульний крик розпуки — на ѻко; та при предметовій критицї сенсу покаже ся, що нема в тих місцях нї тїни богохульства. А вжеж у Шевченка, і молодого, бючого енергією житя, і постарілого, знївеченого, зрозпученого, є віра в Бога, релїґійність, етика, такою постійною прикметою его творів, що противне: атеїзм, богохульство, немораль — видає ся в его творах чимсь одірва-

ним, чужим, втвореним, або що найменьше зле вираженим, або зле зрозумілим.

Пієтизмови до сего національного велита винні ми хоронити его честь і від замітів атеїзму і богохульства. А первим кроком до сеї охорони є наставати на критичну ревізию оригінальних его текстів. Не є преці нам невідоме, що з тими текстами діяло ся ще за его житя, скілько то „шліфу“ вкладали в них чужі руки, ба апокрифи навіть фіґурували з его іменем! Яку ми маємо приміром запоруку, що „Мария“ в цілости, що до слова, була написана его рукою?

Що з текстами Шевченка діяли ся в релігійнім особливо напрямі певні „недогляди“ чи „неправди“ навіть, про се сьвідчить бючо отсе „богохульство“ в поемі: „Кавказ“:

Коли одпочити
Ляжеш, Боже утомлений,
І нам даси жити?

Если після здорових засад герменевтичної критики розберемо сей висказ беручи до помочи хочби найширше примінене анальоґії, то мусить вийти, що се місце є зіпсоване, що сей висказ є і сам по собі, і у Шевченка, при способі думаня Шевченка — нонсенсом. А если взяти ся до реконструкциї сего місця, то як природно а гарно буде оно звучати:

Коли одпочити
Кажеж, Боже, утомленим,
І нам даси жити!

Чи зіпсоване се припадкове, чи оно було цілеве? А скілько таких зіпсовань, ба поем підсунено Шевченкови, аби его мати пророком атеїзму?

І. Н.

Відозва до Всч. ОО. членів Товариства сьв. Ап. Павла.

На загальних Зборах Товариства минулого року рішено на внесене референта Впр. о. сов. Стефановича оснувати у Львові дешевий, статутовий інститут для сьвященичих синів з середних шкіл. Внескодавець зложив при тій нагоді 100 кор., а о. Александер Левицкий, парох Олеська, 20 кор. Видїл Товариства, бажаючи зреалїзувати сю велику і в наслїдках своїх далекосяглу гадку, звертає ся отсим до Всч. ОО. з горячим зазивом о надсиланє щедрих жертв на сю так гарну, а конечну ціль. Просить ся надсилати як найскорше жертви або відповідні деклярациї, бо розуміє ся, що без більшої суми немисливе переведенє сего діла.

Видїл Товариства сьв. Ап. Павла висилає тепер урґенси до всїх своїх членів о плаченє залеглих вкладок. Якби хто завважав там які неточности або незгідність з дійсним станом вкладок, просить ся ласкаво звернути на се увагу і повідомити Видїл для справленя евентуальної похибки.

Видїл.

Оголошенє конкурсу на наукову працю.

Виділ Товариства св. Ап. Павла оголошує отсим конкурс на наукову працю з обсягу богословя на тему :

„Огляд апольогії кат. церкви супроти схизматицькой пропаганди“.

Праці належить надіслати до кінця календарного року 1914. За найліпшу працю призначує ся одна премія у висотї 250 кор. з леґату укр. богословів ім. М. Шашкевича. Праці можуть надсилати сьвященики і богослови. На найблизші роки проєктують ся ось які теми: „Житє і дїяльність Й. В. Рутского“, і „Огляд богослужебних книг гр. кат. Церкви“. —

Оголошенє конкурсу на патріотичну проповідь.

Виділ Тов. св. Ап. Павла оголошує конкурс на написанє патріотичної проповіди на тему :

„Любім свій рідний нарід“, з речинцем до 1. жовтня 1914 р. За найліпші проповіди на сю тему призначує Виділ І-у премію у висотї 20 кор. і ІІ-у премію у висотї 10 кор

Пригадка для ВП. ОО. членів Тов. св. Ап. Павла.

Виділ Товариства св. Ап. Павла сьміє пригадати ВП. ОО. членам на Їх обовязки, які мають по мисли статута, точка 1: Кождого року відправити одну Службу Б. за живих і померших членів і добродіїв Товариства, — а щодень відмовити в наміреню Товариства одно „Богородице Дїво“ з додатком: „св. Обручниче Йосифе і св. Ап. Павле моліть Бога за нас“.

Рівночасно звертає ся увагу на прислугуючі Їм права користувати ся привілеями, признаними для ОО. членів Товариства а то-

1) Відпуст совершений в днях : Успенія Пр. Д. Б., св. Йосифа і св. Ап. Павла. 2) Відпуст сорокодневний за побожне відмовленє молитви „Богородице“ з додатком „св. Обруч. і пр.“ 3) Всї сьвященики, належачі до Товариства мають 2 рази в тижни личний привілей престола.

Львів дня 28. лютого 1914.

Від Виділу Товариства св. Ап. Павла.

о. Евген Гузар голова. *о. Евген Монцїбович* секретар.

Котюзї по заслузї. — В 6-тім числї католицкого зальцбурского тижневника „Kirchenzeitung“ читаємо належиту відправу, дану калюмнїяторови Ексц. Митрополита, підшитому під пригенсіональну назву „вірного Римови Українця“. Сю свого рода „вірність“ задокументував український калюмнїятор з христіянсько-суспільної партиї (не хочем назвати єго по імени для заощадженя єму клопоту зі своїм настоятельством) тим, що обжалував Митрополита Шептицкого в віденськім тижневнику „Sonntagsblatt“ ні менше ні більше, лиш о попиранє схизматицкої аґітациї в Галичинї. Щоби здобути ся на такий або подібний закид супроти католицкого епископа треба не аби якої відваги і неякогобудь мідяного чола. І сї прикмети, властиві небіщикови Mohl'ови, має також „вірний Римови Українець“. Він числив на іґноранцию нїмецькой публики в на-

шій домашній обрядовій справі, однак перечислив ся, бо двайцять разів більше почитаний тижневник „Kirchenzeitung“ здемаскував негідні заміри калюмніятора в обширній статї п. з. Ein Verleumdungsangriff gegen den kath. Bischof, де передано в дослівнім перекладї інкримінованї „вірним Римови“ калюмніятором уступи з брошури Митрополита п. з. Божа Сійба і напятновано підступний метод християнсько-суспільного Українця.

Що до нас, то признаєм ся отверто, що потрафилибисьмо заняти відповідне становиско взглядом дорослих калюмніяторів Ексц. Митрополита Шептицького, але не робим сего для сьвятого супокою. Обставину, що калюмнії на Митрополита впали зі сторони одного з наших християнських суспільників, нотуємо лиш коротко, як причинок до залюбки порушуваної нимь теми: Камо грядемъ. — *l.*

Спори між нїмецькими католиками.

Від часу наданя конституциї в Нїмеччинї за Фридриха Вільгельма IV. в 1648 почали брати ся до роботи також католики. Щоб працювати для розсїяних в північній Нїмеччинї і позбавлених душпастирскої опіки католиків заложено тов. св. Бонїфатия, першого апостола Нїмеччини. Рівночасно почав працювати на поли полїтичнім д-р. Йосиф Штольберґ-Вертгайм, який оснував католицьку фракцию, попередницю нинїшного Центра. Спільність католицьких переконань була тим звеном, що лучив людий ріжних провінций і ріжних полїтичних переконань в одну католицьку ґрупу. Тут переходили першу полїтичну школу пізнїйші католицькі провідники Нїмеччини Mallinchrodt, Reichensperger, Lingens. Хоть католицька фракция скуплювала в собі людий о дуже розбіжних полїтичних переконанях і може тому не могла провадити з початку доцїльної полїтики, всеж таки саме істноване фракциї було ударом для протестанцкої так сказати би „історичної ідеї“, яка узнавала Пруси крайом виключно протестанцким. Коли в р. 1858 вибрано до пруського сойму 58 послів фракция католицька приняла назву фракциї центровоі або Центра. На зміну назви вплинуло бажане короля, висказане на початку сесиї, щоби католицька фракция перестала істнувати як конфесийна. Можна було думати, що зміна назви викличе певне вдоволене по сторонї протестантів, та що поширить релїґійну толеранцию. Однак стало ся якраз противно. Під проводом культурника Блюнчлї утворили протестанти нове товариство, яке взяло собі за задачу: боротьбу проти Риму!

Приходили щораз тяжші часи. По побідї над Австриєю думали протестанти о сотвореню великого цїсарства, якого початком мало бути спротестантизоване відірваних від Риму католиків. Напад на монастир Домїнїканів в Берлїнї 16. серпня 1869 р. уряджений протестантами, заставив католиків подумати над сотворенем нової репрезентациї в парляментї. Петро Рейхенспердер оголошує нову програму в „Kölnische Volkszeitung“, де

домагає ся забезпеченя прав католицької церкви і школи. Програма Рейхенспердера викликала великий запал. Заложено нову політичну фракцию, христіянсько-консервативного напряму, яка здобула при виборах 1871 р. 67 послів. Центр перебув найтяжшу боротьбу Бісмарка і вийшов з неї з повною моральною побідою.

Однак в новійших часах почав появлятись в Центрі щораз більше напрям економічний, який усував справи релігійні на другий плян. В марти 1906 року виступив в „Historisch-politische Blätter“ Д-р. Юлій Бахем з новою програмою, в якій радив вийти з тісної центрової вежі, уступити зі становища конфесийної відрубности і приняти до Центра в значнім числї віруючих протестантів (Wir müssen aus dem Thurm heraus). З сего приводу прийшло до літературної полеміки між католиками. В р. 1910 видав о. Шопен книжку п. з. Köln eine innere Gefahr für den Katholizismus, в котрій виступає остро проти змагань Бахема перетворити Центр в чисто економічну орґанізацию і противставить Бахемови, як представникови більш либерального напряму, представника консерватистів Рофена, який не узнає иншого становища партиї над становище стисло католицьке. Книжку Шопена приняли сторонники кольонського напряму глубокою мовчанкою, декотрі часописи збули ей легковажливою критикою, врешті постарали ся „кольонці“, щоби книжку сю за відповідним відшкодованем накладчика вицофано з обігу. Подібну судьбу хотіли „кольонці“ зготовити двотомовій книжці о. Вайса п. з. Lebens und Gewissensfragen der Gegenwart, де автор закидує центровцям напрями деклерикалізациї католицького житя і критикує инші небезпечні прояви політичного житя католиків. Бахем видав обіжник до центрової преси, щоби книжку о. Вайса збути мовчанкою.

Припоручене се переважно виконано, инші зганили автора, що грішить пересадою і представляє все в чорних красках. Небавом виступив знов проти кольонського напряму, який здобув собі перевагу у всіх майже католицьких орґанізациях Німеччини, Крукемайер, який в книжці п. з. Zentrum und Katholizismus, критикує именно погляди і дїяльність проф. Шпана. Політичну полеміку, яка зчинила ся між обома напрямами, кольонським і берлінським, перервала була на короткий час енцикліка папи Пія X. видана весною 1913 р: Singulari quadam, в котрій осуджує найвисший пастир Церкви погляд, неначеби політика була справою відділеною від релігії і заохочує німецких католиків до твореня чисто католицьких господарських і робітничих товариств, які мають зрівноважити в будучности теперішні німецькі товариства без виразної католицької марки, рекрутовані крім католиків також в значній части з протестантів і соціялістів. Послїдними часами повстали часописи о виразно берлінськім напрямі, які полемізують переважно проти найбільше впливового центрового орґану „Kölnische Volkszeitung“. Суть то по більшій части тижневники і місячники, як „Klarheit

und Wahrheit", тижневник видаваний д-р. Оперсдорфом, Petrus-Blätter, тижневник тревірський, Der Aar, місячник. Щоденна часопись берлїнська „German a" занимає в тих спорах посередне становище. Подібне становище занимає також монахійський двотижневник „Histor sch-polit sche Blätter, який в самих початках спорів відступав зарівно добре місця Бахемови, як також его противникам. В найновійших однак часах зі згляду на обставини вважають H. P. Blätter боротьбу проти берлїнських „каріникіів" (Quertreiber) конечностию.

Кольонсько-берлїнські непорозуміня старають ся в послїдних лїтах пересадити деякі на віденський ґрунт. Суть то переважно консервативні елементи, які нїколи не можуть переболїти, що місце їх в австрійській полїтицї заняла нова християнсько-суспільна партия. Всякі полїтичні компроміси, які заключає ся партия з иншими лїберальними нїмецькими партиями в парляментї вважають консервативні мальконтенти за зраду католицьких ідей; що більше посувають ся до тверджения, що християнські суспільники, які нинї суть майже одинокими носителями католицьких ідей в австийськім парляментї, не суть католиками, лиш „християнськими" полїтиками. В противставленю до них називають себе „інтеґральними" католиками, себто безвзглядно відданими папі і Римови. Сї інтеґральні католики згуртовані коло одинокої по упадку Vaterland'у тижневної часописи „Österreichs Katholisches Sonntagsblatt" перемелюють всї спори, які ведуть ся між нїмецькимн католиками обох згаданих напрямів берлїнського і кольонського. При сїм не поминають жадної нагоди, щоби критикувати найлїпші інтенциї християнсько-суспільних католицьких дїячів і орґанїзацій. Не маючи більшого значіня в суспільно-полїтичнім житю взяли ся „інтеґральні" до орґанїзациї молодїжи, яка по численних пробах і невдачах згуртувала ся остаточно в товариство „Jugenbund" в Відни. При помочи своєї часописи і незначної орґанїзациї молодїжи старають ся „інтеґральні" звернути на себе увагу критикою найбільше згідного з католицькими засадами поступованя християнсько-суспільних дїячів і католицьким бессервісерством, яке нераз доходить до дивачности і скрайности. Правда, що кождий католицький орґан є на се, щоби критикувати прояви католицького житя, однак хто може ся погодити з поглядом, що вільно „інтеґральним" чіпати ся леда дурниці в тій цїли, щоби підкопувати повагу свого католицького противника в полїтичних поглядах.

Від коли енцикліка „Singulari quadam" викликала серед католиків в Нїмеччинї полеміку в справі еї автентичної інтерпретациї а навіть судовий процес, в котрім нїмецькі епископи зложили свої зізнаня, від тоді починає також віденський „Sonntagsblatt" виступати проти нїмецьких епископів кольонського переважно напряму. Крім сего поповнює „Sonntagsblatt" еще

і той блуд, що всякі відомости проти нїмецьких еп'скопів подає за лїберальними часописями, що викликало велике обурене серед віденського духовенства і христіянсько-суспільних дїячів. Понадто инші тактичні промахи редактора Sonntagsblatt'у Макса і злучені з тим заходи „інтеґральних“ перехилити на свою сторону опінїю Ватикану проти віденських христіянських суспільників *), викликали голосний протест всїх віденських христіянсько-суспільних орґанїзаций і цїлого духовеньства віденської дисцезиї. Протест сей п дписаний 20. сїчня 1914 р. всїми визначнїйшими католицькими дїячами Відня напятнував змаганя „інтеґральних“ до підкопаня поваги одинокої католицької партиї в Австриї. „Інтеґральні“ однак не дали за виграну, лиш очікували голосу з Риму. Вони сподївали ся звідтам щось подібного в родї „Singulari quadam“, яка дала би їм можність виступити проти христіянсько-суспільних орґанїзаций в той спосіб, як „берлїньцї“ виступають проти „кольонцїв“ і їх суспільної угодової програми, що позволяє орґанїзувати ся католицьким і протестанцким робітникам в однім товаристві без взгляду на конфесийні ріжниці. Однак зайшла в тім почисленю „інтеґральних“ груба помилка. З Риму прийшло письмо під датою 26/I 1914 на руки віденського архиепископа Піфля, яке дало цїлковиту сатисфакцию і признане христіянсько-суспільним дїячам. В письмі тім висказує св. Отець своє здивоване по тій причинї, що слова его сказані на приватній авдиенциї, толковано як рід дефінїтивного рішеня в важних питанях, які не можуть бути рішені без попередного порозуміня ся з епископатом австрийської держави. Слова сї очевидно осуджують сю тактику „інтеґральних“, які бажаючи для своєї роботи якої небудь моральної помочи зі сторони Риму, використали приватну авдиенцию ґрафинї Хотек у св. Отця для своїх партийних інтересів. Дальше читаємо слова, які вважаєм за потрібне навести дослівно, щоби витягнути з них консеквенциї цїлком непідхлїбні для „інтеґральних“:

„В самій річи не вдоволяє ся згаданий союз (Kath. Volksbund) виразним опрокидуваném ложної науки або напряму именно в суспільних і полїтичних питанях і цїлковитим відкиненем думки впровадженя інтерконфесийної системи в сім католицькім краю — системи, котру узнав Его Сьвятість серед певних условин та застережень і серед цїлком специяльних обставин не за недозволену в деяких краях — але він визнає понадто згоду на повторювані заяви св. Престола, що суспільне питане не є питанем чисто господарским

*) Імено голосною була справа про авдиенцию ґрафинї Хотек у св. Отця, на якій одержала ся орґанїзаторка Jugendbundu слова заохоти і папське благословеньство. Сю приватну авдиенцию толкували „інтеґральні“ публично в часописях, як дефінїтивне рішене Престола на сторону інтеґральних а тим самим як votum недовіря христіянсько-суспільним орґанїзациям.

а в першій мірі питанєм реліґійним і моральним, що в тім взглядї мусить підлягати судови і авторитетови Церкви. Він (Нар союз) ставить собі за задачу у всїх областях публичного житя поступати після католицьких засад в цїли здїйсненя чудової програми св. Отця: Обновити все в Христї Тому хвалить і заохочує Єго Сьвятість сї влучні змагання католицького народного союза. Він благословить визначні особи, що ним кермують і не сумнїває ся, що австрийські католики, придержуючи ся сих здорових засад і стараючи ся їх осягнути під проводом своїх правних душпастирів, будуть могли побідно бороти ся для трїюмфу правди, для добра церкви і вітчини, для спасеня душ, на котрі іменно в наших часах засїдають численні і могучі вороги".

З цїлого сего письма виходить ясно, що католицька дїяльність христіянських суспільників в Австрії, іменно робота католицького Volksbund'y, знаходить цїлковиту апробату в Римі, бо стремить до здїйсненя програми папи Пія X. Instaurare omnia in Christo. Висше наведені слова, що становлять переважну часть змісту папського письма, дають христіянсько-суспільним дїячам Австрії повну сатисфакцию за всї кривди, які їм заподїяли „інтеґральні". Отже тим самим треба вважати маневр „інтеґральних" на віденськім ґрунтї невдалим, їх боротьбу за програну, їх критику своїх політичних противників за грубий нетакт. Що більше письмо папске виразно каже, що система т. зв. Münchengladbach, яка допускає головно в Баварії мішані конфесийно орґанїзациї робітників є в певних обставинах і з певними застереженями дозволеною. Отже виходить, що і в Нїмеччинї критика „берлїнців" і їх полєміка проти „кольонців" з приводу енцикліки Singulari quadam приняла непожадані розміри. Повисше папське письмо повинно служити за автентичну інтерпретацию енцикліки, яку так відмінно толкують „берлїнці", що без застережень осуджують всїх католицьких провідників мішаних робітничих орґанїзаций системи Gladbach-München між ними також епископів. Головно д-р. Оппердорфер, редактор тижневника „Klarheit und Wahrheit" повинен спустити тепер троха з засади: Nur feste drufe! (nur fest daraufhauen)!

Однак всїх консеквенций папського листу не витягнули чи навмисне не хотїли витягнути віденські інтеґральні. Противно виступив їх орґан „Sonntagsblatt" з нагоди папського листу знов проти католицького Volksbund'y підсуваючи ему „кольонскі" ідеї. Супроти сего завізвав архиепископ Піфль редакцию Sonntagsblatt'y публичним листом до порядку: „Маючи цїлко вите переконанє — так читаєм в сїм листї — що істнуючі в віденській архидієцезиї і з церковної сторони признані орґанїзациї не мають нїчого спільного з тим напрямом, який Ви пятнуєте як „кольонский ... взиваю отсим редакцию, щоби на будуче повздержала ся від обвинюваня повисших орґанїзаций, неначе заражених „кольоньским напрямом" і некатолицьких або менше

католицких, бо суд в тій справі належить до церковної власти". Перед так рішучим голосом архиепископа радо нерадо угнули ся віденські інтеґральні і остаточно скапітулювали. Conticuere omnes intentique ora tenere...

Небавком потім прийшлось інтеґральним в Відни відпокутувати ще одну вину свого нетакту. Sonntagsblatt а радше его редактор Мавс був звернув ся в однім зі своїх чисел з тяжкими закидами проти ордену Ґзуїтів, обвиняючи їх о брак послуху для католицької церкви, за що потягнув провінціял ордену Віммер редактора Мавса до відвічальности перед церковним судом. Вправдї хотїв редактор Мавс загодити цїлу справу і дати орденови сатисфакцію, але від сего заміру здержав его не хто инший, лише д-р. Опперсдорфер, який телеґрафічно впевнив Мавса, що прибуде на процес і принесе тяжкі докази проти Ґзуїтів. Так отже пішов редактор Мавс за д-р. Опперсдорфером feste drufe і... прорізав з кретесом. Подробиць сего процесу не знаєм. За те тижневник д р. Опперсдорфера Klarheit u. Wahrheit кричить, як може, в числї 9 тім проти... вже тепер лиш „декотрих членів товариства Ісусового", именно найбільше проти патра Бідерляка, який брав в процесї чинний удїл.

Думаємо, що Klarheit u. Wahrheit буде ще дальше якийсь час кричати на доказ, що „інтеґральні" суть невдоволені з процесу, при якім їм не повело ся. Зате в Відни запанує спокій мія. католиками, афера Піфль-Мавс і Віммер-Мавс з часом забуде ся а „кольоньско-берлїнські" непорозуміня по невдалій пробі пересадити їх на віденський ґрунт будуть дальше запрятувати голови лиш Нїмцїв союзної нїмецької держави.

А. Іщак.

До мармарошського процесу.

В Мармарошськім Сиготї відбув ся незвийчайний процес. Правительство оскаржило сотки звичайних селян — угорських Українців, о державну зраду в сторону Росиї. Росийскі националїсти відпекували ся всяких нечистих „зделок" у тій справі, а проте виступали одинокими оборонцями оскаржених. Самі підсудні представляли справу на тлї чисто релїґійнім. Тамошні сьвященики, як сьвідки, нїчо не знають „урядово", навіть того, що Кабалюк перейшов на православє. Такі меншебільше маємо відомости про події на угорській Українї. До тих скупих відомостий хочу докинути кілька власних спостережень, зроблених давнїйшими роками між відпустовими прочанами ізза Бескиду.

Знайомість з угорськими Українцями зробив я в Гошові, де вони рік-річно головно на Зелені сьвята відбувають численні прощі. В своїх косматих гунях, здорожені, занурані, вони на перший погляд робили пригноблюючe вражінє. Різкі в поведеню, окликах, навіть в лїтурґічнім сьпіві, виглядали просто на дич. Наші люди називають їх згірдно: гунярами, вони наших зовуть поляками.

При близшім оглядї зверхний вигляд „гунярів" поправив ся, бо фізично вони виглядали досить показно: мущини і жінки

переважно рослі, кремезні а стрункі, з бистрим поглядом. Так патриотичне серце, навіть могло потішити ся таким різким Українцем, бачучи тут у нас самі вялі типи. Не те сьвященичє серце. В сповідальници просто збирав ляк, слухаючи сповіди угорського каянника. Певно, що на дальші прощі вибирають ся найчастїйше грубші грішники, щоби тим спокутувати тяжкі гріхи, також можна було завважити прибільшуване своєї вини, але також забогато було таких кваліфікованих гріхів, як забийства, кровосумішки, мешкань на віру з жидами, підпали „хижі“ (хати), кривоприсяги. Я обслугував угорських прочан більше літ, але мій погляд на їхний моральний стан не поправив ся. Із формальної сторони духовний їх стан не виглядав так зле. Так трохи не кождий прочанин мав молитвенник (переважно з Перемишля), многі мали акафістники; молитви і формули перед і по сповіди — у нас не уживані — знали досконально. Службу Божу і набожні пісні сьпівали всї (унїсоно) з очевидною вправою. Літурґічний напів мають відмінний від нашого а після нашого принагідного знатока має бути киівским напівом!?

Стрінувшись з таким цікавим народом не можна втерпіти, щоби не поговорити з ним і поза сповідальницею. З таких вільних розмов вийшло те саме, що в сповідальници. Нещасний нарід не знав що вільно а що невільно, просто не чув ґрунту під ногами. Він громадно тиняв ся по далеких місцях відпустових, щоби знайти правду, якої дома не мав.

На питанє про сьвященників довідав ся я, що „превелебні“ більше „урядово“ зносять ся з парохиянами; в однім випадку „пан превелебний“ виарендував жидови збірку з парохиян; в иншім випадку „превелебний“ обстав за своїми парохиянами а жиди за те спалили його.

Вельми розповсюднений є звичай давати на акафісти, на парастаси, на поминки не сьвященикови, але звичайним людям, які тим займають ся. Розважаючи ті відносини між угорськими Українцями, я думав, що там не минуче прийде до штунди. Тодї у нас досить богато писало ся про штунду. Так прийшло lux ex Oriente, але схизма.

Жалїючи бідних „гунярів“, я випросив у „Просьвіти“ троха книжочок і роздав між них. Здаєсь не довго по тім кілька разів приїздив до Гошова якийсь угорський монах. Нема певної підстави робити з того висновок, але факт, що по тім угорські прочани жалували ся, що їхні превелебні забороняли їм йти на прощу до Гошова. *М. Дерлиця.*

Видає і за редакцію відповідає
сьвящ. Ярослав Левицкий.
З друкарнї Ставропигійської під зарядом М. Рефця.

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

у ЛЬВОВІ, ул. Руска ч. 20,

Телєфон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечень „Днїстер“ в р. 1895 на підставі закона о стоваришенях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної висоти удїлу.

Цїлею Товариства є **удїлюване кредиту** своїм членам рільникам **обезпеченим в „Днїстрі“ від більше тїл.**

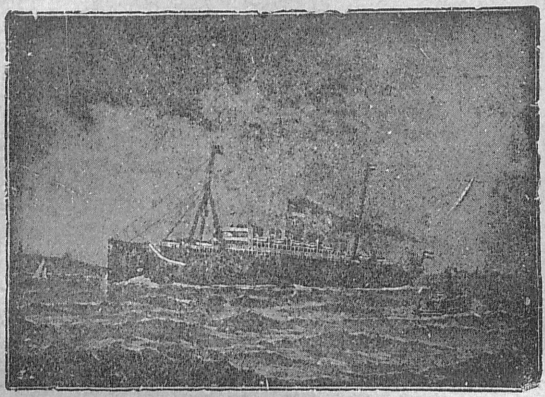
Проценти від вкладок 4%, без потрученя податку рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекції Товариства в годинах урядових, **від 8. до 2 год. в полудне.**

Конто в Щадниці почтовій ч. 32 527.
Конто жирове в банку австро-угор.

Щадничі вкладки	К. 4,120.000
Власний маєток	К. 536.000
Удїлені позочки	К. 4,765.000

Канцелярії Товариств отворені перед полуднем.

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Бостону, Гальвестону, Куби, Аргентини, взагалї до всїх місцевостий північної і полудневої Америки, Австралії, Япану, Хін і т. д.

Білєти желїзничі до кождої місцевости північної і полудневої Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ

NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремі.

В Бремі се товариство удержує руского сьвященника, котрий виконує душпастирскі обовязки і опікує ся еміґрантами.

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіфкарту до:

Ґенеральна Аґентура Північно-Нїмецкого LLoyd'a у ЛЬВОВІ, Городецка 93.

Церковна Торговля

„ДОСТАВА“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх робітню, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о ріжні різби (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різбярів

для виготовленя іконостасів і престолів, — і приймає замовленя на образи.

Позолоченя чаш і направи риз

просить висилати до Львова, де є їх робітня.

За гроші, складані на вкладкові книжки, дає 6%,

уважаючи вкладчиків спільниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові ул. Смольки 1; в Перемишли, Ринок 26.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домініканьска 4.

Астму, кашель, хоробу легких

можна зовсім велічити домашними средствами.

Інформаций уділяю кождому за дармо.

Вишліть лише на відповідь офранковану коверту.

Адресувати:

Frau MAŽIK PILZEN (Chechy), Koternowska, 36.

ПЕРШЕ І ОДИНОКЕ РУСКЕ ТОВАРИСТВО ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ НА ЖИТЄ І РЕНТИ

„КАРПАТИЯ"

Почетний президент: **Ексцеленция митрополит Андрей ґраф Шептицкий.**

„**Карпатия**" вибудована на найсолїднїйших основах.

„**Карпатия**" приймає обезпеченя на житє у всїх найдогіднїйших комбінациях при найкористнїйших условинах: на дожитє, посмертні капітали, посаги і ренти.

„**Карпатия**" дає оаезпеченим всякі користи які може дати нинїшний стан техніки обезпеченя і солїдне, оглядне дїловодство.

„**Карпатия**" основана на взаїмности і має на увазї лиш хосен своїх членів. Чисті зиски вертають ся яко дівіденда членам.

„**Карпатия**" видає полїси, які но трилїтнім тривку стають неоспорими і незападальными.

Нема жадного иншого руского асекураційногв товариства на житє лиш одна однїсїнька „КАРПАТИЯ".

Обовязком кождого щирого Русина є підпирати лиш своє власне асекурацийне товариство і обезпечатись лиш в „КАРПАТИЇ".

„**Карпатия**" передає всюди спосібним і ретельним людям по містах і селах свою аґентуру.

Блисші інформациї що до обезпечень і аґенций удїляє дирекция товариства в Чернівцяхъ, ул. Кохановского ч. 12. Дирекция приймає також зголошеня внесків на дбезпеченя на житя і ренти.

Асекуруйте своє майно від огню

в „ДНЇСТРІ"

Кождий Русин повинен асекурувати ся від огню, щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то добробит цїлого народу.

Кождий Русин повинен асекурувати ся тільки в рускім товаристві взаїмних обезпечень

„ДНІСТЕР"

нема жадного иньшого Руского товариства асекурацийного тільки один

„ДНЇСТЕР"

„Днїстер" рахує **найтаньші** оплати за обезпеченя **селяньских будинків**

„Днїстер" звертає кождорічний **чистий зиск** своїм членам; на рік 1913 виносить зворот 10%.

„Днїстер" оцїнює та виплачує шкоди по огни скоро і ретельно, а на членів оцїнкової комісиї запрошує все двох господарів.

„Днїстер" дає підмоги **Руским школам і бурсам**, де виховують ся селяньскі дїти.

Люди асекуровані в „Днїстрі" можуть дістати пожичку у **всїх великих банках** і в Товаристві Взаїмного Кредиту „Днїстер".

Власні фонди „Днїстра" виносять з кінцем 1913 року 4,473.790 корон.

В „Днїстрі" можна обезпечати від крадежи з вломом движимости всякого рода, а Товариства Кредитові готїзку, цінні папери і векслї за дешевою оплатою премії.

Адреса „ДНЇСТРА": Товариство взаїмних обезпечень „Днїстер" у Львові, у власнім домі ул. Руска ч. 20.

Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Коперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звірина — о. Т. Лежогубський —	„	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	„	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	„	20
4) „Оставите дѣтей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лужницький — ч. I. і III. — 20 сот., часть IV. — 40		
5) Релїґійно-просьвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	„	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайн — о. І. Плавюк	„	60
7) Теория розвою а чоловік — о. Т. Лежогубський —	„	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогубський —	„	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогубський —	1	„
10) Житєві питаня — Д-р. Й. Клюґ ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.		
11) Теїстичний сьвітогляд а наші часи — А. Стельмах —	„	80
12) Дещо про суспільне питанє — о. Яр. Лев. —	„	20
13) Про чернече житє — о. Н. Садовський —	„	4
14) Значінє праці в сьвітлї віри — за о. Щекліком —	„	20
15) О частім св. Причастию — о. Н. Садовський —	„	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	„	10
17) Поезия в пророка Ісаії — Д-р. В. Щурат —	„	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	„	30
19) Із студий над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружого „Ne temere“ — о. Д-р. Жук —	„	20
21) Апольоґетично-соціяльна дїяльність руського душпастиря в наших часах — о. О. Волянський	„	20
22) Розважаня о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	„
23) Із днїв Месиї (поезиї) — о. П. Штокалко —	„	60
24) Мати Мария, маєві розважаня — о. К. Курилло —	„	50
25) Сїм голосів взиваючих грішника до каяня — Ф. Герцоґ — о. П. Карпинський —	„	50
26) Істория кат. Церкви в короткім нарисї — о. Е. Гузар —	1	„
27) Шевченко з релїґійно-етичного становища — Г. Костельник	„	20
28) Мариявський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	„	30
29) Орґанїзация церковних брацтв — о. А. Глодзїнський —	„	30
30) Дисциплїна гр. церкви в сьвітлї полемики Фотия — о. Н. Будка —	„	60
31) Розум і наука у новітних фільозофів та вчених — Н. Борецький —	„	10
32) Люди не нинїшного сьвіта — о. Н. Садовський —	„	10
33) Нинїшна молодїж або новітна культура а щастє людства — о. Н. Садовський —	„	10